

Nakon države blagostanja

Političari su ukrali Vašu budućnost...
možete je vratiti

Urednik Tom G. Palmer
Studenti za slobodi & Atlas mreža

JAMESON BOOKS, INC.
Ottawa, Illinois

AtlasNetwork.org

StudentForLiberty.org

Pripremili: **Centar za javne politike i ekonomske analize - CEA**
www.cea-policy.hr

Institut za razvoj individualne slobode - IRIS
www.iustitia.hr

Uredili: Daniel Hinšt
Filip Galić

Preveli: Filip Galić
Domagoj Belak
Magdalena Pavelić Hinšt
Zrinka Nađ

Sadržaj

Uvod 4

Tom G. Palmer

ODJELJAK I: Uzajamno pelješenje i neodrživa obećanja 6

Tragedija države blagostanja 7

Tom G. Palmer

Kako je država blagostanja potopila talijanski san 15

Piercamillo Falasca

Grčka kao upozorenje o državi blagostanja 20

Aristides Hatzis

ODJELJAK II: Povijest države blagostanja i onoga što je uklonila 29

Bismarckovo nasljeđe 30

Tom G. Palmer

Evolucija uzajamne pomoći 48

David Green

Uzajamna pomoć za društveno blagostanje: studija američkih bratskih društava 59

David Beito

ODJELJAK III: Država blagostanja, financijska kriza i dužnička kriza 78

Država blagostanja kao piramidalna shema 79

Michael Tanner

Kako je pravo na povoljnu nekretninu stvorilo mjehur i srušilo svjetsko gospodarstvo 84

Johan Norberg

ODJELJAK IV: Siromaštvo i država blagostanja 92

Siromaštvo, moral i sloboda 93

Tom G. Palmer

Malo dodatnog čitanja za zabavu i razumijevanje (i bolje seminarske radove) 118

Bilješke 121

91

Uvod

Tom G. Palmer

Mlade ljude se danas pljačka. Pljačkaju se njihova prava. Njihove slobode. Njihovo dostojanstvo. Krivci? Moja generacija i naši preci koji su ili stvorili ili propustili zaustaviti svjetski stroj krađe, degradacije, manipulacije i društvene kontrole koju zovemo državom blagostanja.

Država blagostanja je odgovorna za dvije trenutne krize: financijska kriza koja je usporila ili preokrenula rast i zauzdala ekonomije diljem svijeta, i dužnička kriza koja steže Europu, Sjedinjene države i ostale zemlje. Natovarila je brda dugova na ramena najranjivijih među nama – djecu i mlade – i davala je obećanja koja je nemoguće ispuniti. Kriza obaveza koja nemaju pokriće nailazi. I neće biti lijepa.

Eseji u ovom djelu teško da su posljednja riječ na temu prošlosti, sadašnjosti i budućnosti države blagostanja. Naprotiv. Predstavljeni su u nadi da će potaknuti više misli, više proučavanja i više istraživanja na tu temu. Sukladno tome, neki su predstavljeni više u akademskom stilu, neki više u novinarskom; oni niču iz raznih intelektualnih disciplina. Vrijedi se nadati da će ponuditi nešto vrijedno svakom čitatelju.

Kako se država blagostanja počinje urušavati, implodirati i povlačiti, valja se zapitati zašto se to događa. Koju ulogu je država blagostanja odigrala u uzrokovanju velikih međunarodnih kriza? Odakle je država blagostanja došla, kako funkcionira i što je poremetila? Konačno, što će uslijediti nakon neodrživih sustava današnjice? Ovo kratko djelo namijenjeno je da pomogne čitateljima da se suoče s tim, a i drugim pitanjima.

Neki smatraju državu blagostanja nepogrešivom, neupitnom i inheretno dobrom. „Namjere“ i samo namjere su ono što je bitno tim ljudima. Namjera svakako jest bitna kada se prosuđuje ljudsko ponašanje, ali pri davanju ocjena institucijama, moramo pogledati dokaze i istražiti inicijative koje su dovele do pojedinih posljedica. Oni koji gledaju samo namjere zatvaraju umove pred dokazima i teškim pitanjima. Smatraju da ako netko propitkuje državu blagostanja, to radi iz zlih namjera, što čini one koji propitkuju državu blagostanja lošim ljudima; ne bi trebalo slušati loše ljude, jer loši ljudi vas samo pokušavaju prevariti; najbolje je stoga začepiti uši i izbjeći njihovu prevaru.

Međutim, nisu svi umovi zatvoreni. Oni otvorenih umova vjeruju da bi trebali istražiti jesu li inicijative države blagostanja stvorene kako bi okrenule građane jedne protiv drugih i promovirale sustav uzajamnog pelješnja, a ne uzajamne solidarnosti; jesu li trenutni sustavi države blagostanja održivi; jesu li političari podlegli pobudama da obećaju - a građani da zahtijevaju - više no što se može ostvariti; je li, umjesto da bude komplementaran demokratskom liberalizmu, sustav države blagostanja nastao kao protudemokratski oblik manipulacije, čime prijeti potkopati demokratski liberalizam, ponekad suptilno, a ponekad spektakularno; i je li država blagostanja uništila nešto što je ustvari bilo humanije, efikasnije i održivije od onoga čime ga je zamijenila. Povijest, ekonomija, sociologija, politička nauka, matematika trebaju biti naši alati da shvatimo i ocijenimo državu blagostanja, a ne emocije ili teorije zavjere. Ova malena knjiga je za one koji vole postavljati teška pitanja i koji to rade otvorenih umova. Vrijeme je za postavljanje teških pitanja o državi blagostanja, je li održiva i što treba doći *nakon države blagostanja*.

Odjeljak 1.

Uzajamno pelješanje i
neostvariva obećanja

TRAGEDIJA DRŽAVE BLAGOSTANJA

Tom G. Palmer

Brojni pristupi državi blagostanja su usmjereni isključivo na namjere onih koji istu podržavaju ili nude puke opise trenutnih programa raspodjele dohotka. Ovaj esej se temelji na ekonomiji općih dobara kako bi prikazao državu blagostanja kao dinamičan i evoluirajući sustav, „tragediju općih dobara“, koja je stvorila putove za vlastito iscrpljivanje.

Država blagostanja ima nešto zajedničko sa ribolovstvom. Ako nitko nije vlasnik i nitko nije odgovoran za ribe u jezeru, ali je vlasnik onoliko riba koliko on ili ona uspije uloviti, tada će svi pokušati uloviti većinu ribe. Svatko rezonira da „ako ja ne ulovim ribu, netko drugi će je uloviti“. Svatko od nas zna da veliki ulovi znače da će jezero ostati bez ribe, ali sve dok drugi love ono što ja ne ulovim, nitko od nas neće pružiti inicijativu za ograničenje lova i dopuštanje ribljoj populaciji da se sama obnovi.¹ RIBE se love brže no što se mogu razmnožavati; vode su izlovljene; na kraju je svima lošije.

Ljudi koji se bave okolišem, ekonomisti i politički znanstvenici to nazivaju „tragedijom općih dobara“. To je ozbiljan problem i u korijenu je mnogih sveopćih kriza s kojima se svijet danas suočava, od iscrpljenih oceanskih nalazišta riba, do zagađenja vode i zraka, kao i drugih problema. On nije ograničen samo na probleme okoliša. Država blagostanja također funkcionira po principu općih dobara, a tragedija se otkriva upravo dok ovo čitate. U modernim državama blagostanja, svatko ima mogućnost djelovati kao neodgovorni ribari koji izlovljuju jezero, samo što je resurs koji se pelješi mi, i to međusobno. Svatko pokušava dobiti što je više moguće od svojih susjeda, dok istovremeno njegovi susjedi pokušavaju dobiti što je više moguće od njega. Država blagostanja institucionalizira ono što je francuski ekonomist Frederic Bastiat² nazvao „uzajamnim pljačkanjem“.

Zato što se pljačkamo međusobno, ljudi rezoniraju, „ako ja ne dobijem vladine subvencije, netko drugi će ih dobiti“ i svatko ima motiv iskorištavati taj resurs do iznemoglosti. Opravdavaju uzimanje državnog novca time što „samo vraćaju ono što su dali kroz poreze“, čak i oni koji uzimaju daleko više od onog što im je uzeto. Ova tragedija ima dimenziju koja nije prisutna u slučaju opustošenih ribnjaka: zbog toga što se međusobno pljačkamo, ne samo da trošimo resurse za pljačkanje naših susjeda, već također trošimo resurse kako bi izbjegli biti opljačkani od tih istih susjeda, što nas na kraju stavlja u još goru

poziciju. Ne samo da smo pljačkani, već smo pljačkani van svih održivih okvira. U tom smjeru idemo sa državom blagostanja:

- Vlade su obećale toliko puno povlastica tolikom broju skupina, sve nauštrb jedni drugih, da su sustavi postali neodrživi, ali nitko od skupina se ne želi odreći tih povlastica. Mogli bi to napraviti u zamjenu za niže poreze, ali taj izbor niti ne dobivamo. Vlade mogu posuditi novac i odgoditi poreze, sve do nakon sljedećih izbora, kad će obećavati još više, što će zuzvrat financirati sa još više posuđivanja.
- Umirovljenik traži povećanje uplata u državni mirovinski sustav i čak to opravdava na način da je to samo isplata onog što je već prethodno uplatio. Te mirovine se financiraju na principu „PAYGO“ (plati dok radiš), što znači da se porezi koji se naplaćuju od onih koji rade isplaćuju trenutnim primateljima mirovine. Svaki višak prikupljenih poreza u odnosu na troškove se 'investira' u državne obveznice, uz obećanje isplate od buduće naplate poreza. To je cijeli sustav američkog „Fonda povjerenja socijalne sigurnosti“: veliki „IOU“ „smješten u donjoj ladici ne pretjerano uočljivog vladinog kabineta“³. Ustvari, „Fond povjerenja“ ne postoji. To je ogromna prevara. Današnji mladi ljudi su prisiljeni plaćati mirovine svojih djedova i baka i – ako im uopće bude ostalo nešto novca – morat će plaćati svoje vlastite mirovine. Sustavi državnih mirovina su nerazlučivi u svojoj strukturi od klasičnih 'piramidalnih sustava', također poznatih kao „Ponzi shema“ ili „Lančana pisma“, i koji zahtijevaju da se baza ljudi koji plaćaju beskonačno povećava; kada baza prestane rasti, piramida se urušava. Vlade mogu odgoditi neizbježno tiskanjem novca ili posuđivanjem novca, ali to je samo to, odgoda, a sa svakom odgodom situacija se pogoršava. Upravo sada možete čuti zvuk urušavanja.
- Poljoprivrednik traži subvencije za svoje usjeve, koje dobiva nauštrb radnika u autoindustriji koji plaćaju poreze; automobilske firme i zaposlenici traže 'zaštitu' od isplativijih uvoznika, kao i *bailout* za firme koje su propale. Trgovinska ograničenja dižu cijene vozila za seljake, a proračunska spašavanja automobilskih firmi dižu poreze koje seljaci plaćaju. Radnici u automobilskoj industriji se pljačkaju za povlastice seljaka, a seljaci se pljačkaju za povlasticu radnika u

autoindustriji. Ciklus uzajamnog pljačkanja ide i ide, s velikom većinom „pobjednika“ koji, kada se krug zatvori, ispadaju gubitnici. (Neki, naravno, specijalizirani u manipuliranju političkog sustava i pregovaranju, a što je Ayn Rand nazvala „aristokracijom poteza“⁴, dobiju puno više od onog što izgube. Firme na Wall Streetu sa političkim vezama poput Goldman Sachsa, mega poljoprivredne firme poput Archer Daniels Midland i ostalih, su jako dobro profitirale od tzv. Aristokracije poteza.)

- Porezni sustavi su nas uokvirili u zdravstvene sustave 'osiguranja' (u SAD-u su plaćanja za osiguranja vezana za primanja, dok nameti na primanja financiraju „Medicare“, dočim su u Europi primanja vezana uz poreze i u nekim slučajevima privatne osiguravatelje); ovo „financiranje od strane treće stranke“ utječe na izbore koji su nam dostupni. S obzirom da takvo plaćanje „osiguranja“ u pravilu financira osnovnu skrb, ali i katastrofalne događaje poput ozljeda u automobilskoj nesreći, dobivanja dijagnoze raka ili obolijevanja, moramo tražiti dopuštenje od osiguravatelja, neovisno privatnog ili državnog, prije no što dobijemo tretman. „Zdravstveno osiguranje“ češće nije nego što je „osiguranje“, iako se tako naziva: to je prethodno plaćena zdravstvena skrb koja stvara poticaj među potrošačima da ju pretjerano koriste, kao i poticaj među osiguravajućim društvima i vladama da nadziru potrošače kako bi utvrdili imaju li pravo na povlastice. Kao potrošači, ne možemo imati iste izbore kao što imaju korisnici drugih važnih dobara, stoga smo prisiljeni ponašati se kao molitelji, a ne kao korisnici, dok istovremeno, u sve većoj mjeri zdravstvena skrb biva birokratizirana, umjesto da bude dobro koje je korisnicima na raspolaganju.

Povlastice određenih skupina su koncentrirane, a troškovi raspršeni na veliki broj poreznih obveznika i potrošača, dajući tako povlaštenima poticaj da grabe još više, dok opljačkani imaju malo poticaja da brane svoje interese. Svaki od njih se smatra sretnim kada dobije povlasticu, ali ne razmišlja o trošku povlastica koje snose svi ostali; kada se svatko ponaša na taj način, troškovi postanu ogromni. Siromašni najviše pate, jer im se povlastice dane na kapaljku čine kao bogatstvo, dok je ustvari njihovo siromaštvo ovekovečeno državom blagostanja i produbljeno prikrivenim raspodjelama od nemoćnih moćnima, što je omogućeno pomoću protekcionizma, licenciranja i ostalih ograničenja slobode

tržišta rada, i svih drugih privilegija i posebnih pogodnosti koje si moćni, obrazovani, vješti na riječima i ovlašteni priskrbuju nauštrb slabih, neobrazovanih, onih koji nemaju pravo glasa i onih koji nisu ni na što ovlašteni.

Imigranti su sustavno demonizirani kao „oni koji su došli uzeti naša prava.“ Umjesto da počele dobrodošlicu ljudima koji dolaze i stvaraju vrijednost, subjekti država blagostanja štite „svoja prava blagostanja“ isključujući potencijalne useljenike i demonizirajući ih kao pošast i kradljivce.⁵ Istovremeno, političke elite na sav glas tvrde da pomažu siromašnima u inozemstvu koristeći novac poreznih obveznika kako bi financirali parazitsku međunarodnu „industriju pomoći“, bacajući ogromne količine poljoprivrednih viškova koje stvaraju politike država blagostanja (radi subvencioniranja poljoprivrednika putem jamstva minimalnih cijena za njihove proizvode) i dajući plijen autokracijama: ukratko, internacionalizirajući državu blagostanja. Čitav postupak je katastrofa; potkopao je povjerenje u demokraciju u državama u razvoju, jer politički lideri znaju da moraju zadovoljiti potrebe stranih pružatelja pomoći, a ne potrebe svojih građana i poreznih obveznika; potaknuo je ratna vodstva i građanske ratove; i uništio je autohtone proizvodne institucije.⁶

I dok je građanin postavljen nasuprot drugom građaninu, a građanin nasuprot imigrantu u neizmjernom sustavu uzajamnog pljačkanja (i obrani protiv pljačkanja), birokracije proširuju svoju kontrolu, te stvaraju i hrane političku klijentelu koja ih drži na životu.

Uzajamno pljačkanje, međutim, nije jedina istaknuta karakteristika moderne države blagostanja. Stvorila je jednu krizu za drugom, svaka sa svojim nenamjeranim posljedicama budalastih politika usvojenih iz političkih razloga od strane političara koji ne moraju snositi posljedice svojih politika. Dvije takve krize drže svijet u šaci dok ovo pišem.

Financijska kriza i država blagostanja

Financijska kriza je nastala na sjecištu ljudskih motiva i loših pobuda. Budalaste politike su stvorile te pobude, a sve one mogu svoj korijen naći u filozofiji da je svrha (državne) vlasti kontrola našeg ponašanja, uzeti Peteru da bi se dalo Paulu i da se preuzme odgovornost za naše živote⁷. Sjeme trenutne krize je posijano 1994. kada je američka administracija najavila grandiozan plan kojim će podići razinu populacije koja ima vlasništvo doma sa 64% na 70% kroz „nacionalno partnerstvo u vlasništvu“, partnerstvo između države i banaka,

građevinara, financijaša, posrednika i ostalih sa posebnim interesom. Kako su Greetchen Morgenson i Joshua Rosner zabilježili u *Nesmotreno dovođenje u opasnost: kako su pretjerana ambicija, pohlepa i korupcija doveli do ekonomskog armagedona*, „Partnerstvo je namjeravalo postići svoje ciljeve, među ostalima, 'čineći vlasništvo pristupačnijim, širenjem kreativnog financiranja, pojednostavljenjem postupka kupnje kuće, smanjenjem troškova transakcije'.“⁸ Taj produžetak države blagostanja je djelovao razumno mnogima. Zašto ljudi ne bi bili vlasnici svojih domova samo zato što nisu uštedjeli za kupnju istog? Ili nemaju dobar kreditni rejting? Ili nemaju posao?

Zašto ne učiniti vlasništvo domova „dostupnijim“ kroz „kreativno financiranje“? Vladine agencije, poput Federalne stambene uprave i „društva koje vlada sponzorira“ poput Federalne Nacionalne Hipotekarne Udruge („Fannie Mae“) su dobile naloge da pretvore najmoprimce u vlasnike i to smanjivanjem plaćanja, drastičnim smanjivanjem kreditnih standarda među bankama, povećavanjem iznosa novca koji je odlazio na tržište nekretnina, kupnjom i „osiguravanjem“ sve više hipoteka i nizom drugih mjera. Bio je to kompromisni projekt društvenog inženjeringa. Nacionalna stambena uprava je pod Bushevom upravom nudila jamstva na hipoteke sa nultom stopom akontacije. Kako je Alphonso Jackson, koji je bio tajnik Odjela za stambeno zbrinjavanje i urbani razvoj najavljivao 2004: „Ponudom FHA hipoteka bez akontacije će biti otključana vrata vlasništvu domova stotinama tisuća američkih obitelji, posebno manjinama.“ „Ne predviđamo nikakve troškove poreznih obveznika.“, dodao je.⁹

Američka vlada je namjerno i sistematično potkopavala tradicionalne bankarske standarde i poticala, ustvari zahtijevala, visoko rizično kreditiranje. Rizici koji će se isplatiti će na kraju generirati profit privatniku, a rizici koji će se pokazati promašenima, će pasti na leđa poreznih obveznika, jer „bankar koji je suočen sa tim novim, olabavljenim uvjetima će moći prepustiti sve rizičnije kredite javnim poduzećima, koji su odgovorni za financiranje hipotekarnih kredita milijuna Amerikanaca.“¹⁰ Privatni profit i socijalizirani gubitci su karakterizirali sjecište države blagostanja i kronizma.

Cijene kuća su postajale sve više i više, kako je sve više i više novca upumpavano u stanovanje. Bilo je to poput zabave. Kako su cijene njihovih kuća letjele u nebo, svi su se osjećali bogatijima. Ljudi su uzimali kredite sa „promjenjivom stopom“ kako bi kupili kuće veće no što su si mogli priuštiti, jer su očekivali prodati ih prije no što kamatne stope ponovno porastu. Krediti su bili dostupni i Amerikanci su počeli

uzimati druge kredite kako bi financirali odmore i jahte. Sve više i više kuća je građeno u očekivanju stalnog rasta cijena. Rezultat je bio stambeni balon enormnih proporcija. Ljudi su kupovali kuće kako bi ih „obrnuli“ i prodali sljedećim kupcima. Istovremeno, državni financijski regulatori diljem svijeta su cijenili kao nisko rizičnima one kredite koji su ustvari bili visokorizični, što uključuje i državne obveznice i osigurane vrijednosne papire.¹¹ Njemačke banke su kupovale grčke obveznice, a banke u SAD-u i diljem svijeta su kupovale osigurane vrijednosne papire za koje su vjerovala da za njih jamči vlada SAD-a.

Intervencionističke politike vlade SAD-a kako bi učinili stanovanje što više prihvatljivim, širenje „kreativnog financiranja“, i uništavanje dobre bankarske prakse su bili upareni sa arogancijom globalnih državnih financijskih regulatora koji su bili sigurni da poznaju prave razmjere rizika – a da sudionici na tržištu to ne poznaju. Rezultat je bio globalni financijski sustav koji je bio zatrovan rizičnim kreditima, lošim dugovima i toksičnom imovinom, sa katastrofalnim posljedicama. Nemogućnost otplate je rasla kako su kamatne stope rasle, a oni „nisko rizični“ hipotekarni krediti za koje su institucije bile ohrabrivane da kupuju, su se ispostavili kao ne tako nisko rizičnima. Štednja je bila pometena, vlasnici kuća su se našli u situaciji da ne mogu otplaćivati kredit, financijske institucije su propale, a proizvodnja je pala. Za to su krive brojne distorzije inicijativa koje je prouzročio cijeli intervencionistički sustav i u stambenom sustavu i u financijskom sustavu, ali bez američke politike države blagostanja gdje je „stambeno zbrinjavanje pristupačno“ i „kreativnog financiranja“, financijska kriza se ne bi dogodila. Globalni financijski slom je bio rezultat jedne loše politike naslonjene na drugu; bio je to slom kojeg je pokrenula država blagostanja.¹²

Dužnička kriza i država blagostanja

I dok su vlade SAD-a i nekih europskih država frenetično napuhivale gigantski hipotekarni balon, eksplozija trošenja na programe države blagostanja za mirovine, zdravstvenu skrb i mnoge druge programe je sunovratila svijet u dužničku krizu. Mnogo pažnje je posvećeno ogromnom povećanju javnog duga i on je uistinu zastrašujući. Istovremeno, ti iznosi su maleni u usporedbi sa akumuliranim gomilama nefinanciranih obveza, odnosno obećanja dana građanima i u koja se građani pouzdaju, a za kojeg nema odgovarajućeg financiranja. Ukoliko bi privatna tvrtka obmanula javnost i odgovorne o visini svojih obveza, kao što to vlade sustavno čine, uprava tvrtke bi bila strpana u

zatvor zbog prevare. Vlade se uspijevaju izuzeti od dobre računovodstvene prakse i namjerno i sustavno obmanjuju javnost o obvezama koje natrpavaju na leđa budućih poreznih obveznika. Vladama je lako danas obećati plaćanje novca u sutrašnjici. Ali budućnost nailazi jako brzo.

Ekonomisti Jagadeesh Gokhale i Kent Smetters su izračunali (prilično konzervativno) 2006. da će federalni proračunski manjak za vladu SAD-a 2012. godine iznositi oko 80 *trilijuna* dolara. Proračunski manjak je definiran kao „razlika između sadašnje vrijednosti onog što vlada planira potrošiti pod postojećim zakonima na sve rashodovne stavke – prava, obranu, ceste i sve drugo – i onog što je predviđeno da će se uprihoditi od svih vrsta poreza.“¹³ To je bilo 2006. godine; Gokhale trenutno dorađuje brojke, za koje predviđa da će biti još više. Kako je Gokhale napisao, „Dodajte vjerojatno povećane troškove zdravstvene skrbi povezane sa novim zdravstvenim zakonodavstvom i ova brojka je vjerojatno preoptimistična, ali nećemo znati dok se moj projekt ne primakne kraju. Za Europu, predviđam cjelokupni manjak od 53.1 trilijuna Eura u 2010. To jest, 434% zbrojenog godišnjeg BDP-a 27 država članica EU koji iznosi 12.2 trilijuna Eura. To je također podcijenjeno, s obzirom da se projekcije rade do 2050. godine (za razliku od projekcija za SAD koje su rađene bez ograničenja)“.¹⁴

To znači da ta obećanja ne mogu biti ispunjena i neće biti ispunjena. Porezi bi se morali povećati do astronomskih razmjera kako bi se financirao makar i dio trenutnih obećanja. Vlade će vjerojatnije prestati plaćati priznate dugove (po obveznicama koje drže vjerovnici), nego da odbiju obećanja danih građanima za mirovine, zdravstvenu skrb i ostale povlastice. Godinama lažu građane oko svojih financija, a laži se objelodanjuju kada se obećanja prekrše jer *ne mogu* biti ispunjena, kao što vidimo po događajima koji se odvijaju u Grčkoj. Jedan od načina odustanka od obećanja jest uključiti tiskarske strojeve i plaćati ih (obećanja op.prev.) svežnjevima papirnatog novca, sa sve više i više nula dodanih na svakoj novčanici, što znači da bi valuta u kojima se obećanja ispunjavaju bila dramatično devalvirana. (Inflacija je posebno štetna kao sredstvo rješavanja duga, jer iskrivljuje ponašanje, te disproporcionalno pada na leđa siromašnih i onih koji se od nje ne mogu zaštititi.) Države blagostanja kakve mi poznajemo se raspadaju u nekim zemljama usporeno, u nekima brzo, ali sve se raspadaju i, kao i obično, teret će pasti najviše na one kojima manjka političkih veza i sofisticiranosti da izbjegnju posljedice.

Mnogi razdraženo odgovaraju na te činjenice isticanjem njihovih intencija, bez razmišljanja o posljedicama. „Naš cilj je pomoći

ljudima; nismo namjerno pomogli srušiti svjetski financijski sustav petljajući se na tržište kako bi učinili stanovanje pristupačnijim i snižavanjem bankarskih standarda, niti smo planirali odvesti našu državu u bankrot!“, kažu oni. Kako je filozof Daniel Shapiro prigodno istaknuo: „Institucije se ne mogu adekvatno ocjenjivati temeljem svojih ciljeva.“¹⁵ Najbolji ciljevi na svijetu, ako se kombiniraju sa lošim inicijativama putem krivih institucija mogu stvoriti grozne rezultate.¹⁶ Namjere zagovornika države blagostanja su nevažne u usporedbi sa rezultatima njihovih politika.¹⁷ Većina „političke filozofije“, kako se ista prakticira, se svodi na uspoređivanje je li neka namjera ispravnija ili lošija od druge. To baš i ne pomaže puno zadaći stvaranja institucija koje funkcioniraju, koje su održive i koje su pravedne. Za to trebamo puno više od pukih usporedbi namjera; trebamo povijest, ekonomiju, sociologiju i političku znanost, a ne običnu moralnu teoriju razvedenu od prakse.

Budućnost je ugrožena, ali ne i izgubljena

Današnje države blagostanja su izravno odgovorne za dvije velike ekonomske krize koje drže svijet u šaci: globalna financijska kriza koja je pretvorila stope gospodarskog rasta u negativne u mnogim državama, te izbrisala trilijune dolara vrijedne imovine, i dužnička kriza koja je prodrmala Europu i prijeti srušiti neke od najmoćnijih svjetskih vlada, valuta i financijskih sustava. Čak i najbolje namjere mogu stvoriti strašne posljedice kada se provedu kroz perverzne inicijative i institucije.

Cijela priča ipak nije toliko sudbinska i mračna. Možemo se odmaknuti od države blagostanja i njezinih satirućih dugova, ponižavajućih birokracija i uzajamnog pljačkanja. Neće biti jednostavno i trebat će sakupiti hrabrosti kako bi se oduprlo posebnim interesnim skupinama i manipulirajućim političarima. Ali to se može učiniti i mora se učiniti. Oni koji demonstriraju na ulicama protiv „mjera štednje“ (u pravilu samo rezova u stopama potrošnje) demonstriraju protiv aritmetike. Ne možete zbrajati negativne brojeve i dobiti pozitivni zbroj; brojke kažu suprotno. Trebamo demonstracije na ulicama u ime razuma, fiskalne odgovornosti, rezanja države, oslobađanja ljudi i davanja moći ljudima da sami odlučuju o svojim sudbinama. Trebamo smanjenje državnih ovlasti tako da su one ograničene na očuvanje naših prava, a ne pokušaja da se brine za nas. Trebamo jasnu odluku o mogućnostima države. Trebamo kraj države blagostanja.

KAKO JE DRŽAVA BLAGOSTANJA POTOPILA TALIJANSKI SAN

Piercamillo Falasca

*Novinar i istraživač Piercamillo Falasca priča kako su dobre politike lansirale Italiju kao uspješnu ekonomsku priču 1950-tih i 1960-tih, ali su politike države blagostanja, pokrenute kada je populacija bila mlada, kada je ekonomija rasla, a budućnost bila daleko, bacile državu u bankrot. Falasca je dopredsjednik Talijanske klasično liberalne udruge *Libertiamo.it* i suradnik talijanskog think-tanka *Istituto Bruno Leoni*.*

Rast vaše ekonomije, industrije i životnog standarda u poslijeratnim godinama je uistinu bio fenomenalan. Država nekoć doslovno u ruševinama, opsjednuta velikom nezaposlenošću i inflacijom je povećala izvoz i imovinu, stabilizirala troškove i valutu i stvorila nove poslove i nove industrije po stopi nemjerljivoj u Zapadnom svijetu.“ – predsjednik John F. Kennedy

Tijekom službenih posjeta prijateljske riječi mogu biti uobičajene, ali ono što je predsjednik SAD-a John F. Kennedy rekao 1963. godine na večeri koju je u njegovu čast priredio talijanski predsjednik Antonio Segni u Rimu, je bila činjenica. Od 1946. do 1962., talijansko gospodarstvo je raslo prosječnom stopom od 7.7 posto, što je briljantna izvedba koja se nastavila gotovo do kraja 60.-tih (prosječna stopa rasta tijekom čitavog desetljeća je bila 5%). Tzv. *Miracolo Economico* je pretvorio Italiju u globalno i dinamično društvo, koje je hvalilo tvrtkama konkurentnima na globalnoj razini u bilo kojem sektoru, od perilica rublja i frižidera, do preciznih mehaničkih komponenata, od prehrambene industrije do filmske industrije.

Period od 1956. do 1965. je vidio veliki industrijski rast u Zapadnoj Njemačkoj (70% u desetljeću), Francuskoj (58 posto), i SAD-u (46 posto), ali svi su bili zasjenjeni spektakularnom talijanskom izvedbom (102 posto). Velike tvrtke, poput proizvođača automobila Fiata, proizviđača pisaačih strojeva, printera i računala Olivetti; energetske tvrtke poput Enija i Edisona, među inima, su surađivani sa ogromnom većinom manjih tvrtki kojima su upravljale obitelji, sukladno tradicionalno jakoj ulozi obitelji u talijanskog društvu. Barem jedna petina stanovništva od 50 milijuna se preselila iz siromašnog,

nerazvijenog juga u bogat, industrijalizirani sjever, promijenila način života, te počela kupovati automobile i televizore, povisujući talijanski standard, upisujući svoju djecu u škole, štedeći novac za kupnju kuća i pomažući svojoj rodbini koja je još uvijek živjela u starim selima. Nakon 1960., rapidno rastući životni standard, kao i poslovne i radne prilike su dovele do kraja toka Talijana u ostatak Europe i obje Amerike, dovodeći pri kraju tu talijansku *diasporu* koja je navela gotovo 20 milijuna ljudi da napuste svoju domovinu u manje od stoljeća.

Koja je bila čarobna formula talijanskog ekonomskog buma? Više godina kasnije, senator *Demokrazie Cristiane* (demokršćana, vodeće katoličke stranke desnog centra) je rekao u intervjuu: „Uvidjeli smo i odmah shvatili da ne možemo voditi talijansko društvo. Zemlja je bila jača od politike i još pametnija. Ne raditi ništa je bio bolji odabir od mnogih vladinih mjera.“ Tko je bio to 'mi' o kojima je senator Piero Bassetti govorio?

U prvim godinama nakon Drugog svjetskog rata, grupa liberalnih, tržišno orijentiranih ekonomista i političara je dobila ključne pozicije u vladi, počistila fašističko zakonodavstvo i ustrojila demokratsku politiku i reforme slobodnog tržišta. Središnja figura je bio antifašistički novinar i ekonomist Luigi Einaudi, jedan od najprominentnijih talijanskih klasičnih liberala, koji se vratio u Italiju i služio nakon rata kao Guverner Središnje banke, a onda kao ministar financija i konačno predsjednik Republike; iznimno je utjecao na ekonomske politike koje je implementirao premijer Alcide de Gasperi (1945-1953) i, nakon de Gasperijeve smrti, njegova nasljednika Giuseppea Pelle i ostalih.

Neke od tih ličnosti možda nisu dobro poznate izvan Italije, ali su predstavljali ogromnu iznimku za europsku političku kulturu. Nakon dvadeset godina Mussolinijeva fašističkog režima i ratnih strahota, ta grupa klasičnih liberala je predstavljala jedinu nadu da država iznikne iz svoje totalitarne prošlosti u demokratsku, kapitalističku slobodu. Kontekst u kojem su djelovali se teško može nazvati jednostavnim. Italija je bila siromašna zemlja koja je bila devastirana fašističkim kolektivismom i ratom; najveći dio nacije je bio nezaposlen i neobrazovan; infrastrukture nije bilo ili je bila slaba; moćna komunistička partija je prijetila zamijeniti fašistički kolektizam komunističkim kolektivismom; državne kompanije su dominirale većinom tržišta.

Luigi Einaudijev utjecaj je bio krucijalno važan. Pažljiva monetarna politika je zauzdala inflaciju na gotovo dvadeset godina (1959. *Financial Times* je slavio *liru* kao najstabilniju zapadnu valutu);

sporazumi o slobodnoj trgovini su pomogli Italiji da se ponovno vrati na međunarodno tržište; fiskalna reforma (*Vanonijev zakon*, nazvan po ministru koji ga je stvorio) je smanjila stope poreza i pojednostavila porezni sustav. U eri kojom su dominirale keynesijanske ideje i olako trošenje, talijanska javna potrošnja je bila relativno kontrolirana: 1960.-e javni rashodi su jedva dosegli razinu iz 1937. (30% BDP-a sa značajnim udjelom izravnih ulaganja), dok su u ostalim europskim zemljama dramatično porasli.

Neki, među kojima i poznati pravnik Bruno Leoni, su upozoravali na opasnosti ako ljudi ne zapamte što je dovelo do novog prosperiteta. Rastući prosperitet je bio odlična prilika za vladinu potrošnju i intervencije. Već 1950.-tih, talijanska vlada je osnovala *Cassa del Mezzogrioni* (slično Rooseveltovoj Tennessee Valley Upravi, ali u siromašnoj južnoj Italiji). 1960.-tih, talijanske vlasti su donijele zakonodavstvo za redistribuciju dobara, šireći državnu kontrolu nad ekonomijom (npr. nacionalizirajući opskrbu električnom energijom) i jačajući državu blagostanja.

U relativno prosperirajućoj Italiji, redistribucionistički pokreti su stekli široku narodnu podršku. 1962.-e, tijekom važnih pregovora o ugovorima o radu za zaposlenike u metalurgiji, sindikati su zatražili kraće radno vrijeme, više godišnjih odmora i više ovlasti u osnivanju sindikalnih aktivnosti u tvornicama. *Partito Socialista Italiano* se pridružio vladajućoj koaliciji sa demokršćanima i oformljena je prva vlada lijevog centra. 1963.-e, program javnog stambenog zbrinjavanja, pokrenut putem nacionalizacije zemljišta, je stvorio snažne otpore udruženja poduzetnika i privatnih vlasnika (među njima i katoličke crkve), koji su naveli *Demokraziju Cristianu* da odustane od te ideje, ali takve kolektivističke ideje su dominirane ostatkom desetljeća i tijekom 1970.-tih.

Nekoliko važnih javnih projekata je usvojeno u tom periodu i postavilo temelje trenutnoj talijanskoj krizi. Prva je bila olabavljenje fiskalne discipline, kroz odluku Ustavnog suda iz 1966. koja je omekšano tumačila ustavno ograničenje održivog proračuna; ta suspenzija ustavnih ograničenja je omogućila parlamentu da donosi zakone za koje godišnji troškovi nisu pokriveni fiskalnim prihodima, već izdajom trezorskih obveznica. Ta odluka je napravila pukotinu u državnom proračunu koja se širila svake godine. Luigi Einaudi je umro 1961. i njegovi pozivi za fiskalnom disciplinom su bili brzo zaboravljeni. Sve do 1960.-e „primarni deficit“, koji se računa oduzimanjem plaćenih kamata od cjelokupnog proračunskog manjka, je bio gotovo na nuli; brzo je narastao nakon odluke Suda i ubrzao se nakon 1972., kada je potrošnja u deficitu bila sustavna politička strategija. U 1975. godini, primarni deficit je dosegao opasnih 7.8% BDP-a.

Druga je bila uvođenje velikodušnog sustava mirovina (*Brodolinijev zakon*). Prethodni sustav temeljen na doprinosima je bio zamijenjen redistributivnim sustavom, sukladno kojem su umirovljenici dobivali mirovine koje nisu bile određene sveukupnim iznosom uštedevine sakupljene tijekom njihova radnog vijeka, već njihovih prethodnih plaća. „Socijalna mirovina“ je bila utvrđena za svakog građanina, zajedno sa starosnim kriterijem za mirovine, i na taj način omogućavala radnicima da se rano umirove, a prisvojen je labav sustav dodjele invalidskih mirovina u južnoj Italiji, koji je bio smatran zamjenom za efikasnije mjere razvoja. Mali broj je obraćao pažnju na pitanje financijske održivosti. Na kraju krajeva, glasači u budućnosti ne glasaju danas.

Treća je bila jača regulacija tržišta rada kroz usvajanje tzv. Radničkog statuta 1970-tih, uključujući i Članak 18, koji je propisivao da ako sud utvrdi da je otkaz radniku u tvrtci koja zapošljava više od 15 radnika sa ugovorima na neodređeno, bio nezakonit, tada taj radnik ima pravo biti vraćen na posao. Teret dokaza je ležao u potpunosti na poslodavcu. Čineći otpuštanje radnika skupim, zakon je učinio skupim i zapošljavanje radnika, što je smanjilo mobilnost radne snage i poticalo 'rad na crno'.

Četvrta je postavila, kroz uzastopne zakone između 1968. i 1978., nacionalni zdravstveni sustav koji je gotovo potpuno financiran porezima, što znači da postoji malo mogućnosti za potrošače u korištenju zdravstvenih usluga.

Konačno, u siječnju 1970. vlada je nametnula obvezna pravila za sve radnike u inženjerstvu i metalurškom sektoru, što je znatno reguliralo i ograničilo radno vrijeme.

Dugoročne negativne posljedice ovih i drugih mjera su bile kratkoročno zamagljene talijanskih snažnim rastom i niskom prosječnom starosnom dobi populacije. Velikodušne mirovine i troškovi zdravstvene skrbi su se plaćali od velikog broja mladih zaposlenika. Godinu za godinom, te mjere, uz sve jače regulirano tržište rada i usluga su smanjili produktivnost, učinile tržište rada rigidnijim, dramatično poskupile zapošljavanje, promovirale sve veću javnu potrošnju i akumulirale državni dug, koji je zauzvrat apsorbirao sve veći udio privatne štednje.

Kroz vrijeme populacija koja je starjela je smanjila omjer zaposlene populacije i umirovljene, čineći mirovinski i zdravstveni sustav opterećenijima i manje održivima. Tijekom 1960-tih i 1970-tih sve europske države su povećale svoju javnu potrošnju, ali talijanska je doslovno otišla van kontrole, gubeći svoju sliku iz 1950-tih kao fiskalno odgovorne države. Javna potrošnja je porasla sa 32,7% BDP-a u 1970.

na 56,3% u 1993., dodatno potaknuta dijelom i u nemarnoj politici zapošljavanja službenika kako bi se nadoknadio manjak posla u privatnom sektoru, posebice na jugu. (Taj manjak posla je, naravno, bio najviše povezan sa ekstremnim troškovima zapošljavanja nametnutog privatnom sektoru.) I dok je javni dug bio na stabilnih 30% BDP-a, 50-tih i 60-tih, dosegao je vrtoглаvih 121,8% 1994.

Tako je završilo talijansko čudo. Prosječni rast BDP-a je bio 3,2% 70-tih, ali je pao na 2.2% 80-tih. Zahvaljujući sustavnoj devaluaciji lire, talijanske firme su mogle zadržati svoju međunarodnu konkurentnost na neko vrijeme (premijer Bettino Craxi je objavio da je zemlja pretekla britanski BDP u 1987.), ali visoka inflacija i javni dug su očito ugrožavali budućnost.

Razni pokušaji reforme su poduzeti u 90-tima, posebno nakon financijske i političke krize 1992-1993, kada je država riskirala bankrot, a poslijeratni politički sustav bio pometen korupcijskim aferama. Privatizacija nekih javnih industrija je pomogla u smanjenju javnog duga na ponešto prihvatljivu razinu. Manje promjene su uvedene u mirovinski sustav, a 1997. talijanski parlament je donio zakon koji je modernizirao radno pravo, ali političke prepreke ukinuću odredbi iz članka 18 (koje se tiču ponovnog vraćanja na posao otpuštenih radnika) su dovele do glomaznog dvodijelnog tržišta, što uključuje i preregulirane i rigidne staromodne ugovore, kao i fleksibilne ugovore o radu na određeno vrijeme.

Ove reforme su dale malo goriva umornom motoru i odgodile na neko vrijeme konačni obračun. Vremenu je ipak došao kraj.

Italija je još uvijek bogata zemlja, ali talijanski politički sustav se ponaša poput izgadnjelog plemića koji se ne može prilagoditi svojem novom stanju. Najdublja posljedica talijanske države blagostanja i intervencionizma u tržište rada nije ekonomski ili politički, već kulturološki. Kultura ovisnosti o državi blagostanja je ono što otežava promjenu čak i zadnjih godina, kada Italija prolazi kroz novu dužničku krizu.

Suvremeni Talijani ne djeluju kao da su spremni zasukati rukave poput svojih očeva i djedova, kako bi proizveli blagostanje u slobodnoj i konkurentnoj ekonomiji, i odrekli se pogodnosti države blagostanja koje si ne mogu priuštiti u zamjenu za veću slobodu, prihode i prosperitet. Može li se Italija vratiti Einaudijevim klasično liberalnim lekcijama i povratiti ekonomsku rast i obećavajuću budućnost? Kao što se i inače znalo dogoditi tijekom stoljeća, što se dogodi u Italiji može biti primjer za cijeli svijet. Za bolje ili gore!

GRČKA KAO UPOZORENJE O DRŽAVI BLAGOSTANJA

Aristides Hatzis

Malo suvremenih demokracija nude priču o institucionalnoj propasti tako surovoj poput grčke. Unatoč turbulentnoj političkoj povijesti u 20.-om stoljeću, grčka ekonomija je stajala na nogama tijekom desetljeća kada se zaista stvarala nova vrijednost, sve dok glavne stranke u državi nisu počele sa natjecanjem u državništvu blagostanja, bazirano na populizmu i pokroviteljstvu. Akademik iz prava i ekonomije, Aristides Hatzis pokazuje kako je kratkoročna potraga za političkom nadmoći kroz etatističke mjere stvorila korupciju, zaduženost i politički kolaps. Hatzis je profesor filozofije prava i teorije institucija na atenskom sveučilištu i piše o grčkoj krizi na GreekCrisis.net.

Moderna Grčka je postala simbol ekonomskog i političkog bankrota, prirodni eksperiment u institucionalnim promašajima. Nije lako jednoj državi postati školski primjer za toliko institucionalnih manjkavosti, rigidnosti i izobličenosti, ali grčke vlade su u tome uspjele. Grčki slučaj je upozorenje svim ostalima.

Grčka se nekoć smatrala nečim poput priče o uspjehu. Netko bi mogao zauzeti stav da je Grčka bila ogromna priča o uspjehu nekoliko desetljeća. Grčka prosječni rast od gotovo polovice stoljeća (1929. – 1980.) je bio 5.2%; isto razdoblje tijekom kojeg je Japan rastao 4.9%.

Ove brojke su još impresivnije kada se uzme u obzir da je politička situacija u Grčkoj tijekom tih godina bila sve samo ne normalna. Od 1929. do 1936. politička situacija je bila neprirodna sa svim pučevima, užarenim političkim sukobima, kratkotrajnim diktaturama i borbama za asimilacijom više od 1.5 milijuna izbjeglica iz Male Azije (oko trećina grčke populacije u to vrijeme). Od 1936. do 1940. Grčka je imala desničarsku diktaturu, sa mnogo sličnosti sa europskim diktaturama iz tog vremena tijekom Drugog svjetskog rata (1940. – 1944.) Grčka je bila jedna od najdevastiranijih zemalja u vidu ljudskih žrtava. Odmah nakon rata se zbio krvoločni i devastirajući građanski rat (u dvije faze: 1944. i 1946. – 1949.), nakon ustanka kojeg je organizirala komunistička partija. Od 1949. do 1967. Grčka je nudila tipičan primjer paternalističke neliberalne demokracije, manjkava u vladavini prava, a od 21. travnja 1967. vojna hunta je preuzela vlast i vladala Grčkom do 1974. kada je postala ustavna liberalna demokracija.

Grčka ekonomija je uspjela rasti unatoč ratovima, ustancima, diktaturama i turbulentnom političkom životu.

Sedam godina od postajanja ustavne demokracije, devet (tadašnjih) članica Europske zajednice (EZ) je prihvatilo Grčku kao svojeg desetog člana (čak i prije Španjolske i Portugala). Zašto? Uglavnom je to bila politička odluka, ali je bila temeljena na desetljećima ekonomskog rasta, preprekama unatoč. Kada je Grčka ušla u EC, državni javni dug je bio na 28% BDP-; proračunski manjak je iznosio manje od 3% BDP-a; nezaposlenost je bila 2-3%.

Ali to nije bio kraj priče.

Grčka je postala članica Europske zajednice 1. siječnja 1981. Deset mjeseci kasnije, (18. listopada 1981.) socijalistička stranka Andreasa Papandreoua (PASOK) je došla na vlast sa radikalnom etatističkom i populističkom propagandom, koja je uključivala izlazak iz Europske zajednice. Naravno da nitko nije bio toliko glup da održi to obećanje. Grčka, sa PASOK-om na vlasti, je ostala u EZ, ali je uspjela izmijeniti grčku i političku klimu u svega nekoliko godina.

Današnja grčka kriza je posljedica PASOK-ovih kratkovidnih politika u dva važna aspekta:

(a) PASOK-ove mjere ekonomske politike su bile katastrofalne; stvorile su smrtonosnu mješavinu napuhane i neefikasne države blagostanja sa zagušljivim intervencionizmom i prenormiranošću privatnog sektora.

(b) Političko nasljeđe PASOK-a je još više devastirajuće dugoročno, jer je njegov politički uspjeh transformirao grčku konzervativnu stranku (Nova demokracija) u lošu kopiju PASOK-a. Od 1981. do 2009. obje stranke su uglavnom nudile državu blagostanja, kronizam, etatizam, nepotizam, protekcionizam i paternalizam. I tako rade i dalje.

Današnji rezultat je posljedica kataklizmičnog nadmetanja između stranaka u nuđenju pokroviteljstva, populizma i predatorskog etatizma svojim biračima.

Što je pokretač rasta?

Bogatstvo se stvara kroz voljnu suradnju i razmjenu. Voljna razmjena nije igra poravnanja gdje je dobit izjednačena sa gubitcima. To je pozitivna igra koja vodi stvaranju nove vrijednosti koju dijele sudionici. (Transakcije koje nisu voljne su često igre negativne vrijednosti, jer u tim slučajevima gubitci za gubitnike su znatno veći od dobitaka pobjednicima; lopov vas može ubosti na ulici i dobiti 40 EUR iz vašeg

novčanika, ali vaši troškovi liječenja i patnja će biti daleko veći od 40 EUR, baš kao što političke borbe za redistribucijom bogatstva uvijek uključuju troškove manjkavih resursa na obje strane – pljačkati ili izbjegavati pljačkanje, ukupnost tih troškova može biti daleko veća nego vrijednost razdijeljenog bogatstva.)

Prosperitet, bilo da se zvalo bogatstvo, ekonomski razvoj ili rast, je pozitivno povezan sa brojem voljnih transakcija. Uloga vlasti u tom mehanizmu je zaštita prava, na čemu su bazirane voljne transakcije, kako bi se ljudima omogućilo stvaranje vrijednosti. Vlast može pomoći tom mehanizmu zaštitom prava vlasništva i potičući ugovore (tako čineći tržišta 'regularnima', što je originalno značenje riječi 'regulacija') i vjerojatno pažljivo intervenirajući ako dođe do greške u tržištu, ali bez iskrivljavanja tržišta i uzrokovanja još većih i težih promašaja.

Većina suvremenih vlasti je preuzela drugu, ambiciozniju i opasniju ulogu. Ne 'reguliranjem' na način da se postave jasna pravila koja čine tržišni proces 'regularnim', već arbitrarnim interveniranjem; ne pomažući tržišnim transakcijama, već njihovim osujećivanjem; ne zaštitom pozitivnih transakcija koja stvaraju vrijednost, već zamjenom istih sa negativnim transakcijama kroz subvencije i javnu potrošnju. Najveći broj političara danas vjeruje da ako trošite dovoljno, stvarate rast, i ako nema rasta, to znači da oni nisu trošili dovoljno koliko su trebali. Ta cesta ubrzane javne potrošnje je dovela do grčke krize, ali nije jedinstvena samo Grčkoj, jer je ista dinamika dovela do prvog kreditnog pada u povijesti SAD-a i današnje europske dužničke krize.

Potrošnja je popularna za političare jer im kratkoročno kupuje glasove; nakon svega, dugoročno ćemo svi biti mrtvi, ili više nećemo u poziciji moći. Popularno je za glasače jer oni imaju naviku uzimati vladine beneficije zdravo za gotovo. Ne vide to kao novac koji dolazi iz njihovih vlastitih džepova, već od „države“ ili barem nečijeg tuđeg džepa.

Još u 1974., grčki političari su zaboravili na ekonomsku realnost. Nakon pada vojne diktature čak je i konzervativna vlast nacionalizirala banke i tvrtke, subvencionirala tvrtke i povećala ovlasti države blagostanja. Bez obzira na to, njezine mjere su bile ograničene u usporedbi sa onim što je prva socijalistička PASOK-ova vlast radila tijekom 80-tih. Nakon 1981., državni intervencionizam se pojačao, regulacija i kronizam su postali pravilo. To je bila vladina politika sve do 2009. sa dvije malene iznimke: jedna od njih je bio kratak period ranih 90-tih pod reformističkim konzervativcima, tijekom kojeg su praktički svi pokušaji reforme bezuspješno propali i drugi, uspješniji, period je bio neposredno pred ulazak u Eurozonu 2002. pod

reformističkim Socijalistima. Ali i tada su brojke bile izmišljene, a strukturne reforme minimalne.

Kako je tolika potrošnja bila moguća, pogotovo kad se uzme u obzir da je Atena lako moguće centar svijeta za izbjegavanje poreza? S obzirom da su prihodi bili ograničeni zbog kolosalne porezne evazije i dugogodišnje neučinkovitog poreznog sustava, ostatak novca je dolazio od transfera od Europske unije i, naravno, posuđivanjem. Kako je kolumnist *New York Timesa* Thomas Friedman prikladno to izrekao, „I tako je Grčka, nakon što se pridružila Europskoj uniji 1981., zapravo postala još jedna bliskoistočna naftaška država – samo umjesto nalazišta nafte, imala je Bruxelles, koji je stalno upumpavao subvencije, pomoć i Eure sa niskim kamatnim stopama Ateni.“

Posuđivanje je postalo jednostavnije i jeftinije nakon što je Grčka prisvojila Euro 2002. Nakon 2002. Grčka je uživala dugotrajnom bumom koji je baziran na jeftinim i izdašnim kreditima, jer tržište obveznica više nije moralo brinuti zbog visoke inflacije ili devalvirane valute, što je omogućavalo financiranje velikih trenutno knjiženih deficita. To je dovelo do stežućeg javnog duga u iznosu od 350 milijarde EUR (polo od toga stranim bankama), ali, važnije, također i do negativnog učinka koji se rijetko spominje:

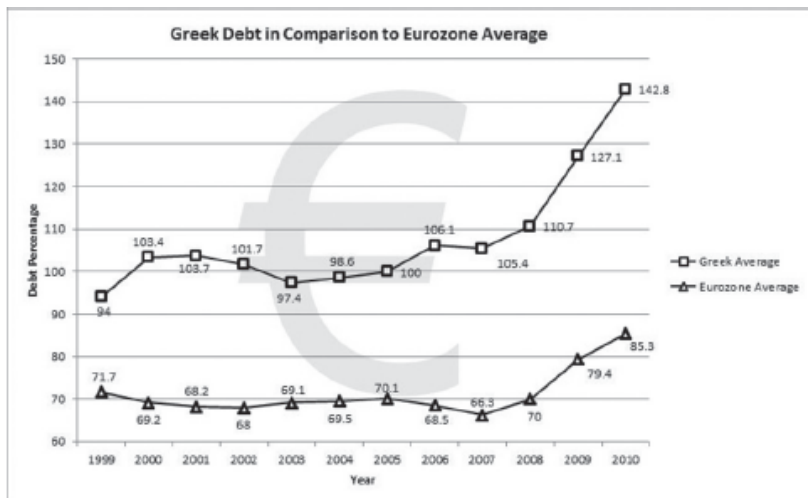
Transferi iz EU i posuđeni novac je išao izravno na potrošnju, a ne u štednju, investicije, infrastrukturu, modernizaciju ili razvoj institucija.

Grčki tulum sa tuđim novcem je trajao 30 godina i, moram priznati, uživali smo! Prihod po glavi stanovnika je dosegao 31.700 EUR 2008., dvadesetpeti najveći u svijetu, viši od Italija i Španjolske, 95% prosjeka u EU. Privatna štednja je bila 12% veća od europskog prosjeka, dajući Grčkoj dvadesetdrugo mjesto u indeksu razvoja i kvalitete života na svijetu. Ako ste impresionirani, zapamtite da su i te brojke grozno prikrivale stvarnost, jer je grčka siva ekonomija iznosila 25 – 30 % BDP-a!

Neprijavljeni prihodi je najviše povezan sa poreznom evazijom. Čak i u 2010. godini, nekih 40% Grka nije plaćalo nikakav porez i oko 95% povrata poreza je bilo manje od 30.000,00 EUR godišnje. Tako raširena porezna evazija je koštala državni proračun oko 20-30 milijardi EUR godišnje, npr. barem dvije trećine deficita 2009.

Grčka je moralno i ekonomski zaglibila u korupciji. Zamislite tragikomične i zloglasne atenske bazene. Bazen je indicija bogatstva u Grčkoj, pa ih grčka porezna uprava koristi kako bi detektirala poreznu evaziju. U 2009. godini su samo 364 osobe prijavile posjed bazen u kući.

Satelitske snimke su otkrile da su u stvari postojala 16.974 kućanstva sa bazenima. To znači da je svega 2.1% ljudi koji posjeduju bazene ispunilo istinite porezne prijave. Interesantno je pitanje ne ono zašto je 97.9% ljudi lagalo, već zašto onih 2.1% ljudi *nije* lagalo, s obzirom da je porezna evazija tako raširena u Grčkoj.

Source: Eurostat. See also: <http://www.rooseveltmcf.com/files/documents/BULLX-Greece-Aug-2011.pdf>

Laganje je postalo način života u Grčkoj. Ipak, može se smatrati da je opravdano lagati da bi čovjek zaštitio ono što je stvorio. Ali u Grčkoj to bogatstvo nije stvoreno, već je jednostavno posuđeno. U 1980. javni dug je iznosio 28% BDP-a, da bi do 1990. dosegao 89%, a u početku 2010. je bio veći od 140%. Proračunski deficit je došao sa 3% 1980. na 15% 2010. Javna potrošnja je iznosila svega 29% BDP-a 1980; trideset godina kasnije (2009) je dosegla 53.1%. Te brojke su grčke vlade sakrivala sve do kraja 2010. kada su priznale da uopće nisu imale pretpostavke za pridruživanje Eurozoni. Grčke vlade su unajmle tvrtke sa Wall Streeta, od kojih je najpoznatiji Goldman Sachs, kako bi im pomogle krivotvoriti brojeve i obmanuti kreditore.

Žalosno stanje grčke ekonomije je bio rezultat dvaju faktora:

- odvratne neefikasnosti i korupcije grčke države blagostanja
- šuma zapreka ugovornim transakcijama koje su stvorili intervencionisti.

Prema godišnjoj analizi *Doing business* koje provodi Svjetska banka za 2012., Grčka je bila stota, od 183 države diljem svijeta u smislu cjelokupne lakoće poslovanja. Bila je, jasno, najgora i od država članica EU i OECD-a (Organizacija za gospodarsku suradnju i razvoj). Grčka, država članica Europske unije zadnjih trideset godina i članica Eurozone zadnjih deset godina, dvadesetpeto najbogatije mjesto na planeti, je bila rangirana ispod Kolumbije, Ruande, Vijetnama, Zambije i Kazahstana. Kako je *Wall Street Journal* naveo: „zemlja mora naporno raditi da bude ovako loša.“ Politika grčkih vlasti je bila neprijateljska prema slobodnom poduzetništvu i jako je opstruirala mobilnost rada i kapitala, u pravilu u ime „socijalne solidarnosti“ i „poštenja“.

Tablica

Grčka mrzi biznis

Gdje je rangirana Grčka, među 183 zemlje u poslovanju

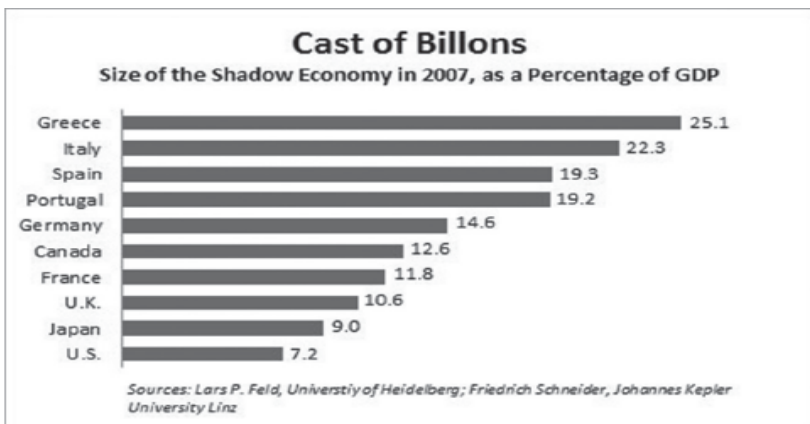
<i>Područje</i>	<i>Rang</i>
<i>*Lakoća poslovanja</i>	<i>109</i>
<i>Početak poslovanja</i>	<i>140</i>
<i>Poslovi sa građevinskim dozvolama</i>	<i>50</i>
<i>Zapošljavanje</i>	<i>147</i>
<i>Knjiženje nekretnina</i>	<i>107</i>
<i>Dobivanje kredita</i>	<i>87</i>
<i>Zaštita investitora</i>	<i>154</i>
<i>Plaćanje poreza</i>	<i>76</i>
<i>Prekogranična trgovina</i>	<i>80</i>
<i>Poštivanje ugovora</i>	<i>89</i>
<i>Zatvaranje poslovanja</i>	<i>43</i>
<i>*Cjelokupni rang baziran na niže navedenih 10 kriterija</i>	

Da bi se započeo novi posao u Grčkoj 2010. godine, trebali ste u prosjeku petnaest dana i 1.101,00 EUR, dok je prosjek u ostatku EU bilo 8 dana i 417,00 EUR. Ispunjavanje poreza u Grčkoj je trajalo 224 sata po godini; u najbogatijoj zemlji Europske unije, Luksemburgu, trajalo je pedeset i devet. Rang zaštite investitora je bio bijedan: 154.-ti od 183. Grčki najbolji rang je bio onaj za zatvaranje poslovanja; Grčka je bila rangirana četrdeset i treća.

Skoro sve profesije u Grčkoj su na neki način visoko regulirane ili kartelizirane, što nameće troškove potrošačima i sprečava stvaranje

bogatstva. Dodajte k tome i ružno neefikasnu birokraciju koja košta Grčke 7% BDP-a, dvostruko više od europskog prosjeka.

Intervencionističke birokracije su sklone uzgajati korupciju. Sukladno izvješću Transparency Internationala, trošak beznačajne korupcije je bio oko 800 milijuna EUR (1.08 milijardi dolara) u 2009., što je povećanje od 39 milijuna EUR u odnosu na 2008.

Source: <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704182004575055473233674214.html>

Ne iznenađuje da Grčka ima najmanje konkurentnu ekonomiju od 27 država članica EU. Prema Indeksu svjetske konkurentnosti Svjetskog ekonomskog foruma za 2010-2011, Grčka je bila rangirana osamdeset i treća, ispod zemalja kao što su Vijetnam, Jordan, Iran, Kazahstan, Namibija, Bocvana i Ruanda. Prema Svjetskom investicijskom izvješću za 2011. Konferencije UN-a za trgovinu i razvoj, Grčka je bila rangirana 119.-a od 141 države u izravnih stranim ulaganjima. To je posljedica poslovnog okruženja koje destimulira poduzetništvo, gdje su birokratski troškovi toliko visoki i gdje je prisutno toliko puno korupcije.

Grčka napuhana država blagostanja je uvjerala mnoge da njihove povlastice imaju status „socijalnih prava“. Bilo bi političko samoubojstvo za političara ili stranku učiniti ozbiljne rezove kada se narod navikao na toliko zajamčenih državnih „prava“, a umirovljenička populacija ima zagarantirana ogromne zdravstvene i mirovinske povlastice.

Grčka je školski primjer generacije neodrživih „prava“. Vlada troši 10.600,00 EUR po osobi na socijalne povlastice, ali uprihoduje samo 8.300,00 EUR po osobi. To ostavlja 2.300,00 EUR deficita po osobi!

Source: <http://fxtrade.oanda.com/analysis/infographics/greece-economic-crisis>

Istovremeno, plaće u javnom sektoru su narasle (od 1996. do 2009.) za 44%. (U nekim su sektorima narasle i za 86%). Zaposlenici su primali iznos ekvivalentan 14 plaća godišnje, uključujući dva dodatna plaćanja kao bonusi (jedan za Božić, pola tijekom uskršnjih praznika i pola prije ljetnih praznika). Mirovine su također značajno rasle.

Grk koji je radio 35 godina u javnom sektoru je imao pravo umiroviti se uz velikodušnu mirovinu sa 58 godina. Žene su se mogle umiroviti još i ranije; ako bi žena imala malodobno dijete, mogla se umiroviti sa 50 godina. Prosječna dob umirovljenja u Grčkoj je bila 61; u Njemačkoj je bila 67. Projekcije su da će grčka populacija starija od 65 godina rasti od 18% sveopće populacije u 2005. na 25% 2030.

Može se zauzeti stav da koliko god država blagostanja bila skupa (stajala je 19% BDP-a 1996., ali 29% BDP-a 2009.), barem pruža nekakav osjećaj sigurnosti i ograničava nejednakost. Ali ne u Grčkoj! Iako zdravstvo i obrazovanje država pruža „besplatno“, grčka obitelj

plaća 45% cjelokupnih zdravstvenih troškova (uglavnom potplaćujući liječnike, medicinske sestre i javne djelatnike da obavljaju svoj posao). Mnoga (2,5%) grčka kućanstva bankrotiraju svake godine zbog visokih zdravstvenih troškova. Iako je „besplatno“ na svim razinama, grčka kućanstva troše više na obrazovanje svoje djece (za privatna tutorstva) nego bilo tko drugi u EU.

Dugotrajna zabava financirana posuđivanjem se primiče kraju. Mamurluk nailazi. Sada je vrijeme otriježnjenja, a ne ponovnog posezanja za bocom javnog duga. Trebalo bi se latiti kronizma i korupcije, a tržišta trebaju biti oslobođena. Ljudi trebaju imati slobodu stvarati bogatstvo preko voljne razmjene. Grčka kleptokracija treba biti zamijenjena vladavinom prava. Sigurnosna mreža za nesretne i siromašne ne bi trebala više biti izlika za obilate povlastice za moćne i bogate koji ostavljaju siromašne i nemoćne u gorjoj poziciji nego inače.

Lekcija je da ekonomski razvoj i blagostanje ne dolaze od posuđivanja i potrošnje. Blagostanje dolazi od tržišta, od voljnih transakcija, od štednje, investicija, rada, proizvodnje, stvaranja i trgovine. Vlada ima važan posao u stvaranju vladavine prava, sigurnosti i pravnih institucija koji čine te voljne transakcije mogućima; ona zanemaruje te važne odgovornosti kada umjesto toga stvara glomaznu birokraciju, neodrživa prava i sustav krađe, korupcije, privilegija i nepoštenja.

Grčke nevolje su veoma teške. Ne mogu se riješiti preko noći. Ali se mogu riješiti sa pravim lijekovima.

Odjeljak II.

Povijest države blagostanja i
onog što je uklonila

BISMARCKOVO NASLJEĐE

Tom G. Palmer

Kako bi bolje razumjeli funkcioniranje i utjecaj države blagostanja korisno je razumjeti njezine korijene koji su objašnjeni u ovom poglavlju. Esej razotkriva prirodu države blagostanja kao političkog sustava koji je stvaran kako bi održavao moć onih koji su ga oblikovali. Državu blagostanja pratimo od uvođenja obaveznog socijalnog osiguranja u drugom Reichu do suvremenih sustava socijalnih osiguranja u Europi i Americi. Te su države blagostanja potisnule prethodne dobrovoljne institucije. Institucije koje je država blagostanja potisnula na margine pokazuju nam viziju onoga što je moguće – društva koja upravljaju sama sa sobom, ljude koji su neovisni, uspješni i koji drže do sebe – i sve to bez države blagostanja.

Država blagostanja razlikuje se od socijalističke države. Socijalizam, s obzirom da se taj termin koristi već desetljećima, znači u najširem smislu planiranje gospodarstva poznatije kao „centralno planiranje“ te državnu kontrolu nad sredstvima proizvodnje. Oba obilježja zahtijevaju svjesni napor za preraspodjelom kapitala i rada između korisnika. Stoga će socijalistička država nastojati planirati i upravljati proizvodnjom papira, vozila, hrane, lijekova, odjeće i ostalih dobara. Primjeri takvih pokušaja da se stvori socijalistička država su Sovjetski Savez i njegovi klijenti Kuba i Narodna Republika Kina prije svoga djelomičnog zaokreta prema privatnom vlasništvu i tržištu. Nasuprot njima, država blagostanja ne zahtijeva kontrolu vlasništva nad sredstvima proizvodnje u cjelini iako može biti značajnog državnog vlasništva u nekim industrijama i uslugama kao što su obrazovanje, zdravstvena skrb, rekreacija pa čak i stanovanje, svime što je povezano s „blagostanjem“.

Država blagostanja nema namjeru upravljati svim proizvodnim aktivnostima, ali podrazumijeva svoju odgovornost za blagostanje odnosno dobrobit stanovništva. Takva je vlada širih ovlasti od ograničene vlade koja osigurava pravdu, obranu od agresije, vladavinu prava te eventualno vrlo ograničen broj „javnih usluga“ koji predlažu klasični liberali. Klasično liberalna država ograničava se na stvaranje miroljubivih uvjeta unutar kojih su ljudi slobodni osigurati svoju vlastitu dobrobit (blagostanje). Nasuprot tome, država blagostanja

preuzima na sebe odgovornost osiguravanja blagostanja ljudi, a ne samo uvjeta prema kojima bi ljudi sami stjecali svoje blagostanje. Prema tome, država blagostanja teži dominaciji ili čak monopolu pri osiguravanju mirovinskog osiguranja, zdravstvene skrbi, obrazovanja i socijalnog osiguranja te osigurava masovne transfere sredstava uz opravdanje da radi prijenos od onih koji imaju prema onima koji nemaju.¹⁸ Zapravo, država na taj način samo preraspodjeljuje većinu tog novca između onih koji imaju.

Države blagostanja ne prenose resurse isključivo ili čak primarno prema siromašnima. Na mnogo načina države blagostanja obmanjuju siromašne u korist onih koji su mnogo sposobniji manipulirati sustavom. (Države blagostanja dijele bonove za hranu siromašnima i na druge načine subvencioniraju njihovu prehranu ali istodobno podižu cijene hrane kroz poljoprivredne subvencije, restrikcije na uvoz jeftine hrane i obavezne minimalne cijene hrane). Države blagostanja postižu stabilnost tako što stvaraju birače u svim društvenim slojevima, od najbogatijih do najsiromašnijih. One nisu primarno fokusirane na redistribuciju prihoda na društvenoj ljestvici prema dolje s obzirom da se velika količina bogatstva preraspodjeli u suprotnom smjeru, od siromašnih prema bogatima. Velika količina prihoda u bogatim društvima neprestano se *mućka* između srednjih slojeva pri čemu treba oduzeti troškove za različite pristojbe, neučinkovitu birokraciju, politikantstvo i kronizam.¹⁹

Korijeni države blagostanja

Država blagostanja je u svojoj modernoj formi nastala u Njemačkoj, krajem 19.st. kroz političke manevre i državotvornost njemačkog političara Otta von Bismarcka, „Želznog kancelara“ koji je porazio francuske i austrijske vojne sile te ujedinio ostale njemačke države u *Drugo Carstvo (Reich)* „krvlju i željezom“. Bismarck je vodio dugačak politički rat s njemačkim klasičnim liberalima orijentiranim prema slobodnom tržištu; oni su preferirali mirno okruženje za stvaranje uspješne nacije uz miroljubive odnose s njemačkim susjedima, nasuprot Bismarckovom ratu, kolonijalizmu i militarizmu. Kao dio svog općeg programa izgradnje njemačke države u srednjoj Europi Bismarck je razvio državu blagostanja koja je od tada kolonizirala politički prostor cijelog svijeta. Bismarck je uveo njemačku državu blagostanja kroz niz obaveznih osiguravajućih mjera u slučaju nesreća, bolesti, invalidnosti i starosti te ih je promovirao i nametao tijekom 1880-tih. Militaristički kancelar Bismarck nazvao je ove mjere

„državnim socijalizmom“ te je izjavio 1882.: „Mnoge mjere koje smo usvojili za dobrobit ove države su socijalističke i država će se morati naviknuti na još malo socijalizma“.²⁰

Povjesničar A.J.P. Taylor je objasnio to na sljedeći način: „Bismarck je želio da se radnici osjećaju ovisnim o državi, dakle i o njemu“.²¹ Bio je to, iznad svega, politički imperativ stvoriti ovisno stanovništvo koje je prožeto ideologijom nacionalnog kolektivizma.

Bismarck je potvrdio da „državni socijalizam“ treba stvoriti ovisnost građana te stoga i lojalnost kako bi moćna Njemačka dominirala Europom:

*Tko ima osiguranu mirovinu za starost je mnogo zadovoljniji i mnogo je lakše njime upravljati od onoga koji nema takvu mogućnost. Pogledajte razliku između privatnog sluga i službenika u državnoj kancelariji ili na sudu, ovaj zadnji će otrpjeti mnogo više jer ima mirovinu kojoj se može nadati.*²²

*Smatrat ću velikom prednošću kada imamo 700 000 malih umirovljenika koji crpe svoje naknade od države, posebno ako pripadaju onim klasama koje ionako ne gube mnogo u političkim prevratima, a pogrešno vjeruju da u istima mnogo dobivaju.*²³

Taylor je zaključio : „Socijalno osiguranje sigurno je svugdje učinilo mase manje neovisnim; ipak će i najzagriženiji zagovornik neovisnosti oklijevati prije nego što razori sustav koji je osmislio Bismarck i koji su ostale demokratske zemlje kopirale“.²⁴ Zaista, država blagostanja učinila je posvuda mase manje neovisnima odnosno ovisnijima. No, sada smo došli do točke gdje možemo, trebamo i moramo se usuditi razgraditi sustav koji je Bismarck izumio jer je rok trajanja države blagostanja istekao.

Upravo je kolaps Weimarske Republike 1930-tih koja je bila prenapregnuta država blagostanja i dobro poznata kao najnaprednija država blagostanja u svijetu ubrzao diktaturu, rat i stvaranje predatorske i opake države koju je svijet ikada vidio,²⁵ Trećeg Reicha. Kao što povjesničar Götz Aly izlaže u svojoj knjizi *Hitlerovi korisnici: pljačka, rasni rat i nacistička država blagostanja*, Nacional-socijalistička njemačka radnička partija, poznata još kao Nacistička stranka, propagirala je dva stara njemačka sna: nacionalno i klasno jedinstvo. To je bio ključ popularnosti nacista iz koje su stvorili moć koja im je bila

potrebna kako bi ostvarili svoje kriminalne ciljeve. Idealni *Volksstaat* (države od i za narod) je bio ono što danas zovemo država blagostanja za Nijemce s odgovarajućim rasnim pedigreeom. U jednoj od svojih najpoznatijih izjava Hitler je obećao „stvaranje socijalno pravedne države“, uzornog društva koje će „nastaviti iskorijenjivati sve društvene barijere“.²⁶

Aly u svojoj knjizi nastavlja, „U povijesno jedinstvenoj situaciji, nacističke su vođe stvorile preduvjete za modernu socijalnu državu blagostanja.“²⁷ Nacional-socijalistička država blagostanja institucionalizirala je sveobuhvatni sustav nadzora, ovisnosti i lojalnosti među njemačkim narodom, a bila je financirana, kako Aly dokumentira sredstvima koja su oteta Židovima (njihov novac, poduzeća i domova, sve do zlatnih zubiju, dječjih igračaka pa čak i kose), konfisciranom imovinom neprijatelja države i pljačkanjem ostatka Europe kroz rekvizicije i namjernu inflaciju valuta okupiranih država. Bila je to piramidalna shema koja je zahtijevala sve veću bazu ljudi koji će plaćati i kanalizirati sredstva prema vrhu. Kao i sve piramidalne sheme Treći Reich je bio osuđen na propast.

Treći Reich je bio najdestruktivnija i najopakija država blagostanja u cijeloj svjetskoj povijesti, međutim ima vrlo bliske veze s manje opakim suvremenim državama blagostanja, čega većina ljudi nije ni svjesna. Sve države blagostanja počinju s odbacivanjem principa klasičnog liberalizma, ograničene vlade i osobne slobode. Takve države stvaraju sustav političke kontrole nad ponašanjem građana putem namjerno stvorene ovisnosti koja je obično opravdana kroz jednu od doktrina o kolektivnom identitetu i svrsi.

U 18. i 19. stoljeću klasični liberalizam eliminirao je ropstvo i kmetstvo, oslobodio Židove i druge vjerske manjinske skupine statusa građana drugog reda, borio se za vjerske slobode i liberalizirao trgovinu, poduzetništvo te kreativnost što je rezultiralo zadivljujućim rastom životnog standarda većine ljudi u cjelokupnoj ljudskoj povijesti. Takve su promjene potaknule kulturni i politički korak unazad protiv liberalizma, žudnju za izmišljenom prošlošću u kojoj je vladala harmonija i solidarnost, u kojoj su sebični motivi bili potisnuti ljubavlju za zajednicu, dakle uspjeh liberalizma potaknuo je reakcionarni odgovor. Friedrich Engels koji je kasnije kroz suradnju s Karlom Marxom stvorio jednu od najutjecajnijih kritika liberalizma, precizno je osudio liberalizam za promociju mira i postizanje zajedničkog dobra kroz slobodu trgovine:

Donijeli ste bratstvo među ljude, ali to je bratstvo među lopovima. Smanjili ste broj ratova da bi zaradili veći profit u miru, da intenzivirate neprijateljstvo među pojedincima, da potaknete rat među konkurencijom! Kada ste učinili nešto iz čiste humanosti, iz svijesti o uzaludnosti borbe između općeg i osobnog interesa? Kada ste bili moralni bez svog interesa, bez egoističnih motiva?

Rastakanjem nacionalnosti, liberalni ekonomski sustav dao je sve od sebe da neprijateljstvo učini univerzalnim, da transformira čovječanstvo u horde zvjeri koje napadaju jedni druge, jer svi imaju identične interese.²⁸

Povrh toga, Engels i ostali su oživjeli staru iracionalnu mržnju prema naplati kamata na zajmove, prastari gnjev koji je kombinirao i anti-liberalizam i anti-semitizam:

Posuđivanje uz kamate, primanje novca bez rada samo na temelju zajma je nemoralno. To je davno prepoznato u svijesti naroda koji je u takvim stvarima obično u pravu.²⁹

Dinamizam, konstantan tok u koji je slobodno tržište stavilo ekonomske i socijalne odnose razjarilo je kritiku elita koje su žudjele za stabilnošću, stalnošću i moralnom sigurnošću u ekonomskim odnosima:

Konstantna fluktuacija cijena koja je stvorena u uvjetima konkurencije u potpunosti lišava trgovinu njezine moralnosti. Postoji li ikakva mogućnost u tom vrtlogu razmjene koji se temelji na moralnoj osnovi? U konstantnom rastu i padu svatko mora uhvatiti pogodan trenutak za kupnju i prodaju, svatko mora postati špekulant. Drugim riječima, mora žeti gdje nije posijao, mora se bogatiti na račun drugih, mora računati na nesreću drugih ili pustiti prilici da pobijedi za njega. Kulminacija nemoralnosti je špekuliranje na tržištu vrijednosnih papira gdje su povijest, a s njom i čovječanstvo svedeni na sredstvo zadovoljavanja pohlepe kalkulantских ili kockarskih špekulanata.³⁰

Antiliberalizam i antisemitizam idu ruku pod ruku. Karl Marx u svom eseju „O židovskom pitanju“ napada slobodu poduzetništva optužujući Židove da razaraju kršćansku Europu i u konačnici

pretvaraju Europljane u vlastitu karikaturu.³¹ Bila je to tema koja će se ponavljati uvijek iznova u sljedećem stoljeću.

Kako je klasični liberalizam nastavio proširivati okvire slobode prema sve većem broju ljudi dok je nazadni reakcionizam dostigao svoj vrhunac na prijelazu 19. u 20.st. u antiliberalnim doktrinama nacionalizma, imperijalizma, rasizma i socijalizma. Sheri Berman, odana braniteljica države blagostanja (također poznate i kao socijalna demokracija) detaljno objašnjava u svojoj knjizi *Primat politike: socijalna demokracija i stvaranje Europe 20.st.*,

*Napredovanje tržišta uzrokovalo je ogromnu nelagodu u europskim društvima. Kritika je oplakivala jačanje sebičnog interesa i individualizma, eroziju tradicionalnih vrijednosti i zajednica te sve veću socijalnu fragmentaciju koju je donio kapitalizam. Kao posljedicu, kraj stoljeća je vidio rast ideje zajedništva i nacionalnih zajednica koje bi mogle osigurati osjećaj solidarnosti, pripadanja i zajedničkog cilja za kojim očajnički žude podijeljena i dezorijentirana europska društva.*³²

Marksistički socijalizam je bio jedan od političkih odgovora na klasični liberalizam, mnogi su intelektualci bili privučeni njegovim znanstvenim tvrdnjama o neizbježnosti zamjene kapitalizma komunizmom. Međutim, neki su napustili takve tvrdnje kada se one nisu materijalizirale te su se okrenuli drugim oblicima direktne akcije kako bi napali i eliminirali liberalni individualizam. Ovako o tome piše Berman,

Iako se fašizam, nacionalsocijalizam i socijalna demokracija bitno razlikuju istodobno imaju neke važne sličnosti na koje se nije dovoljno obratila pažnja. Sve te doktrine prihvatile su primat politike i promovirale su svoju žudnju da pomoću političke moći preoblikuju društvo i ekonomiju. Sve su pozivale na komunalnu solidarnost i kolektivno dobro. Sve su izgradile moderne, masovne političke organizacije i predstavljale su se kao „narodne stranke“. Sve su prihvatile srednji put kada je kapitalizam u pitanju-ni jedna se nije nadala njegovom uništenju kao marksizam niti su ga nekritički štovale kao mnogi liberali. Sve su težile „trećem putu“ koji se bazirao na vjerovanju da

bi država mogla i trebala kontrolirati tržišta bez njihovog uništenja.³³

Masa „narodnih stranaka“ Europe popločile su put državi blagostanja retorikom koja je danas izgubila većinu svoje uzbuđenosti. Ono što što su te stranke ostavile iza sebe su nagomilane obveze koje se temelje na velikim obećanjima o brizi od kolijevke do groba, dugovima i neispunjenim obećanjima te socijalnim i ekonomskim prevratima koji štete društvu. (Izbori 6. svibnja 2012. u Grčkoj održani su zbog nemogućnosti države blagostanja da samu sebe uzdržava te su u parlament doveli populističku i ekstremnu koaliciju radikalne ljevice i otvoreno fašističke stranke *Zlatna zora*. Sve to bi trebalo izazvati ozbiljnu zabrinutost među onima koji podupiru liberalnu demokraciju ako imaju osnovno znanje o europskoj povijesti 20.st.).

Država blagostanja pušta korijenje u Sjedinjenim Američkim Državama

U SAD-u, država blagostanja se pojavila u malo drugačijem obliku iako sa jakim sličnostima sa anti-liberalnim pokretima u Europi. Politike koje promoviraju „prijenos“ sredstava, često putem garancije raznih vrsta privilegija, utemeljile su se presudom Vrhovnog suda u slučaju *Munn protiv Illinois* (1877.), koja je omogućila državnom zakonodavstvu kontrolu nad cijenama i tarifama željeznica, skladištima zaliha pšenice i drugim poslovima što je značilo da je zakonodavstvo sada imalo moć pogodovati nečijim interesima nauštrb drugih. Vrhovni sudac Morrison Waite je napisao u mišljenju većine:

Privatno vlasništvo postaje zaogrnuo javnim interesom kada se koristi u javnu svrhu po načelu javnosti, s javnim posljedicama i kada utječe na zajednicu u cjelini.³⁴

Tako je započela faza poznata kao „*traženje rente*“, težnje k vlastitom profitu kroz političku akciju na štetu drugih. Farmeri su težili beneficijama na štetu željeznica, željeznice su težile beneficijama na štetu konkurenata; proizvođači na štetu potrošača i tako dalje, i tako dalje. Tijekom tzv. *progresivne ere* „država transfera“ je cvijetala na američkom kontinentu. Ekonomski kolaps Velike Depresije je uslijedio nakon katastrofalne odluke Odbora za federalne rezerve, uključujući i za trgovinu fatalnu Smoot-Hawley tarifu koja je pokrenula val protekcionizma i koji je pomeo svijet i doveo do kolapsa međunarodne

trgovine. To je iskustvo navelo mnoge da za težinu i trajanje Depresije ne krive rušilačke intervencionističke politike, već *nedostatne* intervencionističke politike. Tijekom predsjedničkih izbora 1932. republikanski predsjednik Herbert Hoover isticao je povećane državne intervencije kako bi se mogao nositi s posljedicama prethodnih intervencija:

Bila su nam otvorena dva smjera. Mogli smo ne učiniti ništa. To bi bila krajnja propast. Umjesto toga, suočili smo se sa situacijom predloživši privatnom sektoru i Kongresu najjigantskiji program ekonomske pomoći i protumjera u povijesti Republike. Stavili smo taj program u provedbu.³⁵

Hoover je obećao još više intervencionizma ako bude bio ponovno izabran. Franklin Roosevelt vodio je svoju kampanju za predsjednika strogo se protiveći intervencionizmu Hooverove administracije. Roosevelt je obećao ukinuti katastrofalnu politiku prohibicije (koja je bila jednako važna kao i sve drugo u osiguravanju njegove pobjede na izborima) te je grmio protiv Hooverove rastrošnosti:

Optužujem sadašnju administraciju da je najrastrošnija administracija u vrijeme mira tijekom naše cjelokupne povijesti. To je administracija koja je nagomilala ured za uredom i komisiju za komisijom i nije uspjela predvidjeti nužne potrebe ljudi te njihov smanjeni standard. Uredi i birokrati, komisije i komesari su opstajali na račun poreznih obveznika.³⁶

Bez obzira na kampanju protiv intervencionizma Hooverove administracije nova je Rooseveltova administracija brzo prihvatila, nastavila i prilagodila politike prethodnog predsjednika u obliku *New Deal*a, nekoherentne serije intervencija u ekonomske procese koje su produžile Depresiju u najdužu u američkoj povijesti.³⁷

Veliki dio tog programa kojeg je naslijedio od Hoovera Roosevelt je proširio, uključivao je poteze koji su trebali spriječiti pad cijena (što bi bio normalni odgovor na federalno smanjenje novca u opticaju); te su mjere uključivale uništavanje velike količine zaliha hrane i stvaranje sustava štetnih poljoprivrednih poticaja koji su još uvijek glavno uporište američke države blagostanja; program je donio masovne projekte javnih radova koji su onemogućili prilagodbu

ekonomije te su produžili trajanje krize, uspostavljanje sustava socijalnog osiguranja koji je uključivao obavezne mirovinske doprinose koji su osmišljeni prema njemačkom sustavu u kojem polovica poreza opterećuje radnu snagu nazivajući to „radnim doprinosom“. Uspostavljanje sustava različitih socijalnih prava (često promoviranih u ime siromašnih, ali s vremenom je sustav u svoj zagrljaj primao sve već broj ljudi sve dok nije postao univerzalan) je ono što karakterizira modernu državu blagostanja pri čemu je sličnost američkog sustava s europskim uistinu zapanjujuća.³⁸

Mnogi Amerikanci ne znaju da žive u državi blagostanja zato što su naučili asociirati takvu državu s vladinim programima pomoći za siromašne; bez da shvaćaju da je svatko tko plaća porez za socijalno osiguranje, Medicare i ostale gigantske (ali propale) programe zarobljen u državi blagostanja. Štoviše, iako Afroamerikanci čine manjinu korisnika „testiranih“ programa države blagostanja, većina Amerikanaca poistovjećuje mjere države blagostanja gotovo isključivo sa siromaštvom i Afroamerikancima, primarno zbog uvođenja kontraproduktivnih programa američke Vlade kao što su „Rat protiv siromaštva“ i „Veliko društvo“ tijekom 1960-tih. Rezultati nisu bili u skladu s obećanjima, jer je trajanje i širenje programa koji su bili ciljani prema siromašnima, i to posebno Afroamerikancima, rezultiralo u društvenom rastakanju, pražnjenjem američkih gradova, propadanju slobodnih organizacija civilnog društva, uništavanju dvočlane obitelji, povećanju stope kriminala i nezabilježnim stopama nezaposlenosti mladih.

Sociolog Frances Fox Piven naglašava da su programi „Rata protiv siromaštva“ i „Veliko društvo“ utemeljeni u kontekstu američke borbe za građansku jednakost. Tijekom 1950-tih afroamerički glasovi postajali su sve važniji na nacionalnim izborima. Republikanski predsjednički kandidat Dwight Eisenhower dobio je 1952. 21 % afroameričkih glasova, a postotak je 1956. porastao na 39 %. Richard Nixon je 1960. dobio 32 % afroameričkih glasova.³⁹ Stoga Piven primjećuje,

Do 1960. demokrati su smatrali da su afroamerički glasovi ključni, posebno u gradovima, za dobivanje predsjedničkih izbora. (Priča kako je Kennedy uspio pobijediti u Illinoisu sa svega 8 000 glasova, zahvaljujući odljevu bijele većine iz crnih dijelova Južnog Chicaga, je brzo postala narodnom predajom među demokratima.) Ipak Afroamerikanci nisu bili integrirani u urbane političke stranke niti su im gradske

vlasti davale skrb, energiju i usluge razmjerne njihovim glasačkim brojevima. Kako bi ublažili ovu neravnotežu, administracije Kennedyja i Johnsona postepeno su razvile paralelni pristup: prvo su razvili seriju novih programa koji su bili usmjereni prema crnačkim slumovima i getoima te su zaobilazili državne i lokalne vlasti; drugi se pristup sastojao od poticanja i pritiska na gradske vlasti kako bi pružile što više usluga Afroamerikancima.⁴⁰

Ključ uspjeha ove strategije se nalazio u zaobilaženju razina vlasti u kojima su dominirale grupe koje su na crne glasače gledali kao prijetnju njihovoj dominaciji; posebno državne vlasti koje su, u rukama demokrata, bile često otvoreno neprijateljski raspoložene prema crnim glasačima (posebno u južnim državama koje je kontrolirala Demokratska stranka) te vlade na urbanom sjeveru koje su obično vodile koalicije „bijelih naroda“ (Poljaka, Talijana, Slovaka itd.), demokrata i koji nisu bili voljni dijeliti političku vlast s Afroamerikancima. Tako je federalna vlast morala poduzeti jedinstvenu inicijativu. Morala je uspostaviti direktan odnos između nacionalne vlasti i getoa, u kojem će državne i lokalne vlasti biti izostavljene...Ako bi sredstva bila kanalizirana preko bijelih lokalnih političkih lidera vjerojatno nikada ne bi došla do crnačkih zajednica.⁴¹

Dokaz o političkoj prirodi „Velikog društva“ je bio taj da su Republikanci, kada su došli na vlast, jednostavno prebacili povlastice svojim „podanicima“. Novac koji je do tada bio direktno usmjeren prema crnačkim četvrtima sada je transformiran u „*block grants*“ kojima su upravljale državne vlasti (u većini slučajeva u rukama bijelih demokrata ili republikanaca) te je tako uspostavljena nova forma dominacije koja je odgovarala njihovim političkim agendama. Piven naglašava da se takvi potezi „republikanaca ne temelje na njihovoj jasnijoj formulaciji unutarnjih problema, kao što [Daniel Patrick] Moynihan i ostali kritičari misle, već su dizajnirani kako bi se nosili s različitim političkim ciljevima“.⁴²

Programi protiv siromaštva američke države blagostanja nisu samo osigurali većinski glasački blok za jednu stranku (te tako podijelili američki pokret za građansku jednakost prema rasnim razlikama), već su imali i ogromne posljedice na ekonomski boljitak milijuna ljudi. Dok pišem ovaj tekst, stopa nezaposlenosti mladog crnačkog stanovništva dvostruko je veća od stope nezaposlenosti mladog azijskog i bijelog stanovništva te 50 % veća u odnosu na mlade Latinoamerikance.⁴³

Stopa nezaposlenosti mladih Afroamerikanaca je bila usporediva, ili čak niža od stope nezaposlenosti mladih bijelaca, sve dok programi „Velikog društva“ nisu bili pokrenuti, kada su se brojke počele povećavati.⁴⁴ Stopa siromaštva u SAD-u naglo je padala tijekom 40-tih, 50-tih i čak 60-tih te je prestala padati 70-tih godina kada je program „Velikog društva“ (*Great Society*) započet. Tada je stopa siromaštva počela polako rasti dok je participacija afroameričke mlade radne snage počela značajno opadati.⁴⁵ Zbog jasno vidljivih neuspjeha programa „Rata protiv siromaštva“ mnogi Amerikanci su bez obzira na rasu asociirali „blagostanje“ s programima koji su ciljali afroameričku urbanu populaciju. Zapravo, samo je mali dio novca došao do siromašnih ili manjina od ukupnog iznosa koji je američka država blagostanja kontrolirala i dodjeljivala.

U svakom slučaju, veliki dio novca programa „Rata protiv siromaštva“ potrošila je birokracija. Daniel Patrick Moynihan napisao je 1973.: „Sa zapanjujućom dosljednošću profesionalci srednje klase - bez obzira na njihovu rasnu ili etničku bazu - kada se od njih traži da osmisle načine kako poboljšati uvjete života siromašnih, uvijek se dosjete shema koje će svojim neposrednim efektom poboljšati uvjete srednje klase, a tek naknadno ili uopće neće poboljšati uvjete siromašnih.“⁴⁶

Prema Richardu A.C. Iowardu i Frances Fox Pivenu, „Socijalna birokracija opravdava svoje postojanje u ime siromašnih, ali siromašni nisu njihova stvarna klijentela. Državne agencije zapravo su bile orijentirane prema drugim, puno moćnijim grupama koje mogu pružiti političku potporu koju birokracija treba za opastanak i širenje.“⁴⁷

Država blagostanja nije samo skup diskretnih i nepovezanih programa koji služe za preraspodjelu dohotka; to je koherentna *politička strategija* koja nameće štetne restrikcije na mogućnosti siromašnih da poboljšaju svoj položaj (tako što štiti privilegirane grupe od kompeticije s njima) i uparena je sa subvencijama koje su djelomična kompenzacija siromašnima za tešku štetu koja im je nanesena. Oni političari koji sebe prikazuju kao zaštitnicima siromašnih kroz distribuciju subvencija za hranu istodobno će glasati za visoke cijene hrane kroz održavanje minimalnih cijena hrane; isti političari stvaraju restrikcije na tržištu rada kroz nametanje licenci i cijenom istiskuju neosposobljene radnike s tržišta kroz minimalnu plaću, te nudeći proračunske naknade onima koje su istisnuli svojim politikama.

Walter Williams je istaknuo,

Zakon o minimalnoj plaći i ostale restrikcije na tržištu rada služe za smanjenje mogućnosti zaposlenja i prihoda onih koji su izbačeni s tržišta. Ova činjenica upućuje na to da, kroz restriktivne strategije sindikata, mora postojati politička strategija koja podrazumijeva različite programe za osiguravanje prihoda onih koji su nezaposleni zbog zatvorenosti tržišta: ako je alternativa nezaposlenosti gladovanje, onda bi to predstavljalo društveno nestabilnu klimu. Stoga je vrlo jasno da će sindikati davati potporu različitim subvencijskim programima (bonovi za hranu, naknade, Job Corps, projekti zapošljavanja javne službe, ostali make-work programi) koji predstavljaju redistribuciju prihoda od društva u cjelini prema onima koji su ograničili tržište rada od početka. Oni prikrivaju prave efekte restrikcija na tržištu rada koje su uzrokovali sindikati tako što bacaju nekoliko mrvica nezaposlenima kako bi ih uštkali te tako trajno osigurali klasu blagostanja.⁴⁸

Država blagostanja je bila, jest i bit će osnova političke strategije za kontrolu ljudi, ne kako bi stvorila boljitak za njih već kako bi manipulirala političkim akterima u maniri drevnih odnosa patrona i šticienika. Manipulacija se ne odnosi samo na najsiromašnije članove populacije nego na svakoga.

Politolog Edward Tufte u knjizi *Politička kontrola ekonomije* pokazao je kako se sredstva sistematski prenose uglavnom između srednjih klasa prema ritmu održavanja izbora. Kako bi ojačali izborno-ekonomski ciklus vlade tempiraju prijenos sredstava uoči izbora kako bi dobili glasačku potporu.

Izborno-ekonomski ciklus podržava trzajnu ekonomiju, „stop and go“ ekonomiju. Vlade se igraju s novčanim sredstvima, čineći tijekom izborne godine podvale sa sustavom socijalnog osiguranja i s porezima. Postoji sklonost prema politikama s neposrednim, jasno vidljivim posljedicama i skrivenim troškovima - kratkovidne politike za kratkovidne glasače. Posebni interesi potiču političare da nameću male troškove mnogima u korist manjine. Rezultat je ekonomska nestabilnost i neučinkovitost.⁴⁹

Sustav pokroviteljstva i klijentelizma poznat kao država blagostanja napokon je naišao na nešto čime se ne može manipulirati: aritmetika.

Ukupnost državnih obaveza, uglavnom za mirovine, zdravstvo i ostale socijalne programe dosegao je stupanj neodrživosti. To je jasno vidljivo na ulicama Atene gdje masa protu-vladinih prosvjednika, sastavljena gotovo u potpunosti od državnih službenika, baca benzinske bombe na druge državne zaposlenike, policiju. Vidljivo je u SAD-u, gdje su zadnje dvije administracije nagomilale dug veći od svih prijašnjih u američkoj povijesti kako bi financirale svoju globalnu prisutnost i intervencije. Međutim, još više je novca potrošeno za financiranje obaveza u formi *“Medicare Prescription Drug, Improvement, and Modernization Act”* predsjednika Busha i *“Patient Protection and Affordable Care Act”* (poznat i kao *“Obamacare”*) predsjednika Obame. Samo je Busheva glupost dodala 17-18 \$ trilijuna proračunskoj neravnoteži.⁵⁰ Angažmani predsjednika Obame u zdravstvenom sustavu ako se implementiraju, iako je teško izračunati njihov trošak upravo zbog nejasnoća oko njihove implementacije, koštat će 17 trilijuna američkih dolara u periodu od 75 godina, prema izračunu i metodama Aktuarskog ureda pri Medicareu i Medicaidu.⁵¹ Richard Fisher, predsjednik Središnje banke u Dallasu opisao je 2008. „matematiku Medicarea“ u jasnim terminima:

Program dolazi u tri dijela: Medicare A, koji pokriva bolnički boravak; Medicare B, koji pokriva posjete doktora i Medicare D koji se odnosi na lijekove, te je zaživio prije 29 mjeseci. Trošak Medicarea A procjenjuje se na 34.4 trilijuna američkih dolara. Dodatni trošak za Medicare B je 34 trilijuna američkih dolara. Treba još dodati potrošnju za Medicare D koja iznosi 17.2 trilijuna američkih dolara. Ukupno? Ako želite pokriti obaveze sva tri programa, bit će te u škripcu s računom od 85.6 trilijuna američkih dolara. Taj je račun šest puta veći od računa za socijalno osiguranje. Veći je šest puta od cjelokupne godišnje proizvodnje američke ekonomije.⁵²

Ove će obaveze biti odbačene jer nema dovoljno bogatstva da bi bile plaćene. Mogle bi biti napuštene kroz inflaciju što znači da će teret neproporcionalno pasti na siromašne i nepovlaštene i nauštrb poremećaja drugih svjetskih ekonomija ili će jednostavno biti zaboravljene tako što ih nitko neće platiti ili će spomenute obaveze

biti odbačene „izigravanjem pravila“ zbog čega pojedine grupe više neće biti ovlaštene na određena prava. Službeni dug države blagostanja već je golem, ali kada promatramo proračunsku neravnotežu u kontekstu neplaćenih obaveza, onih koje će doći na naplatu u budućnosti, službeni dug izgleda puno manji od stvarnog duga. Dugovi neće biti plaćeni i obećanja neće biti ispunjena. Ljudi, a posebno mladi ljudi trebaju početi misliti o alternativama državi blagostanja.

Prije države blagostanja...i nakon

Političari vole isticati ono što se dogodilo nakon što je uvedena neka politika. „Pogledajte!“ obično nam kažu: „Od kada je uveden naš zakon protiv ozljeda, broj ozljeda je pao!“, preuzimajući na taj način zasluge za poboljšanja nakon implementacije novog zakona.⁵³ Kako bi se provjerile njihove tvrdnje, dobra je ideja promatrati trend prije implementacije nekog zakona. Ako je trend i inače bio padajući, čak i po jačim stopama, to poništava tvrdnje da je neki novi zakon odgovoran za poboljšanje. Analiza trenda je koristan način za provjeru da li je neka politika popravila uvjete. Što se događalo prije nego što je neka politika implementirana? Možda je nešto drugo odgovorno za poboljšanje.

Branitelji države blagostanja žele da vjerujemo kako prije nje nije postojala pomoć za one u potrebi, medicinske skrbi, obrazovanja, osiguranja za starije, da jednostavno nije bilo blagostanja. Međutim, to nije tako. Zapravo, u mnogo je slučajeva država blagostanja preuzela institucije i rješenja koja su prethodno stvorile dobrovoljne organizacije, a zatim je država blagostanja preuzela zasluge za njih.

Prije institucija države blagostanja postojale su nevjerovatno profilirane dobrovoljne institucije koje su pomagale ljudima da se nose sa životnim problemima, od medicinske skrbi do pružanja prijateljske ruke u potrebi. Povjesničari su dokumentirali izuzetnu priču o „prijateljskim društvima“ koja su pružala uzajamnu pomoć prije nego što ih je zgnječila država blagostanja. Takva su udruženja osiguravala socijalnu solidarnost, osiguranje od siromaštva, moralnu potporu i mnogo više, te sve to na dobrovoljnoj osnovi. U slučaju Velike Britanije, prema povjesničaru Simonu Corderyu,

Te su kolektivne organizacije za samopomoć osiguravale radnim ljudima uzajamno osiguranje uz prirodnu međusobnu solidarnost. S vremenom je stvorena ogromna masa dobrovoljnih organizacija u Velikoj Britaniji, a broj je

*dosegnuo 6 milijuna članova što je ekvivalent polovici broja odraslih muškaraca do 1904.*⁵⁴

Malo je ljudi svjesno da su prijateljska društva, o kojima se govori u drugim poglavljima ove knjige, imala više članova od bolje dokumentiranih sindikata, mnogo više potpore od socijalističkih pokreta koji su osvojili vlast u mnogim zemljama te su imali superiornije sustave osiguranja socijalnih usluga i ljudskog dostojanstva za radnike.⁵⁵ Bismarckova socijalistička imperijalistička Njemačka prisiljavala je njemačke radnike na plaćanje osiguranja, dok su se mnogo liberalniji Britanci oslanjali na volontarizam.

U Pruskoj, a prema tome u cijelom Njemačkom Carstvu, osiguranje je bilo obavezno za određene kategorije populacije. U Engleskoj i Walesu Središnji registar je nastojao prilično bezuspješno nadzirati aktivnosti mnogobrojnih dobrovoljnih organizacija. Ipak 1870-tih dobrovoljno je osiguranje u postojećim socijalnim i kulturnim uvjetima mnogo dublje prodrlo u englesko stanovništvo nego što je bio slučaj s obaveznim osiguranjem u Pruskoj. Do početka 1890-tih obavezno je osiguranje bilo uvedeno diljem Njemačkog Carstva, dobrovoljni sustav i dalje je u potpunosti proživio englesko društvo. Međutim, jednom kada je obaveza bila nacionalno nametnuta te je počela generirati političku sigurnost u svoje postojanje, njezino je širenje proizvelo puno dublje učinke od dobrovoljnog sustava. Prednost birokratski upravljano obaveznog osiguranja leži u postupcima koji su politički prihvaćeni te mogu biti progresivno nametnuti novim skupinama u populaciji.⁵⁶

Zapanjujuća je brzina i opseg kojom su institucije samouprave zamijenjene birokratskim državnim institucijama koje su monopolizirale pružanje usluga. Štoviše, kako Henock trezveno primjećuje, sustav imperijalne Njemačke utemeljen je na neodrživoj osnovi „plaćaj dok ideš“ od samog početka. Henock se referira na obavezni sustav poznat kao „Berufsgenossenschaften“ (profesionalna udruženja) u koja su radnici bili upisani i kojima su bili dužni uplaćivati osiguranje, te je Bismarck otkrio da „nije potrebno u potpunosti akumulirati novčane rezerve kako bi se pokrile buduće obaveze. Kao svaka regularna državna institucija, mogla bi funkcionirati po principu „plati kada ideš“, ispunjavajući svoje obaveze tako što povisuje obavezne doprinose njezinih članova za sljedeću godinu. S obzirom na to da će se obaveze kumulirati postepeno, ovaj će način funkcioniranja u početnim godinama imati manje troškove te će obećane razine naknada biti moguće. Iako će to dovesti do gomilanja

problema u budućnosti, na neko vrijeme država može odgoditi davanje subvencija“.⁵⁷

Drugim riječima, političari su otkrili da mogu šutnuti konzervu na cesti, a da se pri tome ne moraju baviti ljudima koji su slobodni izabrati na temelju cijena i budućih indikatora obaveza te svojih mogućnosti. Bismarckov državni socijalizam zamijenio je odgovornu brigu za budućnost s kratkoročnim oportunizmom kroz sustav „plaćaj dok ideš“ koji odgađa probleme za budućnost. Sustav je oslabio dobrovoljne organizacije njemačkog društva koje su prije postojale, a kada je izvezen u Veliku Britaniju i druge zemlje efekti su bili isti. Ne stoji da prije države blagostanja nije postojalo ništa. Postojalo je nešto bolje, ali je to ubila država. Slično, dobrovoljno organiziranje osiguravale su obrazovne usluge te su proširile pismenost i prije nego što ih je država stisnula u zadane okvire te time preokrenula trend. Povjesničar obrazovanja E.G.West primijetio je sljedeće: „Kada se država 1883. uplela u područje obrazovanja kroz subvencije, to je bilo kao da je skočila u sedlo konja koji je već galopirao“.⁵⁸ Stručnjak za obrazovanje, James Tooley više puta je naglašavao da država konstantno sebi prisvaja monopol pružanja obrazovanja učenicima, ali ti isti učenici često uzalud traže obrazovanje koje je bi bilo „besplatno i obavezno“. Tamo gdje državna rješenja „besplatnog i obaveznog“ obrazovanja ne uspijevaju, dobrovoljno organiziranje funkcionira čak i za one najsiromašnije, kao što je Tooley dokumentirao u svojoj studiji i knjizi *The Beautiful Tree: A Personal Journal into How the World's Poorest Are Educating Themselves*.⁵⁹

Dobrovoljne institucije civilnog društva koje su osiguravale socijalne usluge, medicinsku skrb i obrazovanje u nekim su slučajevima namjerno bile osuđene na uništenje, a u mnogim su slučajevima jednostavno napuštene. Dobrovoljne organizacije radnika koje su bile angažirane oko rješavanja radničkih problema često su bile smetnja različitim strankama i ciljevima. „Velika većina nas je čvrsto uvjerena u dobrovoljni princip suprotno od obveze koju je nametnula država,“ naglašavao je 1909. jedan autor u *Oddfellows' Magazin*.⁶⁰ Dobrovoljna udruženja Njemačke i Velike Britanije bila su meta uništenja upravo zato što su poticala neovisnost u odnosu na kolektivizam među masama ljudi. Dobrovoljna udruženja civilnog društva odumirala su u SAD-u kako je država postepeno stvarala političku ovisnost građana. Ljudi su se posvuda navikli da država rješava njihove probleme, umjesto da kroz međusobnu prijateljsku suradnju poboljšavaju svoju situaciju.

Možemo rastaviti državu blagostanja i izbjeći katastrofalne efekte njezinog kolapsa. Ako Grčka nije dovoljno upozorenje, onda bi nam

sudbina Weimarske Njemačke mogla ukazati na potrebu osvješćivanja štete koju država blagostanja može nanijeti društvu. Možemo izbjeći katastrofu i zamijeniti institucije države blagostanja s institucijama koje su pravednije, efikasnije i korisnije od onih koji su u potrebi.

Posao stvaranja mirne i organizirane tranzicije od državne ovisnosti s jedne strane do slobode i neovisnosti s druge strane, od siromaštva do mobilnosti, od klijentelizma do aktivnog građanstva, ovisi o generacijama koje danas odrastaju. Njihovi roditelji su ih iznevjerili. Mlade generacije trebaju se sustavno i konstruktivno involvirati u javnu raspravu i stvaranje politika kako bi opravdali ljutnju zbog uzaludnog, neodgovornog i nesmotrenog poteza njihovih roditelja koji su šutnuli konzervu niz cestu misleći da će problem nestati. Sada smo na kraju ceste i više ne možemo udarati konzervu niz cestu. Ovo je kraj puta za državu blagostanja.

Nakon države blagostanja

Država blagostanja je u krizi. Obećanja koja su dana u njezino ime su mješavina uzaludnih želja i laži. Pojavila se kao sredstvo moći; razorila je dobrovoljne organizacije; iscrpila je i atomizirala društva i zakinula osobnu odgovornost; zamijenila je neovisnosti i prava ovisnošću. Prisvojila je građansku odgovornost pod izlikom da je to za dobro građana te ih je pretvorila u klijente, vazale, podređene i molitelje. Ideologija države blagostanja počiva na nerazlikovanju sredstava i ciljeva. Država blagostanja zagovara plemenite ciljeve, ali poklanja malo ili ništa pažnje procesima kojima bi ti ciljevi bili postignuti. Čak i neki samoproглаšeni liberali koji su teško radili da razore sustav moći i podređenosti tijekom povijesti počeli su vjerovati da blagotvorni ishodi mogu biti opravdani. Herbert Spencer naziva te novonastale branitelje „socijalnog liberalizma“, „novim torijevcima“ odnosno neokonzervativcima jer su prihvatili metode konzervativizma, hijerarhijski sustav socijalne kontrole kako bi ostvarili, prema svome mišljenju, liberalne ciljeve.

Stjecanje sveopćeg dobra, što je uočljiva osobina svojstvena liberalnim mjerama iz ranijih dana (koja se svaki put stekla smanjivanjem ograničenja), dogodilo se da je sveopće dobro postalo bitno za liberale, ne kao cilj do kojeg se dolazi neizravno ukidanjem ograničenja, već kao cilj koji se izravno postiže. Tražeći da se cilj izravno postigne, koristili su metode bitno suprotne onima koje su se izvorno koristile.⁶¹

„Socijalni liberalizam“ nastao je odvajanjem od autentičnog liberalizma, danas poznatog kao „klasični liberalizam“. Fokus reforme više nisu principi, pravila i institucije, već načini kako postići ishode kroz direktnu prinudu. Ishodi su vrlo rijetko predmet odabira. Obično, mi biramo sredstva (uključujući pravila i procese), ne ishode, u nadi da će ta sredstva dovesti do željenih ishoda - ciljeva.⁶² Kada kreatori politika zaborave da su sredstva važna u smislu ljudske suradnje, inicijative i da nema čarobnog štapića za direktno postizanje ciljeva, tada možemo očekivati zastrašujuće nenamjerne posljedice koje će slijediti tako nametnute politike. Taj će dan doći brzo, a u nekim zemljama je već došao, kada će neplanirane posljedice države blagostanja postati očite. Vrijeme je da prekinemo mađioničarsku predstavu, podignemo zastore i razotkrijemo da su čarobnjaci samo političari i birokrati, dakle normalna ljudska bića kao i svi ostali. Svi koji vjeruju u moralne vrijednosti, dostojanstvo i ljudska prava trebali bi zauzeti svoj stav prema klasičnom liberalu Benjaminu Constantu:

*Oni (vlastodršci) nas silno žele zaštititi od svih vrsta problema, osim naravno poslušnosti i plaćanja! Pitat će nas: što je na kraju cilj vaših napora, motiv vašeg rada, objekt svih vaših nada? Nije li to sreća? Dakle, prepustite sreću nama i mi ćemo vam je dati. Ne gospodo, ne smijemo to njima prepustiti. Bez obzira kako je dirljiva ta njihova obaveza prema nama, tražimo od vlasti da ostanu unutar svojih okvira. Neka se samo ograniče da budu pravedni. Mi ćemo sami preuzeti odgovornost za svoju sreću.*⁶³

Država blagostanja kakvu poznajemo propada. Vrijeme je da se pripremimo na ono što dolazi nakon toga. Ako naši intelektualci i političari inzistiraju na sve više državne intervencije kako bi riješili probleme prijašnjih intervencija, naša će društva skliznuti u još veći kronizam, populizam i gorčinu prekršenih obećanja. Ono što trebamo je više slobode, više izbora, više odgovornog ponašanja i više pažnje kako bi izbjegli nepravedno porezno opterećenje za buduće porezne obveznike koji bi plaćali dospjele obveze kojima su se osigurale povlastice sadašnjih glasača. Sila nije zamjena za slobodu, niti stvara sigurnost, niti sreću, niti prosperitet, niti mir. Vrijeme je da se pripremimo za slobodu, odgovornost i prosperitet *nakon države blagostanja*.

EVOLUCIJA UZAJAMNE POMOĆI

David Green

Suprotno učestalim tvrdnjama, samopomoć i dobrotvornost nisu jedini alternativni postupci koje se mogu provesti u socijalnoj državi. Prema navodima povjesničara i politologa Davida Greena o socijalnom društvu, pojam uzajamne pomoći obuhvaća solidarnost, podršku, zdravstvenu i socijalnu naknadu te daje svojevrsni okvir za promicanje moralnih vrijednosti. David Green je osnivač i direktor „Civitas“, instituta za proučavanje civilnog društva sa sjedištem u Londonu. U svojim knjigama on prikazuje na koji način je državna odredba o zdravstvenom osiguranju (pokrenuta u Velikoj Britaniji 1911.) i ostali elementi specifični za državu blagostanja potkopala društva za uzajamnu pomoć. Green je autor bogatog opusa knjiga koji uključuje naslove poput Working Class Patients and the Medical Establishment i Reinventing Civil Society: The Rediscovery of Welfare Without Politics (London Civitas, 2000), iz kojeg je ovo poglavlje izvađeno.

Povijest socijalne skrbi je bila sklona mišljenju da su njezina kvaliteta i razvitak rasli sukladno s uplitanjem struktura vlasti. Tijekom godina socijalna država je popunila praznine koje su navodno stvorilo tržište. Međutim, malo bolji pregled dokaza pokazuje da je stvarnost uvelike bila drugačija. Ljudi su ili zbog privremene ili trajne nemogućnosti stjecanja prihoda bili uzdržavani na raznovrsne načine. Obitelj i susjedstvo su imali svoje uloge no s obzirom da se ta pomoć nije dokumentirala povjesničari su dosta često zanemarili taj oblik neformalne potpore. Dobrotvorne ustanove su također imale svoju vrijednost te se često pretpostavljalo da se organizirana skrb, koja je prethodila socijalnoj državi, temeljila na dobrotvornim organizacijama. No daleko najvažniji oblik organiziranog načina prema kojem su ljudi uzdržavali svoje bližnje je bila uzajamna pomoć. U Velikoj Britaniji prijateljsko društvo je bilo najznačajniji izvor socijalne skrbi tijekom 19. i ranijeg 20 stoljeća.⁶⁴

Društvo za uzajamnu pomoć je udruženje koje se temeljilo na obliku samouprave i uzajamne koristi koju su formirali fizički radnici kako bi osigurali sredstva za teža vremena. Njihova filozofija upravljanja se razlikovala u odnosu na filantropsku srž dobrotvornog rada. Spomenuto udruženje nije vodila grupa ljudi koji su bili voljni

pomoći drugoj zasebnoj skupini; to je ustvari struktura koja se sastojala od pojedinaca koji su se tom prilikom obvezali na pomoć jedni drugima. Svaka međusobna podrška nije bila stvar velikodušnosti članova već pravo dobiveno redovitim uplaćivanjem priloga u zajednički fond. Također, sredstva su se uplaćivala i za druge pojedince koje su zadesile poteškoće. Udruženja su prvotno imala strukturu lokalnih društava koja su zajedničke priloge držali u drvenom sanduku ili čvrstoj kutiji, no u devetnaestom stoljeću došlo je do razvitka nacionalnih saveza koji su imali i po stotinu tisuća članova te precizno upravljanje sustavom ulaganja.

Tijekom devetnaestog stoljeća i do početka dvadesetog stoljeća većina obitelji je bila ponosna na svoju samoodrživost. S druge strane plaće su bile takve da se financijska sigurnost obitelji narušila ukoliko se uzdržavatelj obitelji razbolio ili preminuo. Takvi su primjeri surove realnosti formirali filozofiju uzajamne pomoći. Do ranih godina dvadesetog stoljeća postojali su zapisi prema kojima su društva uzajamne pomoći djelovala kao društvena i dobronamjerna udruženja koja su pružala sljedeće povlastice: naknadu za bolovanje u slučaju kada uzdržavatelj, ili zbog bolesti, nezgode ili starije dobi nije mogao svoju obitelj financijski osigurati; zdravstvenu skrb za članove udruženja i njihove obitelji; posmrtnu pripomoć dovoljnu za skromnu sahranu; financijsku i praktičnu potporu za udovice i siročad preminulih članova. Zdravstvena skrb je obično pružao kućni liječnik ili liječnik koji se dodijelio glasanjem članova udruženja, no većina velikih gradova je imala i medicinske institute, čije usluge danas pružaju domovi zdravlja. Društva su također omogućili i financijsku potporu za članove koji su putovali u potrazi za poslom.

Jedno od najstarijih udruženja *Incorporation of Carters* osnovano je 1555. godine u mjestu Leith u Škotskoj, no tek se u osamnaestom stoljeću broj društava izrazito povećao.

U osamnaestom stoljeću je članstvo u društvima za uzajamnu pomoć postupno raslo. Prema studiji koju je 1801. proveo Sir Frederic Eden utvrđeno je da je postojalo 7,200 društava sa 648,000 članova u populaciji od devet milijuna stanovnika. Taj podatak se može usporediti s rezultatom dobivenim na temelju Zakona za siromašne 1803. god. kada se procijenilo da postoji 9,672 društava sa 704,350 članova samo na području Engleske i Walesa.⁶⁵

Do vremena kada je britanska vlada uvela obavezno socijalno osiguranje za dvanaest milijuna ljudi prema Zakonu o zdravstvenom osiguranju i osiguranju od nezaposlenosti iz 1911., od toga je najmanje

devet milijuna ljudi već bilo pokriveno preko registriranih i neregistriranih udruženja za dobrovoljno osiguranje, prvenstveno društva za uzajamnu pomoć. 1910., godinu dana prije Zakona (1911.), zabilježeno je 6,6 milijuna članova registriranih društava za uzajamnu pomoć, posve različitih od onih koja nisu registrirana. U zadnjih trideset godina stopa porasta društava za uzajamnu pomoć počinje ubrzavati.⁶⁶ 1877 god. broj registriranih članova popeo se na 2,75 milijuna. Deset godina kasnije bilo je 3,6 milijuna, s povećanjem u prosjeku od 85,000 članova godišnje. 1897. broj članova dosegao je 4,8 milijuna, što je bio rast u prosjeku od 120,000 godišnje. Do 1910 god. broj je dosegao 6,6 milijuna, što označava prosječan rast od 140 000 od 1897. god.

Na vrhuncu njihove ekspanzije, država je intervenirala i transformirala društva za uzajamnu pomoć i sukladno s tim uvela obavezno nacionalno osiguranje.

Počeci

Isprva su društva bila lokalna okupljanja muškaraca koji su se međusobno poznavali i okupljali, najčešće u vijećnici. Svi članovi su platili uobičajeni doprinos što im je dalo svojevrsno pravo na povlastice. Pojedinci su podijelili bilo kakav godišnji višak, često prije Božića; drugi su prikupljali sredstva preko godine. Pojedina društva nisu imala pisane propise dok su druga imala pomno razrađene pravilnike. Svako društvo je imalo autonomni status te je ta osobina samouprave bila privlačni element svakom budućem članu. To su bile organizacije koje su se mogle dosta brzo prilagoditi potrebama svakog člana, ako i kada dođe do određene situacije. Kada je vlada predstavila program registracije, mnoga društva to nisu prihvatila jer bi se na taj način zakonski umanjila njihova fleksibilnost u prilagođavanju. Kao što je P.H. Gosden, vodeći povjesničar o društvima za uzajamnu pomoć komentirao: *“ako je većina članova odlučila potrošiti dio svojih doprinosa na godišnje slavlje, nisu bili voljni staviti se u poziciju gdje bi ih zastupnik vlade mogao u tome spriječiti.”*⁶⁷

U prošlosti je većina klubova bila organizirana kao odvojena društva, gdje je svaki član uplatio podjednaki iznos u zajednički fond i ako je postojao višak na kraju godine, on se podjednako podijelio među članovima. Iako su dotična društva zadržala svoju popularnost tijekom dvadesetog stoljeća, s vremenom su nedostaci takvih sustava postali očigledni. Prvo, manjak akumuliranih sredstava je značio da bi društva

ponekad ostala bez novca, i drugo, članovi s teškim zdravstvenim stanjem su bili izuzeti jer nisu mogli obnoviti svoje članstvo na kraju godine. Ti propusti su doveli do formiranja saveza s akumuliranim rezervama i pravom na daljnje članstvo dokle god su se doprinosi uplaćivali.

Savezi su se počeli formirati u ranom devetnaestom stoljeću kao zajednice s više jedinica. Do pojave Kraljevske komisije za društva uzajamne pomoći iz 1874. postojala su trideset četiri saveza svaki s više od 1000 članova, zajedno s *Manchester Unity of Oddfellows* i *Ancient Order of Forester* koji su međusobno brojali i do milijun članova.

Unutarnja uprava društva je bila pod značajnim utjecajem saveza. Raniji oblici društava (klubovi) su bili utemeljeni na određenom etičkom kodeksu gdje su svi članovi imali podjednako pravo glasa pri donošenju zajedničkih odluka. S obzirom da su se mogli obično okupljati na jednom mjestu, glasovanje se provodilo na općim zasjedanjima svih članova tog društva. Svrha tih okupljanja nije bila samo u postizanju konstruktivnog rješenja nego i za zabavu, sukladno pravilima klubova. Pravila su u tom slučaju imala dvostruku namjenu. U jednu svrhu koristila su se za održavanje reda, a na drugi način su uvela zabavnu komponentu kao što je dijeljenje pive članovima.

U ranijem razdoblju te su institucije bile sastavljene od fizičkih radnika koji su pokušali uspostaviti sustav samouprave kroz nekoliko metoda. Prvo, u slučaju referendumu svi članovi su imali pravo glasa unatoč tome što neki pojedinci nisu bili prisutni na zajedničkim okupljanjima. Drugo, koncept vlasti se temeljio na postojanju podružnica koja je regulirala ostale jedinice. Ovlasti glavne jedinice su se mijenjale tako da se raspodjela moći rotirala između podružnica. Treće, sazvan je sastanak izaslanika gdje je svaki izaslanik bio obvezan djelovati u skladu s uputama svojih podružnica. Četvrto je bilo okupljanje predstavnika, sastavljeno od izabраниh članova koji su bili slobodni da na temelju svih činjenica i okolnosti donesu pravilnu odluku koja bi naravno bila i u interesu njihovih jedinica.

Postupno su se formirale troslojne savezne strukture - podružnica, okrug te zajednica - koje su kombinirale lokalnu autonomiju s predstavništvom u okrugu i na razini zajednice (nacionalno). U povezanim redovima, podružnice - poznate kao domovi među pripadnicima Odd fellowsa te sudovi u Forestera - imale su nadležnost u donošenju odluka iako je završna ovlast bila dodijeljena na godišnjem i dvogodišnjem okupljanju.

Najvažniji dužnosnik je bio Glavni tajnik, ili u nekim slučajevima poznat i kao Dopisni tajnik, Trajni tajnik ili Pisar Visokog suda. Društva su bila ponosna na činjenicu da je svaki pripadnik mogao napredovati bez ikakvih prepreka do viših pozicija:

Prava svakog individualnog člana se savjesno poštuju i čuvaju; svaki pojedinac ima jednaka prava i privilegije; sama zasluga je bila sredstvo kojom su se dodijelile počasne pozicije kod kojih se osobni razvoj i potencijal člana ne smije onemogućiti.⁶⁸

Tek se kasnije u devetnaestom stoljeću uveo drugi oblik organizacije koji je bio poveznica između lokalnih podružnica i nacionalnog nivoa. Na taj način se postiglo puno konstruktivnije širenje odgovornosti za naknadu u slučaju smrti nego što bi se to dogodilo u manjim jedinicama, odnosno između članova podružnice. Manji sustavi bi u brzom slijedu od nekoliko smrtnih slučajeva mogli u potpunosti iscrpiti fond. Mnoga društva su razvila strukturu okruga kako bi rasporedila rizik. Za svaki okrug, nadležnost je pripala izravno središnjem tijelu, ali vlast je imao odbor koji se sastojao od predstavnika pojedinih podružnica. Osim kontrole pogrebnih sredstava, okruzi su također imali funkciju posrednog prizivnog suda, nadzora nad upravljanjem različitim domovima, praćenja računa i intervencije kad god je bilo potrebno. Domovi su bili dužni poslati godišnje bilance i izvještaje okruzima, kao i središnjem tijelu.⁶⁹ Ipak, postojale su neke podružnice koje su se odupirale takvom obliku dodatne kontrole koju je sustav okruga nametnuo i sukladno s tim su se odbile pridružiti.

Do sredine devetnaestog stoljeća proces evolucije napreduje od lokalnog kluba s participacijskom demokracijom sve do troslojne strukture s okupljanjem predstavnika te glavnim izvršnim direktorom. No izvorna ideja čiste demokracije je bila još uvijek izrazito prisutna i često mjerilo prema kojem su se predlagale i procijenjivale promjene u sustavu odlučivanja. Na vrhuncu razvoja lokalnog autonomnog kluba općenito se smatralo da su svi podjednako osposobljeni za upravljanje uredom, uvjerenje koje je dosta često postojalo među drugim radničkim organizacijama, pogotovo u slučaju novoosnovanih organizacija. Na primjer, u članku koju je Clarion objavio nedugo nakon osnivanja Nezavisne stranke rada 1893., urednik je (prema mišljenju najutjecajnijeg člana te stranke Sidneya Webba) izjavio:

Sigurno je prihvatljivo da u onoj mjeri koja se tiče redovnih dužnosti službenika i delegata, odnosno povjerenika i članova Parlamenta, prosječan će građanin biti dovoljno pametan da učini sve što se od njega zatraži... Nakon jedne godine službe neka svi dužnosnici ostvare pravo na mirovinu da ustupe mjesta novo izabranima.⁷⁰

Društva za uzajamnu pomoć su zadržala mnogo od tog duha, i tijekom godina te strukture su se razvile i prilagodile kako bi se uspostavila ravnoteža između sposobnog ispunjavanja dužnosti i želje za maksimalnim učestvovanjem članova u djelovanju društva.

Društva i participacijska demokracija

Društva za uzajamnu pomoć su posebno interesantna jer su težila kombinaciji visoke razine kontrole od strane pojedinih članova i učinkovite uprave. Socijalna država obično je kritizirana zbog izrazite centralizacije, ali to nije bio problem s kojima se suočavala samo vlada. Nakon što su udruženi redovi prestali biti čisto lokalni klubovi, ravnoteža moći između centra i podružnice je postala predmet stalne zabrinutosti.

Udružena društva su proizvela niz jedinstvenih rješenja za taj prastari problem, rješenja koja su minimalizirala troškove i povećala učinkovitosti koju visoka razina sudjelovanja može donijeti. Pristup koji su poduzeli Foresteri je da sva zakonita vlast potječe "sa i od članova u cjelini". Pokretačka snaga članova je prema Foresterima "kao svjetlost Sunca – izvorna, originalna, prirodna i neograničena s ičim ljudskim. Snaga u našim službenicima je samo posuđena, delegirana i ograničena zahtjevima članova prema kojima su ti službenici odgovorni". Unutar podružnice svi Foresteri su se usuglasili:

Na sudu i pred očima zakona, nitko nema veću vrijednost od drugoga. Tamo se svi okupljaju u potpunoj jednakosti. Nema ureda koji nije nedostižan za najsiromašnije; nema dužnosti koja je previše skromna za najbogatije. Za obavljanje dužnosti u uredu poželjne su kvalifikacije poput snalažljivosti, sposobnosti upravljanja s određenom poniznošću, ali s odgovarajućom odlučnošću i poštovanjem; navedeno svaki član može postići.⁷¹

Raniji klubovi su imenovali predsjednika podružnice koji je imao moć nametanja kazni za nedolično ponašanje i udruženi redovi su slijedili njihov primjer. Sud Foresters Old Abbey, sa sjedištem u Guisboroughu, je ovlastio svog glavnog čuvara da uspostavi sustav plaćanja kazne kao što je 3d (tri penija) za prekidanje drugog člana ili 6d (šest penija) za neprimjereno ponašanje (psovanje ili uvredljiv govor).⁷²

U isto su vrijeme, savezi, kao i rani klubovi bili svjesni potrebe da se spriječi zloupotrebljavanje moći predsjedavajućih službenika. Na promociji za novo izabranog predsjednika većina društava je položila svoja očekivanja u njegove ruke. Glavni čuvar u Forestera položio je sljedeću prisegu pri stupanju na dužnost:

*Ja, [ime] koji sam izabran za Glavnog čuvara ovime svečano prisežem i izjavljujem pred vama i sadašnjom braćom, da ću učiniti sve što je u mojoj moći da promičem opće blagostanje, mir i sklad Suda i da ću nastojati djelovati nepristrano u svim pitanjima vezanim uz ured za koji sam imenovan.*⁷³

Društva se nisu u potpunosti oslonila na moralne žalbe. Pravila su također propisala što predsjednik može i ne može učiniti. Opći zakon Forestera je, primjerice, propisao da ako je predsjedavajući službenik napustio svoje mjesto "bez dopuštenja okupljene braće ili bez postavljanja ovlaštene osobe kao zamjene", ili je odbio staviti na glasovanje prijedloge koji su bili usvojeni, trebao je, ukoliko prekršaj nije bio tako flagrantan da bi iziskivao postupak smjene, platiti novčanu kaznu od pet šilinga za prvi prekršaj, deset šilinga za drugi i do dvadeset i jednog šilinga za dodatne prekršaje.⁷⁴

U brojnim društvima, svrha ceremonije otvaranja doma je bilo spriječiti dužnosnike da ne dobiju preveliku moć. U Manchester Unityu, na početku svakog sastanka, nositelji ureda su morali svečano navesti svoje obveze i odgovornosti koje imaju prema članovima domova. Tajnik za financije, je, primjerice, trebao izreći:

*"Da bi pošteno i nepristrano vodio financije između svakog člana i doma; da bi objasnio i balansirao kad god je potrebno za Vas ili većinu doma i da koliko god je to u mojoj moći držim financije jasnima i razumljivima."*⁷⁵

U ranijim klubovima rotacija dužnosti je bila uvedena kako bi se na taj način osigurala raspodjela obveza i povlastica ureda, no postupno je ta rotacija ustupila mjesto redovitim izborima. U

Manchester Unityu je, primjerice, s izuzetkom tajnika financija koji je održavao ured na zadovoljstvo doma, bilo uobičajeno da vodeći uredi promjene svoj sastav pri svakom šestomjesečnom ili godišnjem izboru.

Osnovna priprema za demokraciju

Svako društvo za uzajamnu pomoć je imalo svoje osobitosti. No udruženi redovi dijele tradiciju i jesu, u većini slučajeva, usporedivi. U Manchester Unityu novi član je imao pravo na bilo koju poziciju u pomoćnim uredima: skrbnika, čuvara, voditelja i pomoćnika tajnika. Obveza skrbnika je bila da čuva vrata i da osigura davanje pravilne lozinke. Voditelj je pomogao novim članovima da se prilagode i prođu inicijacijsku ceremoniju. Upravitelj je ispitao sve prisutne kako bi utvrdio njihovo pravo da budu prisutni te je imao skrbništvo nad simbolima doma. Svaki dom je imao dva tajnika, izbornog tajnika i tajnika financija. Osnovni zadatak izbornog tajnika je bio da vodi zapisnik sa sastanka. Svaki od tih navedenih pozicija, osim tajnika financija, su se podvrgnule izmjenama pri svakom izboru.

Osim dvije pozicije za tajnike, svaki dom je također imao tri glavna ureda: glavni magistar ili predsjednik, *the vice grand* ili potpredsjednik i *immediate past noble grand*. Ti uredi su redovito imali izmjenu sastava. Za sve članove doma očekivalo se da zauzmu te pozicije – ili kako se govorilo da trebaju "proći kroz stolice" – te da dokažu svoje sposobnosti vođenjem manjih ureda. Preuzimanje ureda je bio težak i složen proces, ali je sa sobom nosio i niz mogućnosti unutar kojeg je pojedinac mogao razvijati svoje sposobnosti i naučiti nove vještine.

Također, svaki dom je pružio različite mogućnosti fizičkim radnicima preko programa usavršavanja.

No, provođenje politike smjene predsjedavajućeg člana ureda svakih šest mjeseci vodila je sa sobom rizik o mogućoj nesposobnosti novoizabranog predsjednika. Kako bi se prevladala ta opasnost, postojala je savjetodavna potpora na raspolaganju svakom izabranom početniku koju su provodili dvoje pristaša koje je postavio glavni magistar. Na sastancima oni bi se smjestili svaki sa jedne strane te savetovali glavnog magistra o tekućim pitanjima stavljenim na razmatranje. Tradicionalno bi na desnoj strani bila postavljena iskusna potpora, član koji je prethodno držao poziciju u uredu i bio detaljno upoznat s postojećim procedurama i pravilima. Na lijevu stranu je bio postavljen prijatelj čiji je zadatak bio dati postojanu moralnu podršku.

Sukladno s tim dobila se kombinacija visoke razine podjele i učinkovite izvedbe.

Takav tip organizacije je omogućio prostor za usavršavanje i osobni razvitak, posebno kod fizičkih radnika. Oni su možda imali svakidašnje i ograničene radne pozicije, ali su dijelili svoje zadovoljstvo da su sudjelovali i dali svoj doprinos održavanju ideala o međusobnoj potpori kao osnove društva uzajamne pomoći.

Član koji je držao poziciju u uredima domova mogao se kandidirati za još višu razinu. Pojedinač koji je radio u četiri manja ureda kao *vice grand*, *noble grand* i *immediate past noble grand*, bio je kvalificiran za *past grand's* stupanj ili grimizni stupanj. Ukoliko je bio uspješan on je postao članom *past grand* doma i prikladan za poziciju na razini okruga i zajednice. Službenici okruga su bili okružni tajnik, okružni glavni magistar, zamjenik okružnog glavnog magistra i posredni past okružni glavni magistar.

Hijerarhijski iznad navedenih okružnih službenika su bile sljedeće pozicije: glavni magistar, zamjenik glavnog magistra i posredni past glavni magistar. Te pozicije su bile predmetom razmatranja na godišnjim izborima. Upravni odbor se sastojao od ta tri službenika i devet drugih pojedinaca koji su se birali na godišnjoj sjednici. Svake godine ti odabrani bi otišli u mirovinu, ali da bi bili kvalificirani za sudjelovanje u ponovnim izborima trebali su imati grimizni stupanj. Neke pozicije su imale određene privilegije poput funkcije glavnog tajnika. Glavni tajnik je bio službenik s punim radnim vremenom izabran na početku godišnje sjednice s visokim stupnjem slobode u provođenju svojih dužnosti.

Poštivanje pravila i međusobno uvažavanje

Vodeća društva su svoje djelovanje temeljila na razrađenom pravilniku koji je postao svojevrsni orijentir svim radnicima nakon učlanjenja. Prije uspostave pravilnika postojala je jednakost članova. Osim toga pravila nisu bila izvana nametnuta već su tijekom godina bila oblikovana od strane samih članova; kako su se okolnosti mijenjale ta su pravila bila usvojena, prilagođena, ukinuta i često revidirana. Svako ograničenje je bilo usvojeno i slobodno prihvaćeno od svakog člana. Članovi društva uzajamne pomoći bili su ponosni na svoj sustav pravila, odnosno na načela koja ih utjelovljuju. Pravilima su bile utvrđene uloge svakog člana i čime trebaju pridonijeti svome društvu, koja su njegova prava i koje su dužnosti nositelja ureda. Tim se propisima unutar ureda ograničila ovlast nositelja i osigurala ravnopravna raspodjela zabave i

opterećenja. Također se održala autonomija podružnica unutar okruga i jedinstvo unutar svakog saveza. Društvima su u pravom smislu riječi vladali zakoni, a ne ljudi, i u toj mjeri da se već tada stvorilo plodno tlo za razvoj demokracije naroda.

Društva za uzajamnu pomoć na prijelazu stoljeća

Tijekom druge polovice devetnaestog stoljeća dolazi do promjena s kojima su se počele razvijati i druge strukture društava. Pri klasifikaciji društava uobičajena je bila razlika između društva koja su pružala bolesničku naknadu (opća društva) i društva koja nisu (specijalizirana društva). Za većinu društava jedini zadatak je bilo plaćanje naknade za bolest. Godine 1910., prije nego što je usvojen i proveden Zakon o osiguranju 1911. god., zabilježeno je 26 877 društva svih vrsta s 6 623 000 registriranih članova.⁷⁶

Opća društva su podijeljena na sljedeći način:

Članstvo u općim društvima za uzajamnu pomoć u 1910 g.

	Broj podružnica/društava	Članovi
Redovi/podružnice	20,580	2,782,953
Savez sa akumuliranim rezervama	3,117	1,277,185
Razdjelna društva	1,335	292,909
Polog i Holloway	81	381,491
Ukupno	25,113	4,734,538

Izvor: Beveridge, Voluntary Action, Tablica 21.

Ukupni broj članova u specijaliziranim društvima za uzajamnu pomoć je bio 1 888 178 1910. g., od kojih je 855 962 pripadalo društvu za smrtne slučajeve i sahranu; 403 190 u društvima za osiguranje od brodoloma i različitih gubitaka; te 329 450 u društvima za pružanje medicinske skrbi.⁷⁷

Zaključak

Kako su se prilagođavala, društva za uzajamnu pomoć su se formirala u različitim oblicima i veličinama. Upravo ta fleksibilnost je bila važan dio njihove privlačnosti. Kako je Beveridge tvrdio u izvještaju Volonterizam, upravo je nevjerojatno koliko je velikih institucija prvotno nastalo okupljanjem ljudi u večernjim satima nakon posla, često u stražnjoj sobi vijećnice. Neke su opstale, a neke nisu. Na taj su način, tvrdio je Beveridge, promijenili svijet:

U totalitarnoj državi ili području državnog monopola, oni nezadovoljni institucijama mogu tražiti lijek samo ako traže promjenu vlade. U slobodnom društvu i na slobodnom terenu postoje različiti lijekovi; nezadovoljni pojedinci s novim idejama mogu osnovati instituciju koja će se prilagoditi njihovoj viziji i zadovoljiti njihove potrebe. Teren je otvoren za istraživanje, za uspjeh ili neuspjeh; sukcesija je primalja izuma.

UZAJAMNA POMOĆ ZA DRUŠTVENO BLAGOSTANJE: STUDIJA AMERIČKIH BRATSKIH DRUŠTAVA

David Beito

Povjesničar David Beito opisuje kako su Amerikanci koristili svoju slobodu udruživanja pri stvaranju velike mreže društava uzajamne pomoći. Uz vjerojatnu iznimku crkava, bratska društva su bila vodeći pružatelji socijalne pomoći u Sjedinjenim Državama prije Velike depresije. Procjenjuje se kako je njihovo članstvo doseglo 30 posto odrasle muške populacije te je bilo pogotovo jako među imigrantima i Afroamerikancima. Za razliku od suparničkih odnosa sa državnim socijalnim programima te privatnim dobrotvornim osigurateljima, socijalna skrb bratstava je počivala na uzajamnosti između davatelja i primatelja. Do 1920-tih, bratstva i druge organizacije uzajamne pomoći su ušla u razdoblje propadanja od kojeg se nikad nisu oporavile. Mnogi mogući razlozi tog pada uključivali su uspon socijalne države, restriktivne državne regulacije osiguranja te konkurencija od privatnih osiguratelja. David Beito je profesor povijesti na Sveučilištu Alabama u Tuscaloosi te je autor knjiga poput - Od uzajamne pomoći do države blagostanja: Bratska društva i socijalne službe, 1890-1967; Pobuna poreznih obveznika: otpor oporezivanju za vrijeme Velike depresije te sa Lindom Royster Beito, Crni odmetnik: T.R.M. Howardova borba za građanska prava i ekonomsku moć. Duža verzija ovog eseja originalno se nalazi u Critical Review, Vol. 4, No. 4 (1990), pp. 709-736.

Od svih mnogobrojnih primjera koje možemo navesti, uključujući crkvu, rodbinu i lokalnu potporu, bratstvo se ističe kao najzanimljivije i najviše zanemareno područje socijalne pomoći od strane povjesničara. Prije nastupa socijalne države samo su crkve bile premac bratstvima kao institucionalni opskrbljivači socijalne pomoći. U 1920. godini, primjerice oko osamnaest milijuna Amerikanca bili su članovi bratstava, gotovo 30 posto svih odraslih osoba iznad dvadesete.⁷⁸

Bratstva su bila pod nadzorom svojih članova te su bila organizirana oko decentraliziranog sustava loža na lokalnoj razini. Često su imali tajne rituale koji su bili skup izraza, ceremonija i drugih praksi. Većina članova nije vjerovala u „magične“ osobine tih rituala.

Njihova glavna funkcija je bila za zabavu i za testiranje solidarnosti među članovima. Loža (s lutrijama, prodajama domaćih proizvoda, zabavama i piknicima) također je bila središte života zajednice u mnogobrojnim urbanim naseljima i manjim gradovima. Jednako važno, radi potrebe društvenog blagostanja pružali su članovima i njihovim obiteljima opširan sistem uzajamne pomoći.⁷⁹

Dok je teško odrediti razliku, bratstva su podijeljena u dvije kategorije: tajno društvo i bratsko osiguravajuće društvo. Glavna razlika bila je u značaju, a ne u vrsti. Tajna društva specijalizirala su se u društvene i neformalne elemente uzajamne pomoći. Među najvećim društvima su masoni, losovi i Odd Fellows (Čudni drugovi). Samo članstvo u masonima činilo je 12 posto svih odraslih bijelih muškaraca 1930. godine. Sindikati, za razliku, rijetko su imali više od 10 posto radništva u svojim redovima prije 1930-tih godina. Kao većina tajnih društava, masoni su izbjegavali pisane ugovore ili regulirana osiguravajuća jamstva za svoje članove. "Kao pravilo", Lynn Dumenil je napisao: „masonski predstavnici su strahovali od mogućnosti pridruživanja ljudi iz koristoljubivih razloga te su uzastopno isticali da je jedna od masonskih zakletvi uključivala zavjet kako novi član nije pod utjecajem želje za osobnom dobiti.“⁸⁰

Unatoč takvim službenim ograničenjima, tajna društva su kroz američku povijest služila kao glavni kanal uzajamne pomoći. Mason koji je bio poštovan u svojoj lokalnoj zajednici mogao je biti siguran kako će, u slučaju smrti, red ne samo ispoštovati njegovu želju da mu se plati pokop, nego će i organizirati svečanu ceremoniju. Ako je bolestan i potrebna mu je pomoć, mogao je najčešće računati na braću svoje lože pri pripremanju akcije za sakupljanje pomoći. Članstvo u masonima omogućavalo je zaposlenje i poslovno napredovanje. Dugogodišnji mason Samuel Gompers, poznatiji kao predsjednik Američke federacije rada, naveo je posebno slikovit slučaj. 1897. godine, Gomper, dok je hodao ulicom je naišao na stranca koji je bio brat u loži. Nakon što su obojica izmijenili masonske znakove, stranac je priznao da je plaćen od rudarske kompanije kako bi prisluškivao sindikalnog vođu. Nakon toga mu je predao slike uslikanog Gompera. Gomper se prisjeća „često sam uviđao kako je moje članstvo u masonskom redu bila zaštita za mene samog“.⁸¹

Postojala je i vidljivija strana programa uzajamne pomoći tajnih društava. U vrijeme kasnog devetnaestog i ranog dvadesetog stoljeća, mnogi veći redovi su pokrenuli programe za izgradnju sirotišta i staračkih domova za starije članove i njihove supružnike. Trideset devet masonskih jurisdikcija i četrdeset sedam jurisdikcija Odd

Fellowsa izgradili su domove za svoje starije članove do 1929. godine. 1914. godine, prosječni potrošeni iznos masonskih kuća za zbrinjavanje svakog rezidenta bio je viši od 1800 dolara. Iako je to bila era u kojoj nije postojalo socijalno osiguranje, malo je domova bilo popunjeno do svojih kapaciteta.⁸²

Sveukupno, bratsko osiguravajuće društvo imalo je znatniji utjecaj na socijalnu pomoć od tajnog društva. Oboje su dijelili sličnosti u organizacijskom sustavu loža, rituala i provođenja neformalne uzajamne pomoći. Glavna razlika je bila u tome da su bratska osiguravajuća društva svojim članovima nudila formalne osiguravajuće mogućnosti dok tajna društva nisu. Temelj bratskog osiguravajućeg društva je naknada za smrt (u stvari oblik životnog osiguranja) plaćena korisnicima preminulih članova. Posebno je prevladavala među primateljima plaće. "Bogati se osiguraju preko velikih kompanija kako bi stvorili posjed", piše u članku Everybody's Maganizna iz 1990, "siromašni se osiguravaju u bratskim redovima kako bi imali kruh i meso. To je osiguranje protiv oskudice, sirotišta, milostinje i degradacije".⁸³

Veliki dio podijeljene uzajamne pomoći bratskih osiguravajućih društva, baš kao i one od tajnih društava, nije se bilježio. Praktički sve takve organizacije, bez obzira na klasni ili etnički sastav, uzastopno su naglašavale odgovornost individualnih članova u pružanju pomoći potrebitoj "braći i sestrama". Ovim primjerom, glasnogovornik Modern Woodmen of America – Modernih šumara Amerike (koji su nazivali svoje članove "susjedima", a lože "kampovima") napisao je 1934. godine "nekoliko dolara dano je ovdje, mali iznosa ondje, za pomoć unesrećenom članu kako bi se ponovno digao na noge ili kako bi ga se zaštitilo za vrijeme njegove osobne financijske krize: berač žita oboljelog susjeda, njegovo žito prenijeto na tržnicu, smanjeno zimsko gorivo ili izgrađen dom koji zamjenjuje onaj uništen u noćnom požaru – tako je bratstvo dalo sa oko milijun članova u 14000 kampova." Sociolog Peter Roberts opisao je kako su bratstva kod rudara ugljena u Pennsylvaniji na kraju stoljeća regularno financirali lutrije za pomoć članovima koji su prekoračili vremenski limit bolovanja.⁸⁴

Najpristupačniji vodič za povijesne informacije (barem o većim društvima) je National Fraternal Congress (NFC), glavni centar za bratska osiguravajuća društva. Društva povezana sa kongresom brojila su preko devet milijuna članova i 120,000 loža u 1919. godini. Plaćali su prosječno 1100 dolara naknade za smrt (oko 91 dolara mjesečno), približno jednako tadašnjoj prosječnoj godišnjoj zaradi američkog radnika.⁸⁵

Manja društva (mnoga od njih lokalno situirana, nisu bili članovi NFC-a) češće su plaćali niže naknade za slučaj smrti. Kako bi se dobila bolja slika prosječne veličine mogućnosti bratskih smrtnih naknada, trebalo bi pogledati nekoliko lokalnih istraživanja izvršenih u to vrijeme. Jedno od boljih detaljnijih istraživanja vlasništva životnog osiguranja bilo je izvršeno nad radničkim obiteljima u Chicagu 1919. godine od strane Komisije za zdravstveno osiguranje države Illinois (Illinois State Health Insurance Commission). Komisija je uočila kako 74,8 posto muškaraca, 58,8 posto žena i 48,8 posto djece ispod 14 godina imaju životno osiguranje. Više od polovice polica bilo je u vlasništvu muškaraca koji su bili u bratstvima. Takve su police prosječno imale 768 dolara, što se prenosi na mjesečni prosjek za više od 64 dolara. U tu brojku nisu bili ubrojani mnogi pojedinci koji su imali više polica životnog osiguranja u privatnim poduzećima i bratstvima.⁸⁶

Zajednička značajka bila je dopuštanje društva da stariji članovi unovče svoje police osiguranja, bilo u ukupnoj količini ili u ratama. Često su korisnici koristili novac kako bi osnovali obrt. Unatoč tome, krivo bi bilo nazvati bratske smrtno naknade kao mirovinu u smislu trajnog mirovinskog prihoda. Prema istraživanju Komisije države New York za staračko osiguranje (New York Commission on Old-Age Security) smrtna naknada je obično nadopunjavala druge oblike potpora. Komisija je procijenila kako je 43 posto starih ljudi u državi financijski samostalno kroz unosno zaposlenje, mirovine, štednju ili druge oblike dohodaka, dok su obitelji i prijatelji podupirali drugih 50 posto (uključujući kućanice). Manje od 4 posto starijih osoba u New Yorku je ovisilo o javnom ili privatnom milosrđu.⁸⁷

Kakvu usporedbu možemo povući između smrtno naknade i državne potpore siromašnima? Vjerojatno najbliži porezno financiran primjer smrtnoj naknadi su bili mirovinski programi za majke u različitim saveznom državama. Iako prije svega ograničeni za udovice, takvi su programi bili prethodnica kasnijoj federalnoj Pomoći obiteljima djece s posebnim potrebama (Aid to Families with Dependent Children - AFDC). Broj korisnika (kao i veličina potpore) bio je daleko manji od onog u bratstvu. 1931. godine 93,620 obitelji (povećanje sa 45,825 u 1921. godini) primali su pomoć iz majčinskog mirovinskog programa, svaka je obitelj mjesečno dobila oko 22 dolara. Sa druge strane, te godine je barem devet milijuna ljudi (većinom iz redova radništva) bilo je osigurano kroz bratstvo. Veoma je dubiozna tvrdnja, najblaže rečeno, Michael B. Katza, kako su javni fondovi pomogli većem broju ljudi od privatnih.⁸⁸

Bratsko zdravstveno osiguranje i osiguranje od nezgoda

Za vrijeme devetnaestog stoljeća, bratsko osiguranje koncentrirano je na naknade za slučaj smrti. Tako je i ostalo, ali su početkom 1900-tih, također, mnoga bratstva počela s postavljanjem formalnog zdravstvenog osiguranja i osiguranja od nezgoda. 1917. procijenjeno je kako je u Kaliforniji 45 od 59 bratstava nudilo zdravstvene potpore i potpore za nezgode, dok je u državi Illinois isto činilo 140 od 159 bratstava. Međutim te su brojke manje impresivne nego što se prvotno čine. Kao primjer, implementacija zdravstvenog osiguranja bila je ostavljena na diskreciju lokalnih loža. Jednako važno, čak i kada je fond bolovanja postojao, često se individualni članovi nisu željeli prijaviti. Ako su lokalne studije i savezna država ikakav pokazatelj, vjerojatno se više od 40 posto članova bratstva do 1920. nije predbilježilo na službeni fond zdravstvenih potpora. Ipak, postotak osoba pokrivenih osiguranjem se rapidno povećao u prethodna dva desetljeća.⁸⁹

Ovisno o redu i pojedinoj loži, veličina, kvaliteta i mješavina bratskih zdravstvenih pogodnosti veoma je varirala. Tipična medicinska potpora sastojala se od tjednih novčanih isplata. Članovi bratstva u Kaliforniji imali su 1917. pravo na zdravstvenu potporu u iznosu između 7 i 10 dolara tjedno, dok je kvalifikacijski period najviše trajao trinaest tjedana. Zbog toga što je prosječno vrijeme bolovanja radnika (obzirom na izgubljene radne dane) bilo manje od dva tjedna, tek je mala skupina korisnika imala potporu tijekom cijelog potrebitog razdoblja. Štoviše, za one kojima su potpore istekle (samo 10 posto od predbilježenih za bratsko zdravstveno osiguranje su se aplicirali u jednoj godini), u mnogim bratstvima bilo je uobičajeno produljenje vremena za prijavu ili sakupljanja sredstava.⁹⁰

Prije Velike depresije, bratstva su potpuno dominirala tržišnim zdravstvenim osiguranjem (barem među radnicima), dok su njihovi tržišni konkurenti daleko zaostajali. U velikoj mjeri, tajna uspjeha bratstava ležala je u jedinstvenoj kompetitivnoj snazi strukture samog bratstva. Za razliku od privatnih kompanija, bratstva su zavidno mogla uvidjeti opasnosti moralnog hazarda, veliku slabost industrije osiguranja. Za zdravstveno osiguranje veliki je moralni hazard kada pojedinci iskorištavaju svoj osigurani status i preopterećuju sustav lažnim potraživanjima. Zbog subjektivnosti je veoma teško utvrditi ispravnost zahtjeva za zdravstvenim osiguranjem. Životno osiguranje ima umanjenu mogućnost moralnog hazarda jer korisnici mogu pogodovati samo pokazivanjem potvrde o smrti. To donekle objašnjava

zašto su bratstva nastavila dominirati tržištem zdravstvenog osiguranja nakon što su izgubila konkurentnost na tržištu životnog osiguranja.⁹¹

Bratstva su imala nekoliko mehanizama unutar svojih mogućnosti u zdravstvenom osiguranju kojim su se mogli zaštititi od nemoralnih zahtjeva. Prvo, svaki je novi podnositelj zahtjeva morao predati zdravstveni certifikat pribavljen kod doktora. Drugo, još važnije, bratstva, za razliku od privatnih kompanija, su mogla povući sredstva iz velikih rezervi članske solidarnosti. Kao što je Komisija za socijalno osiguranje države Kalifornije (Social Insurance Commission of California) istaknula kako priroda "uzajamne koristi bratstava nesumnjivo teži neutraliziranju prevarantskih tendencija. Osobe koje bi mogle biti beskrupulozne sa kompanijama bi trebale biti mnogo opreznije sa organizacijom čije je financijsko stanje direktno povezano sa njima samima." Povijest zdravstvenog osiguranja u bratstvima potvrđuje predviđanje ekonomista Jennifera Robacka kako "moralni hazard se lakše primijeti unutar neke grupe nego izvan nje... ukratko, varanje se lakše primijeti među ljudima koji imaju zajedničke vrijednosti i način rada. Bratstva imaju neku vrstu zajedničkog društvenog ugovora."⁹²

Do drugog desetljeća dvadesetog stoljeća, bratske zdravstvene potpore su sve više uključivale i liječnički pregled. Navedimo dva primjera: Foresters of Reading, bratstvo iz Pennsylvanije omogućavalo je pogodnosti liječničkog pregleda (uključujući liječnički posjet) za 1 dolar godišnje, a za 2 dolara Fraternal Order of Eagles pokrivao je sve osim porodništva i liječenja spolnih bolesti. Takva „praksa lože“ naišla je posebno jako uporište u glavnim urbanim područjima. U Lower East Side New York Cityja, 500 doktora je imalo ugovore samo sa židovskim ložama.⁹³

Za bratstva ili individualne lože omiljena metoda bila je ugovaranje sporazuma s liječnicima za liječenje članova i njihovih obitelji na individualnoj osnovi. Ova metoda je imala više od blijede sličnosti sa suvremenom organizacijom održavanja zdravlja. Posebno je bila privlačna mlađim doktorima koji su bili dodatno motivirani zbog stvaranja klijentele ili starijim doktorima koji su tražili honorarni posao. Kasnijih godina, doktor lože Samuel Silverberg prisjećao se "bratsko društvo bi mi platilo određenu svotu za pokrivanje određenog broja pacijenata – pedeset centi za svakog člana svaka tri mjeseca, sedamdeset i pet centi ili dolar za obitelj. Svaki član je imao pravo doći u moj ured i zamoliti me da dođem u kućnu posjetu... Član društva bi preporučao doktora svojim prijateljima i tako si mogao usavršiti

liječničku praksu. Ali je bilo teško zbog velike jurnjave od zgrade do zgrade."⁹⁴

Kako se praksa lože širila, stvorila je opoziciju od vodećih doktora koji su se bojali umanjena značaja njihovih plaćenih usluga. Tipično, jedan od vodećih liječnika H. T. Partree, koji je poput Silverbega radio za ložu u svojoj ranoj karijeri, osudio je takvu ugovornu praksu kao "nedostojanstvenu konkurenciju". Ogorčeno se prisjećao:

„Liječnička služba bila je ponuđena članovima (bratstva) po cijeni od jednog dolara godišnje po osobi. Uvidio sam kako je broj i raznovrsnost oboljenja vrijednih pozornosti bila nevjerovatna. Rad je bio izuzetno neugodan i postao sam sve bjesniji na pomisao kako ikakva loža ima mogućnost dominacije nad liječničkom službom sa tako ponižavajućim uvjetima.“

Medicinsko društvo okruga Shasta u Kaliforniji (The Shasta County Medical Society of California) izrazilo je svoje strahove za konkurentnost profesije kada je upozorilo da daljnje nerestriktirano djelovanje loža "stavlja vrijednost naših usluga na razinu čistača cipela i prodavača kikirikija."⁹⁵

Do 1910-tih, liječničke zadruge i državne komisije diljem zemlje su pokrenule ofenzivu usmjerenu na uništenje "zlog djelovanja loža" ili barem oslabljivanja njihovog utjecaja. The House of Delegates of the California državnog liječničkog društva učinili su svoj dio prijetnjom izbacivanja svakog doktora koji je ugovorio sa organizacijom pružanje usluga obiteljima sa mjesečnim dohotkom većim od 75 dolara. Odbor za ugovorni rad okruga Erie u državi New York (The Committee on Contract Work of the Erie County, New York) predložio je "antagonističke mjere" protiv takvih ugovaratelja "ako se uvjerenjem ne predomisle u svojem krivom činjenju."⁹⁶

Uzajamna pomoć kod imigranata, Afroamerikanaca i žena

Impresivan, ali u velikoj mjeri nepoznat povijesni uspjeh bratstava i drugih organizacija uzajamne pomoći nalazio se u njihovoj ulozi pri naseljavanju velikog broja imigranata u devetnaestom i ranom dvadesetom stoljeću. Populacija dvanaest najvećih gradova Sjedinjenih Država 1900. bila je sačinjena od 40 posto građana rođenih u inozemstvu; a dodatnih 20 posto su bila djeca imigranata. Svaka

useljena skupina mogla se obratiti barem jednom od humanitarnih društava, često i više njih, za rješavanje stambenih problema, za poduke iz engleskog ili informacije o zapošljavanju.⁹⁷

Imigrantsko bratstvo, bliski rođak humanitarnom društvu imigranata, značajno je pridonjelo visokom razinom osiguranja među imigrantima, uključujući one iz osiromašenih dijelova istočne i južne Europe. Do 1918., članstvo u najvećoj Češkoj organizaciji premašilo je 150,000 članova. Izvješće Komsije za imigrante države Massachusetts (Massachusetts Immigration Commission) iz 1914. godine identificiralo je dvoje ili više grčkih društava u svakom gradu koje je imalo grčku četvrt. Springfield, Illinois, sa sveukupnom talijanskom populacijom od manje od 3000 u 1910. godini, mogao je imati više od deset talijanskih društava. Unatoč toliko rapidnom rastu, imigrantska bratstva imala su svoje protivnike. Posebno su bili mlaki progresivni reformisti ranog dvadesetog stoljeća. Tipično je Theodore Roosevelt izjavio:

„Američki narod bi sam trebao pomoći imigrantima. Ako ostavimo imigrante na brigu predstavnika stranih država, stranih društava, preko novina i institucija sa stranim jezikom, u interesu stranih država, ako dozvolimo imigrantima obitavanje kao tuđinske grupacije, svaka će grupa biti odvojena od ostatka građana države te ćemo sami sebi stvoriti velike probleme u budućnosti.“⁹⁸

Popularnost bratskih društava među Afroamerikancima često je nadmašila popularnost među imigrantima. Neuključujući vodeće bijele redove, Afroamerikanci su osnivali svoje vlastite paralelne organizacije. 1910. je sociolog Howard W. Odum procijenio kako je na Jugu "ukupno članstvo crnačkih društava, s obveznim plaćanjem ili bez, gotovo jednako ukupnom broju onih koji idu u crkvu. Jedan grad koji nema više od petsto obojanih stanovnika nerijetko ima petnaest do dvadeset loža kao podružnica, svaka je predstavljala drugi red." Odum je karakterizirao bratstva kao "bitan dio" Afroameričkog "društvenog života, često sam njegov centar."⁹⁹

Najstarije i najpoznatije je bilo afroameričko društvo Prince Hall masonski red. William Muraskin procijenio je kako je za vrijeme 1920-tih i 1930-tih godina preko 30 posto odraslih afroameričkih muškaraca po manjim gradovima kroz cijeli Jug bilo prijavljeno u navedeni red. Lokalne i državne lože pružale su široki spektar usluga uzajamne pomoći, uključujući zdravstveno osiguranje, sirotišta, zavode za zapošljavanje te domove za starije osobe. Članstvo Prince Hall

masona gleda se kao "tko je tko" u afroameričkoj povijesti: Adam Clayton Powell Jr., Oscar DePriest, Thurgood Marshall, Carl Stokes, Booker T. Washington i W.E.B. Du Bois.¹⁰⁰

Masoni su predstavljali samo vrh različitih afroameričkih bratstava. Afroamerikanci su organizirali paralelne organizacije Odd Fellowsa – Čudnih drugova, Elkova, Vitezova Pitije. Mnoga druga društva, kao što su True Reformer - Pravi reformatori, Knight and Daughters of Tabor - Vitezovi i kćeri Tabora te Grand United Order of Galilean Fishermen - Veliki ujedinjeni red galilejskih ribara nisu imali bjelačke imenjake. Afroameričke verzije Prince Hall masona, Vitezova Pitije i Odd Fellowsa – Čudnih drugova imali su 1904. među sobom preko 400,000 članova i 8,000 loža raširenih diljem Sjedinjenih Država. Pet godina ranije, W.E.B. Du Bois procijenio je kako barem 70 posto odraslih Afroamerikanca u sedmom okrugu Philadelphije pripadaju bratstvima ili manje strukturiranom nižem dobrotvornom osiguravajućem društvu.¹⁰¹

Bratstva i druge dobrotvorne organizacije omogućavale su Afroamerikancima svih klasa pristup osiguranju. Za razliku od njihovih bjelačkih dvojnika, tajna društva Afroamerikanca su češće nudila formalno životno i zdravstveno osiguranje kao i neformalnu dobrotvornu pomoć. 1919. godine, Komisija za zdravstveno osiguranje države Illinois (Illinois Health Insurance Commission) procijenila je kako je 93,5 posto afroameričkih obitelji u gradu Chicago imalo barem jednog člana sa životnim osiguranjem. Afroamerikanci su bili najviše osigurana etnička skupina u gradu, slijedili su ih Česi (80,9 posto), Poljaci (88,4 posto), Irci (88,5 posto) te bjelački starosjedioci (85,2 posto). Činjenica kako su Afroamerikanci većinski radili na teškim i nisko plaćenim radnim mjestima, poput kućanske službe i fizičkog rada dodatno je povećala izražajnost postotka. Također su predstavljali veliki primjer izdržljivosti afroameričkih obitelji u eri Jim Crowve segregacijske i ekonomske marginalnosti.¹⁰²

Visoka razina osiguranja Afroamerikanca nije bila isključiva samo za Chicago. Istraživanje iz 1919. o afroameričkim migrantima u Philadelphiji pokazalo je kako je 98 posto obitelji (bez obzira na prihode) imalo jednog ili više osiguranog člana, dok je više od 40 posto njih bilo u bratstvima. U rudarskom gradiću Homesteadu, država Pennsylvania 1910. godine 91,3 posto Afroamerikanca imalo je životno osiguranje, malo ispod 93 posto kod Slavena, ali ispred 80 posto kod bjelačkih starosjedioca. Takva statistika je toliko impresionirala Isaaca Rubinowa, vodećeg zagovornika državnog osiguranja za staru dob, da je u 1913. godini izdvojio Afroamerikance i

imigrante kao grupe "gdje se navika zajedničkog osiguranja kroz dobrovoljno udruženje razvila do najveće razine u Sjedinjenim Državama."¹⁰³

Loža unutar bratstva (unatoč svojim rodno određenim konotacijama) nije bila isključiva samo za muškarce. Povjesničari nisu odali priznanje velikom broju žena koje su sudjelovale u bratstvima. Mnoga bratstva su imala ženska pomoćna krila, kao što je Eastern Star - Istočna zvijezda kod masona te Rebeke kod Old Fellowsa. Ladies of the Maccabees bili su jedna od najvećih bratstava kojim su upravljale i samofinancirale žene. Lože su bile nazvane „košnicama“ te su nudile svojim članovima usluge koje su uključivale i majčinsko osiguranje. Bratstva su utjecala na ženske živote i na druge načine. Većina bratskih domova za starije su primali žene članova jednako kao i muškarce. Iako ne postoji nacionalna statistika, Komisija za mirovine države Pennsylvanije je otkrila kako su žene činile 76 posto rezidenata bratskih i dobrotvornih domova za starije u državi. Štoviše, žene su bile glavni korisnici doživotnog osiguranja.¹⁰⁴

Adekvatnost uzajamne pomoći

Koliko je bila korisna dobrotvorna zaštita koju su nudila bratstava? Kako bi to pravilno izrazili, pitanje traži odgovore sa nekoliko razina. Prvo, netko bi mogao pitati, korisno za što? Bratstva su pružala usluge u ime ljudskih potreba: etničkog povezivanja, zabave, razvoja poduzetništva, veza, kao i osiguranja te dobrotvorne socijalne zaštite. Nije čudno da je svako društvo bilo veoma različito u svojim navedenim ciljevima. Povjesničar koji želi pronaći "najbolji način" našao bi se razočaran pri proučavanju bratstava. Masoni i Odd Fellowsi (Čudni drugovi) su naglašavali tajnost i svečane rituale, dok su se Vitezovi Maccabeesa i Ancient Order of United Workmen koncentrirali na osiguranje. Istovremeno, drugi, poput Ancient Order of Hibernians i Polish National Alliance, stavljali su etničku solidarnost kao ključnu vrijednost.

Kao pružatelji socijalne skrbi, osiguranja bratskih društava nisu nudila rješenje za sve probleme, ali su obavljali vjerodostojnu djelatnost ispunjavanja potreba članova i njihovih obitelji. Kao što se moglo vidjeti u većini slučajeva, bolovanje je bilo pokriveno za potrebno vrijeme bolesti. Isto se može reći za korisnost naknade za slučaj smrti. Naknada je pomogla pri prebrođivanju financijskog šoka nakon gubitka člana obitelji (često glavnog nadničara).

Za Amerikance je u 1990-tima "adekvatnost" socijalnog osiguranja poprimila suhoparno značenje. Pitanje adekvatnosti je bilo umanjeno na pitanje količine alocirane potrošnje. Široko rasprostranjeno značenje adekvatnosti prije Velike depresije, ne samo među bratstvima, nego općenito među Americancima, imalo je konotacije koje nisu bile samo povezane sa dolarima i centima. Bilo je usko povezano sa pitanjem karaktera, samopoštovanjem i nezavisnošću. Kao što je Fraternal Monitor, glavni glas bratskog pokreta postavio: "fraternalizam je nužno usmjeren prema stvarima povezanim sa samopomoći, individualnim slobodama i održavanju individualnih prava u ime ljudi kao cjeline, dokle god se ta prava ne upliću u prava drugih." U mnogobrojnim navratima, predvidjeli su kako širenje uloge države u socijalnom osiguranju umanjuje dobrotvornu pomoć i osjećaj zajedništva. "Problem državnih mirovina", optuživali su, "udara u sam temelj nacionalnog života i karaktera. Uništava pomisao na osobnu odgovornost."

Ako mjerimo sa manje kvantificiranim standardima adekvatnosti, bratstva su pružala svojim članovima prednosti koje očajno nedostaju u državnim programima. U svome istraživanju društvenog života imigrantskih zajednica rudara ugljena u 1904., Peter Roberts je identificirao "nezavisnost, samostalnost i dalekovidnost" kao poticane kvalitete bratstava koje je proučavao. Dodao je:

„Radnici nalaze sreću u svojim ložama jer sami upravljaju događajima... Dobiveni rezultati zaposlenih u upravljanju svojih događaja možda nisu najviši, ali stvaraju iskustvo i uče poslovne taktike te dobivaju uvid u prirodu ekonomskog svijeta koje su od veće društvene nego financijske vrijednosti.“¹⁰⁷

Siromašni koji zaslužuju i koji ne zaslužuju

Postala je opća praksa povjesničara države blagostanja da omalovažavaju legitimitet zabrinutosti za odgovornost, karakter i inicijative u pružanju društvenog blagostanja prije Velike depresije. Takve su ideje bile bez iznimke odbačene kao primjeri ostarjelog srednje-klasnog viktorijskog morala ili još gore, kao dio elitne kampanje za kontrolu siromašnih. Iz istog razloga, povjesničari su zanemarili staru razliku između „zasluženo“ i „nezasluženo“ siromašnih te su je smatrali pogrešnom te su hvalili napore pretvaranja državne pomoći u temeljno ljudsko pravo. Prema Katzovom gledištu, „razlika između zasluženo i nezasluženo siromašnih uvijek je bila prikladna, ali i

destruktivna fikcija“ te se skrenula pozornost s važnijih društvenih uzroka siromaštva. Pod utjecajem gledišta Michael Walzera, Katz tvrdi kako takvo kategoriziranje okrutno stigmatizira siromašne kao „objekte milosrđa“ i liši ih njihova prava kao ravnopravnih članova zajednice. Najviše je usmjerio kritike prema kategorizaciji „zasluženo/nezasluženo“ siromašnih od dobrotvornih radnika za vrijeme devetnaestog i dvadesetog stoljeća.¹⁰⁸

Katz i drugi povjesničari države blagostanja su prebrzo odbacili razloge koji podupiru razlike diferencijacije tih dobrotvornih društava. Ono što im se mora priznati, dobrotvorni radnici su bili voljni suočiti sa tom kompleksnom i duboko neugodnom dilemom. Njihovo razlikovanje siromašnih, ionako nesavršeno, počivalo je na razumnoj premisi: da siromaštvo, kao mnogi drugi ljudski uvjeti, imaju više uzroka i rješenja. Prema tome, Mary Richmond, istaknuti vođa dobrotvornih ustanova, opazio je 1899. godine:

„Kada se pitamo: Tko su siromašni?, moramo shvatiti kako među njima postoje različiti tipovi ličnosti – sebični i nesebični, poštteni i nepoštteni, radišni i lijeni – kada idemo među njih, moramo biti spremi na susretanje sa ljudskim bićima, koji su često različiti od nas samih, možda je riječ o trivijalnoj ili eksternoj strani, ali su isti kao mi u svemu ostalom.“¹⁰⁹

Usporedno s time konvencionalna dijagnoza siromaštva povjesničara države blagostanja čini se lakomislenom. Ako usporedimo sa javnom politikom, teorija prava na socijalnu pomoć koju oni podržavaju prevodi se u jednostavno (i varljivo) uvjerenje kako nema zasluženost siromašnih.

Iako im to nije namjera, konačni rezultat toga spaja sve siromašne zajedno u nediferenciranu masu. Takav pogled je daleko više neprikladan prema siromašnima nego onaj kojeg imaju dobrotvorna društva. Posebno je nepravedan prema onim siromašnima koji rade te su kvalificirani za socijalnu pomoć, ali se odbijaju prijaviti jer su previše ponosni i žele ostati neovisni. Po logici teoretičara prava na socijalnu pomoć, takvi su ljudi budale jer se žele sami izboriti za sebe.

Kada je sve ovo navedeno, povjesničari države blagostanja su u pravu. Privatni kao i državni socijalni radnici za vrijeme kasnog devetnaestog i ranog dvadesetog stoljeća mogli su ići do neprimjereno neprihvatljivih razina u provjeravanju koliko primatelji pomoći zaslužuju tu pomoć. Pokroviteljske tehnike provjera u obliku „prijateljskog posjeta“ bile su im očito uznemiravajuće.¹¹⁰

Dok Katzova kritika „kategorizacije“ pomoći siromašnima kao neinformirani proizvod imućnijih autsajdera često odgovara dobrotvornim ustanovama i socijalnoj birokraciji, ta kritika, primjerice, gubi na vrijednosti ako je primijenimo pri djelovanju bratstava. Prije svega, čak i ona bratstva koja su kontrolirana od najsiromašnijih i ugnjetavanih skupina, ograničila su pomoć samo za „nezasluženo“ siromašne članove. Teško bi bilo tko našao bratstvo bilo kakve ekonomske klase ili etničke skupine koje je distribuiralo pomoć kao nezaslužnu pogodnost. Krilo Prince Hall masona države Georgije karakteristično je zabranilo ložama da „prime ili zadrže nekog kao člana... bilo koju osobu koja je opće poznata kao veliki prostak, poznati bludnik, pijanac ili netko tko je kriv za neki nemoralni čin ili bilo koji drugi oblik nedjela.“¹¹¹

William Muraskin smatra takve restrikcije dobrotvorne pomoći bratstva kao pokušaje ugnjetavanih skupina za dobivanje poštovanja preko oponašanja hegemonskog viktorijanskog morala srednje klase. Taj argument je ostaje neuvjerljiv. Na primjer, kako onda objašnjava popularnost sličnih ograničenja dobrotvornih programa primijenjenih pri radikalnim sindikatima? Socijalistička i samosvjesna radnička Federacija zapadnih rudara (Western Miners Federation) (prethodnica Međunarodnih sindikati rada) bila je poznata po opovrgavanju beneficija članovima kada je „došlo do bolesti ili nesreće zbog neumjerenog, nepromišljenog i nemoralnog ponašanja.“ Povjesničari naravno mogu postaviti tezu kako su radnici podržavali takve restrikcije zbog „nedostatka savjesti“ ili „mistifikacije“. Ali to samo govori kako povjesničari streme ka idealnom svijetu u kojem svatko dobiva po svojim potrebama. Takav ideal je suprotstavljen sa stvarnim svijetom u kojem su resursi ograničeni, a ponašanje je često samodestruktivno.¹¹²

Kada se tako pogleda, analogno tome cijeli pothvat između milosrđa/restrikcijskih uvjeta kod socijalne pomoći i bratstava postaje sve manje dvojben. Opomene karitativnih društava daju lažnu crtu, ne toliko zbog njihovog specifičnog interesa, već zato što su došla od autsajdera, od kojih većina nikad nije bila siromašna. Baš kao i suvremeni birokrati države blagostanja, socijalni radnici ranog dvadesetog stoljeća nikada nisu mogli potpuno razumjeti uvjete siromašnih niti u potpunosti pridobiti njihovo poštovanje. Nije začuđujuće da su siromašni bili ljuti i sumnjičavi prema bezličnom birokratskom sistemu koji im je pružao pomoć.¹¹³

Restrikcije dobrotvornih ustanova i socijalne pomoći vrtile su se oko suparničkog odnosa između donatora i primatelja, dok su odnosi

kod bratstava počivala na principu uzajamnosti. U stvari, sporni odnosi između donatora i primatelja čine se endemskima u svakom impersonalnom sustavu pomoći siromašnima (javno ili privatno, bazirano na pravima ili zaslugama), koje kontroliraju i financiraju birokrati i drugi (uključujući porezne obveznike). Donatori i primatelji u bratstvima su bili kolege u istoj organizaciji. Često su se družili i bili prijatelji. Dok je proces odluke o uvjetima pomoći kod bratstava dovodio do tenzije i pojednostavljenja, rijetko je imao ponižavajuću i podcjenjivačku kvalitetu kao kod dobrotvorstva ili socijalne birokracije, budući da su često siromašni klasificirali uvjete pogodnosti za druge siromašne.

Ova bratstvena ideja uzajamnosti je naravno značila obostrane obveze između članova i organizacije kojoj su pripadali. Bilo je u potpunosti suprotno pravilima da donator dijeli naknade prema primatelju kao jednostrano pravo. Dodatnu težinu tome daje Walter Basye, urednik Fraternal Monitora koji je konstatirao da „bratstvo, kao religija ili stedišna banka daje najviše onima koji najviše i pridodaju. Najbolji depozit u bratsku banku bila je iskrena pažnja i potpora.“¹¹⁴

Dok pogodnosti bratstava nisu bili bezuvjetne pogodnosti, nisu se niti mogle propisno klasificirati kao milosrđe. Vođe bratstava su bili jednako kritični prema paternalističkom milosrđu kao i suvremeni socijalni povjesničari. Priručnik Obojanih vitezova Pythije je objavio kako „bolesni među našom braćom nisu ostavljani u hladne ruke javnog milosrđa; posjećivani su, te su njihove obveze izvršene iz fondova u koje su oni sami pridonosili i iz kojih su u vrijeme potrebe mogli časno uzeti dio bez poniženja traženja pomoći od zajednice ili pojedinaca – takvu vrstu pomoći slobodnjak prezire.“ 1910. meksičko-američki bratski časopis objavio je: „nitko neće vidjeti meksičkog beskućnika jer čak i najsiromašniji uvijek radi bez obzira na svoju dob ili društveni i obrazovni status kako bi dostojanstveno mogao zaraditi za kruh.“¹¹⁵

Restrikcije potpora bratstava počivale su na etici solidarnosti. Ograničavanjem potpore samo za zaslužne članove imali su sličnosti sa sindikalnim pokretom. U sindikatima, članovi koji su prekršili određene restrikcije (ne plaćajući svoj dio ili radeći za vrijeme štrajka, na primjer) izgubili su svoje pravo na potpore. Glavna razlika između sindikata i bratstava bila je u tome da su sindikati mogli i često su primjenjivali silu kako bi umirili neposlušne, dok su bratstva u potpunosti ovisila na dobrovoljnoj suglasnosti i moralnim sankcijama.

Uzajamna pomoć, nekad i sada

Bogati povijesni zapisi uzajamne pomoći i samopomoći predstavljaju veliku razliku sadašnjem društvenom i ekonomskom životu izrazito siromašnih. Kada uzmemo u obzir kvalitetu kućanstva, dohodak, potrošnju, populacija ranog dvadesetog stoljeća u siromašnoj četvrti imala bi dobre razloge da zavidi sadašnjoj „nižoj klasi“. Ipak, zavist bi najvjerojatnije bila na drugoj strani kada govorimo o snazi zajednice, nezavisnosti, nadi u bolje sutra i sigurnosti na ulicama. Takve i slične mjere nisu lako kvantificirane, ali su nužne.¹¹⁶

Neki od uvjerljivijih opisa tih transformacija je napisao sociolog William Julius Wilson. Iako Wilson odbija povratak u eru ograničene uloge vlasti pri socijalnim problemima, uzastopno je ukazivao na pad kvalitete života kod onih koji danas žive u sirotinjskim četvrtima. „Crnci u Harlemu i u drugim geto kvartovima“ piše, „ne okoljevaju spavati po parkovima, stubištima i na krovovima za vrijeme vrućih ljetnih noći u 1940-tih i 1950-tih godina, dok bijelci često posjećuju kavane i klubove unutar grada. Naravno, bilo je zločina, ali unatoč velikom siromaštvu, na tom području, ljudi se nisu bojali hodati ulicama po noći.“¹¹⁷

James Borchert je također uvidio razliku između prošlog i sadašnjeg unutarnjeg dijela grada. U *Alley Life in Washington – Ulični život u Washingtonu* naširoko komentira o nedostatku onog što bi mogli nazvati psihologijom ovisnosti među Afroameričkim i bjelačkim sirotinjskim četvrtima u Washington DC-u za vrijeme ranog dvadesetog stoljeća. Kako Borchert kaže, stanovnici tih područja „nisu bili državni štićenici. Radije nego da budu lijeni kao „socijalni prevaranti“, bili su odgovorni za vlastite živote, pokazujući ponos, neovisnost i snagu... Suprotno učenjačkim i reformatorskim opisima rasula i patologije“, bili su „sposobni očuvati stare kulturološke modele u novoj okolini, prilagođavajući se gdje je to bilo potrebno.“ Borchert hvali to stanje zahvaljujući široj obitelji, samopomoći i uzajamnoj pomoći „sigurnosne mreže“ sirotinjskih četvrti.¹¹⁸

Od uzajamne pomoći do države blagostanja¹¹⁹

Jedna je stvar jasna, iako su povjesničari tek jedva započeli bilježiti (ili uopće potvrditi) pad uzajamne pomoći. Bratstvo kao ključan čimbenik uzajamne pomoći je pretrpjelo dramatične gubitke u članstvu, bilo među siromašnima ili srednjom klasom. Za bijela osiguravajuća društva, nepotpune, ali najpristupačnije brojke dolaze iz Nacionalnog bratskog skupa (National Fraternal Congress - NFC). 1906. broj

društava u NFC-u predstavljalo je 91,434 loža; do 1925. dosegli su vrhunac od 120,000 loža. Nakon toga se broj loža smanjivao i pao. Brzina pada se blago ubrzala za vrijeme Velike depresije te se rapidno ubrzala nakon Drugog svjetskog rata. Do 1986. godine, ostalo je samo 52,655 loža. Za vrijeme 1970-tih, NFC je izgubio više od 20 posto članskih loža. Makar su neki bolje podnijeli promjene od ostalih, vodeća bjelačka društva, uključujući Masone, Odd Fellows – Čudne drugove i Knights of Pythias – Vitezove Pitije pretrpjeli su teški obrat.¹²⁰

Najteže je dugoročno pratiti sudbinu afroameričkih institucija uzajamne pomoći. Uspoređujući sa njihovim bjelačkim dvojnicima statistika je uistinu oskudna. Ako mjerimo većinski, po dojmu, sveukupno članstvo doseglo je vrhunac za vrijeme 1920-tih te je palo za vrijeme Velike depresije. Najpoznatiji afroamerički red, Prince Hall Masons – Prince Hall masoni su se donekle oporavili u 1940-im i 1950-im godinama, samo kako bi ponovno pali u 1960-im godinama.¹²¹

Čak i za vrijeme te nakon Velike depresije, afroamerička bratstva ostala su snažna. U 1934. godini, sociolog Guy Johnosn opazio je kako „postoji rijetko koja crnačka zajednica na Jugu koja ne omogućuje crncima izbor dviju ili više crkvenih denominacija te povezivanje u dva do dvadeset različitih bratstava.“ Deset godina kasnije, čuvena studija Gunnar Myrdala – An American Dilemma: The Negro Problem and Modern Democracy tvrdila je da Afroamerikanci svih klasa imaju veću vjerojatnost od bijelaca da se pridruže nekoj društvenoj organizaciji, kao što su bratstva. Procijenio je kako više od 4000 udruženja u Chicagu se brinulo za potrebe 275,000 tisuća gradskih Afroamerikanaca.¹²²

Umjesto da pohvali takvu visoku razinu afroameričke društvene organizacije, Myrdal je na to gledao kao na manu. Prikazao je afroamerička bratstva kao uzaludnu presliku bjelačkih tajnih društava i kao refleksiju društvene patologije. Myrdal je izjavio „unatoč činjenici da su većinom nižeg društvenog statusa, crnci više teže pridruživanju organizacijama nego bijelci; u tom slučaju ponovno, crni su „pretjerani“ Amerikanci“. Za Myrdala veliki dio afroameričke društvene organizacije predstavljao je uzaludni napor. Čovjek se može zapitati bi li Myrdal promijenio svoje komentare kada bi mogao predvidjeti izolirani individualni opstanak tipičnog starogradskog stanovnika današnjih javnih kućanskih projekata.¹²³

U ovom trenutku istraživanje ne nudi lake odgovore važnom pitanju zašto su bratstva i druge institucije uzajamne pomoći izgubile toliko utjecaja u posljednjih pola stoljeća. Literatura je u najboljem slučaju bila površna i sugestivna. Najčešće teorije propasti bratstava

stavljaju naglasak na aktuarske probleme koji potječu od krivih osnovnih procjena stvaranja većine bratstava između 1870-tih i 1919-te. Prvobitno je bilo uobičajeno da svi članovi, bez obzira na rizik ili godine, plaćaju istu premiju. Iako je taj sustav na početku dobro funkcionirao, teško ga je bilo održati kako je članstvo starilo. Budući se smrtnost povećavala, više i, često tegobne, procjene su se morale uzeti u obzir te su tako mlađi (nisko rizični) članovi bili na gubitku. Nakon 1910-tih, veća bratstva su započela sa često teškom tranzicijom prema premijskom sustavu baziranom na riziku. Savezne države su donijele propise kako bi ubrzale proces prilagodbe što je dovelo mnoga manja, često afroamerička bratstva (koja su još uvijek mogla uspješno funkcionirati na razini procjena) na propadanje.¹²⁴

Richard de Raimon Kip, J. Owen Stalson i drugi su ustanovili kako konkurencija zabave sa radija, filmova i televizije je pridonijela gubicima članstva u bratstvima. To donekle ima smisla kod sudbine bratstava, ali ne i kod bratskih osiguravajućih društava. Ipak prije svega, ključna prednost takvih društava (barem prema promidžbenom materijalu za nove članove) bilo je osiguranje. Štoviše, usmjerenje na zabavu ne objašnjava zašto se toliko radnika prije 1920-tih godina pridružilo bratskim osiguravajućim društvima umjesto dostupnim društvenim klubovima bez osiguranja i tajnim društvima. Ako je zabava bila glavni faktor privlačnosti bratstava, zašto su onda postojali mnogobrojni naponi da se pokrenu i održe često skupi osiguravajući programi?¹²⁵

Ostali faktori propadanja bila su pravna ili prisilna ograničenja koja su onemogućila bratstvima uspješno suprotstavljanje novoj privatnoj ili državnoj konkurenciji. Do 1920-tih godina, zdravstvena društva ojačana restriktivnim dozvolama i certifikatskim preprekama su uglavnom pobijedila (barem privremeno) u svojoj nepopustljivoj borbi protiv loža i drugih oblika ugovorenih praksa. Ishod nije bilo samo povećanje cijena zdravstvenih usluga nego i zatvaranje mogućnosti širenja bratstava na tržištu zdravstvenih usluga gdje je bilo potencijala za rast bratstava.¹²⁶

Veliku promjenu gledišta na temu uplitanja zakonodavstva bili su predstavili Roger L. Ransom i Richard Sutch. Tvrđili su kako zakonodavne zabrane saveznih država prema oblicima osiguranja, poput tontinske politike – oblik individualnog mirovinskog osiguranja – potiče ovisnost korisnika o radnim beneficijama i državnim programima poput socijalnog osiguranja. Iako je bila obećavajuća, Ransomova i Sutcheva teorija trebala se dodatno nadopuniti.¹²⁷

Jednako se može reći i za objašnjenje postavljanja uzročne veze između uspona socijalne države i pada uzajamne pomoći. Sasvim je jasno kako je među bijelcima i Afroamerikancima slabljenje uzajamne pomoći podudaralo sa rastom državne socijalne uloge. Državno uplitanje u društveno blagostanje (neuključujući tradicionalna sirotišta) prethodilo je New Dealu. Većina saveznih država na početku Depresije je već usvojila zakone o naknadama radnicima i mirovina za majke. 1913. dvadeset saveznih država su imale mirovine za majke; do 1931. godine broj se povećao na četrdeset i šest. 1930-te godine donijele su prvo značajno federalno uplitanje u socijalno blagostanje, uključujući socijalno osiguranje i Pomoć za nesamostalnu djecu (Aid to Dependent Children - ADC).¹²⁸

Iako je korelacija između državnog uplitanja i propadanja uzajamne pomoći jasna, odnos uzroka i posljedice treba se dokazati. Ipak, ako ništa drugo, zdravi razum diktira dodatno proučavanje moguće povezanosti između ta dva trenda. Kroz povijest, uzajamna pomoć je bila stvar potrebe. Državno preuzimanje odgovornosti nad društvenim blagostanjem zacijelo je veoma narušilo tu potrebu koju su nekada imale dobrovoljne institucije. S obzirom na to, povjesničari imaju veliki broj mučnih indirektnih dokaza s kojima se mogu pozabaviti. Stvaranjem radničkih naknada u 1910-im i 1920-im godinama, društva uzajamne pomoći na radnom mjestu koje su ustrojili radnici su naveliko prestali ulagati u osiguranje od nezgode na radu. Štoviše, budući da su radnički kompenzacijski fondovi ulazili direktno u zdravstvene fondove koje je poslodavac odabrao, ishod je moguće uzgazio konkurentne usluge koje su nudila bratstva.¹²⁹

Iako brani socijalnu državu, paradoksalno, Katz nagađa kako su državni programi pridonijeli znatnom padu uzajamne pomoći kod siromašnih. Priznaje kako su se siromašni prije stvaranja socijalne države oslanjali na „spoj kompleksnih, ukrštenih mreža“ baziranih na „povjerljivim lancima uzajamnih, spontanih i izvanrednih činova velikodušnosti između siromašnih“, te navodi federalne socijalne inicijative kao faktore koji bi „mogli oslabiti [takve] mreže potpore unutar starijih dijelova gradova, preobražavajući doživljaj siromaštva i povećavajući beskućništvo.“¹³⁰

Ako postoji veza između pada uzajamne pomoći i nedavne sudbine obitelji, još jedna središnja institucija socijalne skrbi podliježe dodatnom pregledu. Za razliku od nedostatka povijesnih izvora o bratstvima, povijest afroameričkih obitelji bila je omiljena istraživačka tema još od 1960-tih godina. Najpoznatija je nedavna studija Herbert Gutmana – *The Black Family in Slavery and Freedom* –

Crnačka obitelj u ropstvu i slobodi, 1750-1925 (1976). Gutman je osporio studiju Daniel Patricka Moynihana iz 1965. godine (još uvijek popularnu u nekim krugovima) čiji je zaključak bio kako je iskustvo ropstva afroameričke obitelji ostavilo beznadno, neorganizirano i bespomoćno nositi se sa društvenim promjenama. Koristeći popisne evidencije sa različitih lokacija, Gutman je otkrio kako su, barem do 1920-tih godina, afroameričke obitelji imale jednake šanse kao i bjelačke obitelji imati dva roditelja. Dok su afroameričke obitelji imale više vanbračne djece nego bijelci, bilo je prihvaćeno da se uključe samohrani roditelji i njihova djeca u obiteljski sustav. Kao suprotnost 1983. godini, 41,9 posto afroameričkih obitelji nije imalo supruga unutar obitelji. Kao što Gutmanova studija pokazuje, trenutno visoki broj kućanstava sa samohranim roditeljima među afroameričkim obiteljima je ishod dvadesetog stoljeća, a ne kao nasljeđe ropstva.¹³¹

Iako važno, trenutna prorijeđenost obitelji sa dva roditelja među Afroamerikancima sama po sebi ne predstavlja jasni indikator sloma obitelji. Noviji naučnici za afroameričke obitelji su pravilno istaknuli kako je u nekim povijesnim kontekstima samohrano roditeljstvo ili slabije proširena obitelj funkcionirala veoma dobro. Precizniji indikator „raspada“ kojem nedostaju normativne konotacije bila bi mjera po kojoj su obitelji (bez obzira na sastav) postale ovisne o ne-recipročnim odnosima i institucijama. Naravno, prema toj mjeri, Velikom depresijom je došlo do ozbiljnog raspada obitelji. Najočitiiji primjer povećane ovisnosti obitelji o vanjskim izvorima (kao suprotno od institucija samopomoći i uzajamne pomoći poput bratstva) bio je sve opterećeni slučaj socijalne države. 1931. godine, 93,000 tisuće obitelji je primalo majčinske mirovinske naknade (sigurno ispod 1 posto stanovništva SAD-a). Usporedno s tim, 3,8 milijuna obitelji sada dobivaju AFDC, uključujući jednu petinu cijele afroameričke populacije.¹³²

Pomak sa uzajamne pomoći i samopomoći prema socijalnoj državi uključivao je više od jednostavnog knjigovodstvenog transfera pružanja usluga sa jednih vrsta institucija na druge. Kao što su se vođe bratstava bojali, mnogo je toga bilo izgubljeno u izmjeni koja je premašila novčane računicе. Stari uzajamni i autonomni odnosi kakvi su bili isticani u bratstvima polako su bili zamijenjeni sa paternalističkim ovisničkim odnosima. Uspon socijalne države nije samo bio popraćen padom autohtono kontroliranih institucija uzajamne pomoći, nego je umjesto njih postavljena bezlična birokracija.¹³³

Odjeljak III

Država blagostanja, financijska i dužnička kriza

DRŽAVA BLAGOSTANJA KAO PIRAMIDALNA SHEMA

Michael Tanner

Pay-As-You-Go (PAYGO) financiranje je primamljiva opcija za političare koji znaju kako će otići u mirovinu prije urušavanja sustava. Kako sustav sazrijeva, dolazi trenutak kada broj korisnika raste dok se broj radnika koji uplaćuju u sustav smanjuje, ostavljajući sve veću razliku između državnih prihoda i rashoda. Po cijelom svijetu državni mirovinski sustavi i državno financiranje ili upravljanje zdravstvenom skrbi se približavaju slomu. Nagomilane obveze ostavljaju veliki i neodrživi teret na mlade ljude. Michael Tanner je viši suradnik Cato instituta i autor nekoliko knjiga, uključujući: Levijatan na desnici: Kako je „velika država“ urušila republikansku revoluciju i Siromaštvo socijalne skrbi: Pomaganje drugima u civilnom društvu.

Margaret Thatcher se jednom našalila kako se sve socijalne države moraju suočiti sa ovim problemom: „uvijek potroše tuđi novac“. U mnogim zemljama današnjice vidimo kako se to opažanje obistinjuje. Naslovnice su bile ispunjene problemima takozvanog PIIGS-a (Portugala, Irske, Italije, Grčke i Španjolske) koji se susreće sa kontinuiranom ekonomskom krizom. Međutim, čak i zemlje relativno snažnog gospodarstva se susreću sa nevjerojatnim razinama duga. 2010. Francuska je imala deficit 7,1 posto BDP-a, dok je njemački deficit dosegao 4,3 posto BDP-a, unatoč tome što nisu bili podvrgnuti težim poticajnim mjerama kao što su to bile neke druge zemlje u odnosu na recesiju. Deficiti se nadodavaju ukupnom javnom dugu koji se svake godine treba namiriti. Francuski dug bio je 81,7 posto BDP-a dok je njemački bio 83,2 posto. Britanski dug je nadmašio 68 posto BDP-a. U stvari, britanski dug se povećao takvom brzinom da će samo isplaćivanje kamatnih stopa do 2040. obuzeti 27 posto nacionalnog BDP-a.

Jasnije prikazano, to znači da svaka zaposlena osoba u Njemačkoj ima na svojim plećima 42,000 eura (52,565 dolara) duga. Britanski nacionalni dug iznosi zapanjujućih 90,000 funti (140,322 dolara) po kućanstvu. Svaki muškarac, žena i dijete u Francuskoj opterećeno je sa 24,000 eura (30,037 dolara) duga.

Sve te mjere mogu značajnije podcijeniti stvarnu razinu duga u tim zemljama s obzirom da ne uključuju nagomilane dugove sustava

državne mirovine (ili socijalnog osiguranja). Kroz EU, takav nagomilani mirovinski dug je u prosjeku 285% BDP-a. U nekim su zemljama buduće obveze toliko velike da se čini kako su van našeg shvaćanja. Na primjer, da je Grčka u potpunosti iskazala svoje buduće mirovinske obveze, njezin bi ukupni javni dug premašio 875 posto BDP-a, gotovo devet puta više od vrijednosti bilo čega proizvedenog u zemlji na godišnjoj razini. Ukupni francuski javni dug se povećava na 549 posto kada bi uzeli u obzir aktualne mirovinske obveze, dok bi se njemački ukupni dug povećao na 418 posto kada bi se iskazale nagomilane mirovinske obveze.

Takva „proračunska neravnoteža“ (sadašnja vrijednost razlike između onog što vlade namjeravaju potrošiti i što očekuju uprihoditi) dovest će do neke kombinacije zapanjujućeg povećanja poreza, povreda obveza (duga ili obećanih naknada ili oboje) ili indirektnog poništenja preko inflatornih valova dok središnje banke stvaraju novčanice kako bi zatvorile proračunske rupe, narušile vrijednost duga i drugih obveza. (Takva inflacija ima mnogo štetnih posljedica, osim stavljanja nerazmjernog tereta na siromašne koji se sami najmanje mogu zaštititi od „inflatornog poreza.“) Richard Disney sa Sveučilišta u Nottinghamu procjenjuje kako će europske države, ukoliko sadašnje politike socijalne pomoći ostanu nepromijenjene, biti prisiljene povisiti poreze za 5 do 15 postotnih poena BDP-a (ne 5 do 15 posto preko sadašnje razine, nego 5 do 15 postotnih poena BDP-a) samo kako bi izbjegle porast duga. To znači da će se porezna stopa kretati od 45 do 60 posto BDP-a. Jednostavno, time će se izbjeći novi dug, bez otplaćivanja bilo kakvog postojećeg duga.

Ukratko, europske zemlje se ne mogu porezima izvući iz ove krize.

Koliko god gore navedene brojke mogu biti zastrašujuće, fokusiranje na poreze i dug je zamjena simptoma sa bolešću. Kao što je Milton Friedman često objašnjavao, pravi problem nije kako plaćati državnu potrošnju – dugom ili porezima – nego je problem u samoj potrošnji.

Danas, prosječna vlada u EU troši nešto više od 52% državnog BDP-a. Premda se državna potrošnja precizno ne izjednačuje sa socijalnom državom – vlada, prije svega, obavlja različite funkcije – socijalni programi čine rastući udio potrošnje u većini europskih vlada. Redistribucija dohotka sada je najveća kategorija potrošnje u većini država članica EU i sveukupna socijalna potrošnja predstavlja više od 42 posto potrošnje država članica EU. Dok je socijalna država uzrok, dug je simptom.

Sjedinjene Američke Države se ne nalaze u boljoj situaciji. U stvari, samo dvije europske zemlje, Grča i Irska, imaju veći proračunski deficit u postotku BDP-a. Stvari su samo malo bolje kada gledamo veličinu nacionalnog duga SAD-a, koji sada prelazi 15,3 milijardi dolara, 102 posto BDP-a. Samo četiri europske zemlje imaju veći nacionalni dug od Sjedinjenih Američkih Država – opet Grčka i Irska, uz Portugal i Italiju. Ako se službeno priznatom javnom dugu još dodaju nagomilani izdaci socijalnog i zdravstvenog osiguranja, prema konzervativnom izračunu projekcija za budućnost Obamine administracije uštede zdravstvenog osiguranja pod Obamacare SAD-a zapravo duguje 72 milijarde dolara, ali realističnija projekcija ide čak sve više do 137 milijardi dolara. Tako da čak i u najboljem slučaju to iznosi više od 480 posto BDP-a. Dok po realističnijim projekcijama, proračunska neuravnoteženost SAD-a može dostići 911 posto BDP-a. Nakon svega, situacija u Grčkoj i nije toliko različita od one u SAD-u.

Dok socijalna država SAD-a i nije toliko velika kao u Europi, ona rapidno raste. Trenutno, federalna vlada SAD-a troši više od 24 posto BDP-a na državnu potrošnju. Predviđa se da će to porasti na 42 posto BDP-a do 2050. Nadodajte državnu i lokalnu potrošnju vlasti te će administracija na svim razinama nadvisiti 59 posto BDP-a, više nego bilo koja današnja zemlja u Europi.

Ipak, kako je ekonomist Herbert Stein čuveno izjavio: „Sve prestaje što ne može vječno trajati“. Suvremena socijalna država jednostavno ne može nastaviti sa potragom sve veće potrošnje sa sve višim porezima. Niti se ne mogu zemlje poput Grčke, Portugala, Italije i Španjolske nastaviti oslanjati na potpore od relativno bolje stojećih zemalja poput Francuske i Njemačke, pošto će se i te zemlje morati suočiti sa svojim vlastitim nagomilanim dugovima i nepodmirenim obvezama.

Srećom, postoje alternative socijalnoj državi. Uzmimo za primjer tri najveće komponente većine socijalnih država: mirovine, zdravstvena zaštita i briga za siromašne. Slobodno tržište donosi isplativije i djelotvornije načine dostizanja navedenih ciljeva.

Na primjer, državni programi za mirovine, koji prenose novac od sadašnjih radnika prema sadašnjim umirovljenicima, postaju sve više neisplativi s obzirom na starenje društva. Takvi sustavi su bili politički popularni kada su uspostavljeni jer se financiraju na bazi „Pay-As-You-Go“ (PAYGO) – „plati kako ideš“ i imaju iste financijske strukture kao „piramidalne sheme“. Kako broj umirovljenika s potporama raste, a broj podupirajućih radnika pada, sustav se urušava. Kako bi se spriječio takav slom, vlade bi trebale napraviti odmak od

PAYGO transfernih programa te bi se trebale usmjeriti prema sustavu u kojem pojedinci štede za svoju vlastitu mirovinu kroz privatne investicije u rastuće gospodarstvo.

Amerikancima je rečeno kako su njihovi dijelovi oporezivanih plaća „investirani“ u uzajamne „fondove povjerenja“, ali to nije ništa više nego dugovanje „IOU“ („I owe you“) federalne vlasti kako bi se platile potpore u budućnosti od budućih poreza. Uopće nema „investiranja“; kada je sustav u suficitu prihoda nad rashodima, prihodi su „posuđeni“ kako bi se platili sadašnji državni troškovi i obveznice – postavljeno je „dugovanje“ „IOU“ za oporezivanje budućih radnika. Za samo nekoliko godina doći će dan obračuna kada će rashodi prekoračiti prihode te će biti otkupljeni dodatnim porezima.

Sve više i više država uviđa kako su državni mirovinski planovi nestabilni, nepošteni i neodrživi. Danas, više od 30 država je započelo sa reformom svojih mirovinskih programa omogućavanjem radnicima da štede i investiraju barem dio onog što su prije plaćali u porezima na plaću.

Široki i rastući trend u zemljama sa državnim zdravstvenim osiguranjem je udaljavanje od centralizirane državne kontrole, koja promiče duga čekanja, visoke cijene, ograničenu dostupnost i racioniranje, prema uvođenju više tržišno orijentiranih faktora, koji uključuju veću konkurentnost, mogućnost izbora i financiranje bez poreza. Zemlje poput Švicarske i u manjoj mjeri Nizozemska i Francuska umanjuju državnu kontrolu i uspostavljaju tržišne mehanizme, uključujući dijeljenje troškova pacijenata, tržišno određivanje cijena proizvoda i usluga i povećanje konkurentnosti među osiguravateljima i pružateljima usluga.

Programi za siromašne ostaju područje gdje većina država još nije započela s reformama. Neke su, naravno, bile prisiljene smanjiti razinu potpore koju su pružale, dok su neke uvjetovale određene potpore, obvezujući primatelje da rade ili barem traže zaposlenje. Međutim, malo tko je ozbiljno razmislio o ideji primarnog državnog zbrinjavanja potrebitih.

Ipak, potrebna je ozbiljna reforma. Nije samo pitanje financiranja navedenih programa u vrijeme kada vlade jednostavno nemaju novca. Izvan monetarnog troška, takvi programi štete društvenim strukturama potrebnim za uspješno i ujedinjeno društvo. Umjesto zaustavljanja siromaštva, efekti raspodjele dohotka, državni stambeni programi i drugi istraženi programi kultiviraju i ovjekovječuju podklasu ljudi koji se ne mogu brinuti sami o sebi. Takva

podklasa ne može doprinijeti potrebnom rastu sredstava kojim će se financirati programi na koje se oni sami oslanjaju.

Postupno, socijalna odgovornost trebala bi se prebaciti sa država prema civilnom društvu, prvenstveno humanitarnim organizacijama, dobrotvornim ustanovama za one najugroženije. Humanitarne organizacije i dobrotvorne ustanove napravile su daleko bolji posao pomažući ljudima da savladaju nesreću, vještine i izađu iz siromaštva. Jedna od tragedija suvremene socijalne pomoći nalazi se u činjenici kako su takve organizacije istisnute i zamijenjene državom.

Može se raspravljati o uspjehu ili neuspjehu socijalne države pri zadovoljavanju potreba građana. Nesporno je kako socijalna država više nije isplativa. Vrijeme je da se pronađu alternative koje neće bankrotirati buduće generacije. Srećom, postoje dobrovoljne alternative koje imaju mnogo bolje rezultate u zaštiti osjetljivih dijelova društva. Posvuda bi građani i vlade trebali početi prelaziti iz prisilne, očinske, manipulativne i neodržive socijalne države prema dobrovoljnim mogućnostima koje su djelotvorne, poštene, uspješne i održive.

KAKO JE PRAVO NA POVOLJNU NEKRETNINU STVORILO MJEHUR I SRUŠILO SVJETSKO GOSPODARSTVO

Johan Norberg

Švedski ekonomist i povjesničar Johan Norberg pokazuje kako država politika omogućavanja „povoljnih“ nekretnina stvara veliki mjehur na tržištu nekretnina, što je rezultiralo padom globalnog financijskog sustava. Norberg je viši suradnik Cato instituta, autor mnogih knjiga, uključujući När människan skapade världen (When Mankind Created the World – Kada je čovječanstvo stvorilo svijet) i U obranu globalnog kapitalizma (In Defense of Global Capitalism), ujedno je producent nekoliko dokumentaraca, uključujući "Globalizacija je dobra" za UK Channel 4 i "Predoziranje: Iduća financijska kriza". Ovaj esej je izvađen iz drugog poglavlja njegove knjige Financijski fijasko: Kako je američka zaludenost za lakim novcem i posjedovanjem nekretnina stvorila gospodarsku krizu (Washington, DC: Cato Institute, 2009), koja detaljnije prikazuje povijest o tome kako je kaskada manipulativnog državnog intervencionizma na tržištu – uključujući laki novac od Feredalnih rezervi, državno sponzoriranog "kreativnog financiranja" stambenih kredita, hipotekarna sikuritizacija državno sponzoriranih tvrtki (Fannie Mae and Freddie Mac) i bankovnih regulacija koje su omogućile akviziciju riskantnih vrijednosnica – rezultirala globalnim financijskim kolapsom.

*"Dođi vidjeti pobjedu
u zemlji fantazije"*

-Iz pjesme od Earth, Wind, and Fire-a,
koja se svirala 2006. godine na velikoj božićnoj zabavi
Federal National Mortgage Association (Fannie Mae)

Kada su se Fannie Mae i Freddie Mac urušile u 2008., Bushova administracija je brzo obrnula priču o tome kako su uvidjeli probleme koji dolaze godinama prije te kako su pokušali preuzeti kontrolu nad situacijom, ali su demokrati u Kongresu blokirali njihov pokušaj. Službenici Bijele kuće čak su napisali dopis nazvan "GSEs – We Told You So" (rekli smo vam). Opisano je izvješće iz 2003. Armanda Falcona

mlađeg u Uredu za federalni nadzor poslovanja nekretninama (Office of Federal Housing Enterprise Oversight), čiji je posao bio nadgledavanje Fannie i Freddiea, pa je upozorio da dva državna poduzeća mogu postati nesolventna jer obavljaju vrlo neodgovorna i upravljački rizična pozajmljivanja. Prema Falconu, moglo bi doći do domino efekta koji bi prouzročio nedostatak likvidnosti na tržištu.

Ostao je još samo jedan mali detalj, koji Bushevi pomoćnici nisu stavili u svoj diskursni dopis: istog dana kada je Falcon objavio svoje izvješće, dobio je poziv iz odjela Bijele kuće za ljudske resurse koji ga je obavijestio da je otpušten.¹³⁴

Cilj predsjednika Busha je bilo stvaranje "vlasničkog društva" gdje bi građani imali kontrolu nad svojim vlastitim životima, gdje bi bili imućni kroz vlasništvo, koje bi ujedno promoviralo nezavisnost i odgovornost. No to nije samo značilo slobodno tržište zasnovano na pravima privatnog vlasništva – to je bio izraz spremnosti korištenja razina vlasti za tretiranje vlasništva mnogo povoljnije nego drugih ugovornih veza na tržištu. Jedan od Bushevih glavnih ciljeva bio je povećanje udjela vlasnika nekretnina te dvoje njegovih najboljih prijatelja u tom nastojanju su se nazivali Fannie i Freddie.

Jednog sunčanog dana 2002., predsjednik Bush je posjetio dom policajca Barrina Westa u Park Place Southu, siromašnom kvartu u Atlanti, Georgiji. Policajac West je upravo tamo uspio kupiti kuću zahvaljujući državnom kredita koji je pokrio predujam. Predsjednik je onda počeo objašnjavati problem Afroamerikanca i Latinoamerikanca jer ne posjeduju vlastite domove u istom broju kao bijelci te mu je iznio prijedlog koji bi trebao riješiti taj problem. Broj članova različitih manjinskih skupina koji su posjedovali svoje domove bio bi 5,5 milijuna veći do 2010., a to bi bilo ostvarivo preko sredstava Fanniea, Freddiea, federalnih kredita i državnih subvencija. Prema Bushevima vlastitim riječima:

*To znači da koristimo veliku snagu federalne vlasti u kombinaciji sa saveznom državama i lokalnim vlastima kako bismo vas ohrabрили da posjedujete vlastiti dom.*¹³⁵

Doista, Republikanci su podržali sve prijedloge demokratskih dužnosnika Henrya Cisnerosa i Andrewa Cuoma – te su povećali ulog. Bush je stvorio nove federalne subvencije za kupce koji prvi puta kupuju, za koje je htio da budu osigurani federalnim osiguranjem unatoč tome što nisu stavili ni jedan cent kao predujam. 2004. bilo je vrijeme postavljanja novih ciljeva za državno financirana ulaganja.

Cisneros je zahtijevao da se 42 posto Fannijevih i Freddijevih hipotekarnih kredita daju nisko plaćenim radnicima, a Cuomo je to povisio na 50 posto. Busheva administracija povećala ga je još jednom, propisavši 56 posto u 2008. godini. Još nevjerojatnija promjena bila je da se razmjer kredita za ljude sa jako niskim dohotkom poveća od 20 posto sve do 28 posto.

"Nitko nije htio zaustaviti taj mjehur, " prema Lawrenceu Lindseyu, Bushevom višem gospodarskom savjetniku. "Bilo bi konfliktno sa predsjednikovom vlastitom politikom."¹³⁶ Do određene mjere, stambena politika je dobila momentum. Kako je više ljudi moglo jednostavnije dobiti hipotekarne kredite, više ih je ušlo na tržište nekretnina te su cijene porasle. To je zauzvrat otežalo kupnju kuće onima koji još nisu bili na tržištu, a to je značilo da je potrebna nova politička intervencija, kako bi se još dodatno olakšalo dobivanje hipotekarnog kredita, što je dodatno diglo cijene. Još su i veliki hipotekarni krediti izgledali bezopasno, upravo zato što su cijene nastavile rasti pa je bilo jednostavno uzeti novi zajam na već nabavljenu nekretninu.

Stav administracije prema Fanniju i Freddieju počeo se mijenjati tek nakon potresnog skandala. U lipnju 2003., samo nekoliko mjeseci nakon što su regulatori proglasili izvješća Freddie Maca točnim i pouzdanim, otkriveno je kako je poduzeće prikrilo dobit od 6.9 milijardi dolara u prošle tri godine za korištenje u težim vremenima. Pregledom računa državnog poduzeća pokazalo se da je Fannie Mae lažirao dobit u poslovnim knjigama kako bi direktori ostvarili pune bonuse. Primijećen je niz drugih nepravilnosti te su viši direktori dobili otkaz.

Ispalo je šokantno kako je GSE, viđen od mnogih kao vrsta dobrotvorne ustanove – predsjednik Bush je volio reći kako su zdušno radili svoj posao – naučili svoje računovodstvene vještine od Enrona, energetske kompanije koja se 2001. urušila. Samo nekoliko dana prije nego što se uvidio skandal u Freddie Macu, njihov nadzornik, Office of Federal Housing Enterprise Oversight (OFHEO) naveo je sljedeće u izvješću Kongresu:

Freddie Macovi programi i sustavi vlasničkog upravljanja rizikom su efektivni. Menadžment djelotvorno prenosi prikladnu poruku o integritetu i etičkim vrijednostima. Upravljačka filozofija i operativni stil imaju sveobuhvatni utjecaj na poduzeće. Organizacijska struktura i raspodjela zadataka omogućavaju odgovornost i kontrolu.¹³⁷

Umjesto navedenog OFHEO je morao govoriti o velikoj prijevari u državnom poduzeću te ih je kaznio sa više od pola milijarde dolara. Računovodstveni skandali su ojačali pozicije Fannijevih i Freddijevih skeptika u Bushevoj administraciji. Alan Geenspan ih je strogo kritizirao zbog izlaganja gospodarstva riziku dok je predsjednik Bush ponovno postavio Armanda Falcona Jr., otpuštenog kritičara Fannija i Freddija na posao njihovog nadglednika. Administracija je odlučila pojačati nadzor nad dva poduzeća te je željela postaviti bankarski likvidacijski proces u slučaju krize koja bi omogućila da federalna vlast ne jamči za sve njihove obveze. To bi bio težak udarac poslovnom modelu tih poduzeća koje se baziralo isključivo na „velikoj, debeloj rupi“ (po Greenspanovim riječima¹³⁸) između jeftine kamatne stope po kojoj su mogli posuđivati zahvaljujući federalnoj garanciji i zarađivanjem pozajmljivanjem preko tržišnih stopa.

No administracija neće imati posljednju riječ. Na sastanku investitora 1999., Fannie Maejev CEO Franklin Raines izjavio je, "Upravljamo političkim rizikom istim intenzitetom kojim baratamo našim kreditnim i kamatnim rizikom."¹³⁹ Ako ništa drugo, to je bilo podcjenjivanje. Kako je Fannie postupno gubio kontrolu nad preuzetim hipotekarnim kreditima, posvetio je sve više vremena i novca na nadgledavanje svih političkih prijetnji svojoj financijskoj poziciji. Tokom godina, također je iskoristio svoj profit u stvaranju lobističke organizacije sa lokalnim uredima i političkom mrežom koju je malo koja druga institucija mogla nadmašiti. U posljednjem desetljeću, Fannie je potrošio 170 milijuna dolara na lobiranje i donacije političkim kandidatima.¹⁴⁰ Često su Fannie i Freddie zapošljavali rodbinu političara u svojim lokalnim uredima te su naklonjeni političari mogli osobno pronaći dobro plaćeni posao u državnom poduzeću ako nisu bili izabrani na izborima za neku poziciju. Sve u zamjenu za političku potporu, Fannie i Freddie često su puštali članovima Kongresa objavljivanje velikih stambenih projekata za slabo plaćene radnike – u praksi, političke odluke koje nikad nisu trebale proći kroz procese političkog odlučivanja. Suprotno tome, članovi Kongresa koji su željeli umanjiti privilegije Fannija i Freddija bi bili zasuti bijesnim pozivima i pismima, a glasači bi dobivali automatske pozivne poruke: "Vaš kongresnik pokušava poskupiti hipotekarne kredite. Pitajte ga zašto se protiv američkom snu za vlastitim domom."¹⁴¹

Strategija je bila izrazito uspješna, a kritičari dvaju poduzeća su bili nebrojno puta nadglasani. 1999. ministar financija predsjednika Clintona Lawrence Summers bio je zabrinut za Fannie i Freddie, ali je njegov prijedlog reforme bio srušen. Čak su mogli ignorirati pravila

burze u New Yorku po kojoj ona kompanija koja ne objavi godišnje izvještaje mora biti uklonjena sa burze. Kada to Fannie nije učinio, njujorška burza (NYSE) je učinila iznimku – primjenjivo ako bi "uklanjanje bilo u suprotnosti sa nacionalnim interesom". Securities and Exchange Commission odobrila je iznimku te je Fannie Mae ostao na burzi.¹⁴²

Jedan od onih koji je osjetio bijes Fannija i Freddija je bio zastupnik Richard Baker (republikanac iz države Louisiana), koji je u 2003. dobio informaciju od njihovih nadzornika o tome koliko su platili svojim visoko rangiranim direktorima. Fannie i Freddie su prijetili tužbom ako će otići u javnost sa informacijom, što ga je primoralo na šutnju godinu dana. Baker, koji je napustio Kongres, je rekao Washington Postu kako nikada nije iskusio ništa slično: "Politička arogancija koju su pokazivali na njihovom vrhuncu moći nije nikada bila viđena prije ili poslije od privatne osobe koja je vršila takvu političku moć."¹⁴³

Kada im je Busheva administracija okrenula leđa, Fannie i Freddi su pokrenuli cijeli svoj lobistički stroj kako bi pokrenuli žestok napad na prijedlog reforme. Mobilizirali su stambeni i financijski sektor nekretnina te aktivističke skupine kojima su donirali novac i pokrenuli su veliku propagandnu kampanju na TV-u i radiju. "Ali to bi značilo da si ne možemo priuštiti novi dom", jedna je potištena žena zaključila na TV reklami o posljedicama predloženih reformi. Fannie i Freddie su pobijedili. Demokrati su pružali jaki otpor, uspjeli su ukloniti likvidacijske mjere iz prijedloga propisa upućenog Zastupničkom domu, omogućivši da prijedlog propisa bude toliko oslabljen da ga administracija nije više ni htjela podržati. U Senatu, Robert Bennet (republikanac iz države Utah) je uspio oslabiti mjere u pogledu osiguranja i kapitaliziranosti.

Drugi najveći donator senatora Benetta je bio Fannie Mae. Njegov je sin radio za Fannie u državi Utah.

Svatko je mogao uvidjeti što dolazi

Za Fannia Mae i Freddie Mac, pobjeda nad Bushevom administracijom bila je skupa kao i originalna pobjeda grčkog kralja Pira kod Askula. Prije su uživali široku potporu od obje političke stranke, ali sada kada se administracija okrenula protiv njih, morali su se sve više oslanjati na demokrate u Kongresu, koji su htjeli još bržu ekspanziju najpopularnijih operacija dvaju poduzeća: krediti za radnike nižih primanja i manjine. Fannijeva i Fredijeva jedina šansa za

preživljavanjem je bila da kultiviraju potporu demokrata preko ukidanja svih ograničenja kreditnih provjera i davanja kredita. Također su izgubili na vremenu zbog računovodstvenih skandala, koji su omogućili drugim zajmodavcima uzimanje njihovog tržišnog udjela. U tom trenutku, većina nisko budžetnih radnika koji su mogli podnositi hipotekarne kredite po normalnim tržišnim uvjetima je već odavno imala kredit. Državno poticana poduzeća su morala ući u još riskantniji teritorij pri pokušaju pridobivanja izgubljenog.

Daniel Mudd, CEO Fannie Maea jasno je prikazao buduću strategiju. Rekao je svojim zaposlenicima da "budu agresivni pri preuzimanju rizika ili da napuste kompaniju". Bivši zaposlenik je objasnio New York Timesu da su svi znali kako su počeli preuzimati hipotekarne kredite na neodrživ način, "ali naše je ovlaštenje bilo da ostanemo bitni i da služimo nisko budžetnim kupcima. To smo i radili."¹⁴⁴ Sredinom 2004., glavni upravitelj rizika u Freddie Macu, David Andrukonis, rekao je direktoru Richardu Syronu kako su kreditne provjere postale sve više oslabljene te su izložile poduzeće i državu sve većem financijskom riziku. No Syron nije želio čuti upozorenja, potišteno objasnivši Andrukonisu da Freddie Mac više nikome nije mogao reći ne.¹⁴⁵

Iako je Busheva administracija kritizirala Fannie i Freddie zbog njihovog nemarnog preuzimanja rizika, to im je neobjašnjivo pomoglo sve više da su u listopadu 2004., na vrhuncu zajmodavačkog ludila, drastično povećali svoje ciljeve posuđivanja hipotekarnih kredita nisko budžetnim radnicima. Kao što se prije spomenulo, udio se takvih hipotekarnih kredita povećao svake godine, od 50 posto u 2000. do 56 posto u 2008. Udio kredita za ljude sa vrlo niskim prihodima je narastao sa 20 na 28 posto.

U tom trenutku u Fannie i Freddie Macu vladala je gubitnička atmosfera. Viši su direktori prekinuli služiti svim svojim gospodarima: zahtjevi dioničara za dugotrajnom profitabilnošću nije se mogla uskladiti sa političkim direktivama velikih novih koraka. Jedan zaposlenik je opisao kako je rasprava u uredu sve češće bila o tome koliko dugo će im trebati dok nisu otkriveni:

*Nije trebalo mnogo sofisticiranosti kako bi se primijetilo što se događalo sa kvalitetom kredita. Svatko je mogao vidjeti, ali nas nitko nije izvana ispitivao o tome.*¹⁴⁶

U stvari, postojali su politički razlozi kako se ne bi vidjelo što se događa. Namjere su bile dobre, a ciljevi su bili izvan kritiziranja. Već

kasnije u srpnju 2008., Paul Krugman, ljevičarski ekonomist koji će uskoro dobiti Nobelovu nagradu, napao je kritičare Fannija i Freddieja, istaknuvši kako dvojac nije imao ništa sa riskantnim davanjem kredita i kako nisu napravili niti jedan drugorazredni zajam.¹⁴⁷ Krugman je pomiješao stvari: istina je da Fannie i Freddie nisu posuđivali drugorazrednim zajmoprincipima, zato što uopće nisu posuđivali, ali jesu kupovali, odnosno preuzimali zajmove te je sve veći broj tih kredita bio drugorazredni. Fannie i Freddie također su pokušali prikriti svoje riskantno posuđivanje koristeći uže definicije „drugorazrednih“ kredita od ostalih igrača na tržištu. U srpnju 2007., glavni upravitelj rizicima Countrywide ponosno je izjavio analitičarima kako njegova institucija prodaje hipotekarne kredite Fannie Maeu koji su bili „daleko ispod“ najdarežljivijih hipotekarno kreditnih limita, ali da ih Fannie svejedno smatra prvorazrednim.¹⁴⁸

Poruka poslana iz Fannija i Freddieja 2004. kako će kupovati sve što se kretalo je bio veliki razlog zašto su banke i druge institucije započele izdavati nove hipotekarne kredite koji su bili drugorazredni i Alt-A. "Tržište je znalo kako trebamo te kredite," objasnio je glasnogovornik Freddie Maca.¹⁴⁹ "Alt-A" je bila vrsta zajma koja se smatrala riskantnijom od "prvorazrednog", ali još uvijek manje riskantnija od "drugorazrednog". Budući da se kreditima često daju takvih nazivi jer nije bilo dokumentacije prihoda dužnika, drugi naziv za njih su "lažljivi krediti." U praksi su se pokazali otprilike jednako riskantnim kao drugorazredni krediti te je bilo predloženo da se drugorazredni i Alt-A krediti spoje u manje nerazumljiv naziv "junk kredita". 2003. junk krediti iznosili su samo 8 posto svih američkih hipotekarnih kredita, ali su se 2004. povećali na 18 posto i na 22 posto u trećem kvartalu 2006. Oko 40 posto hipotekarnih kredita koje su Fannie i Freddie kupili u razdoblju 2005-2007 bili su drugorazredni ili Alt-A.¹⁵⁰

Veliki su ciljevi prisilili Fannie i Freddie na promjenu strategije. Umjesto samog kupovanja hipotekarnih kredita i prepakiranja istih u vrijednosne papire, sada su kupovali sve više i više takvih zaloga od drugih. Zapravo, uskoro su Fannie i Freddie postali najveći kupci najsigurnije "tranše" – to jest, specifične grupe sa najvišim kreditnim rejtingom – svakog vrijednosnog papira. Mnogi komentatori smatraju kako je to bilo presudno pri nekontroliranom širenju hipotekarno kreditnih zaloga po svijetu. Razlog je taj što je prinos za najsigurniju tranšu bio malo viši od bankovnih kamata na depozite, što je značilo da investitori nisu bili pretjerano zainteresirani. Sa druge strane za Fannie i Freddie koji su mogli jeftino posuđivati zbog državne potpore to je još

uvijek bilo atraktivno. Jednom kad su isporučili kapital za tranšu, bilo je lako naći druge investitore koji su bili voljni kupiti riskantnije, a da su donosili daleko veći povrat – ponekad do 20 ili više posto. To je potaknulo kompanije kao New Century i Ameriquest da stvore zaloge isključivo kako bi ih Fannie i Freddie kupili: nije bila slučajnost kako je količina hipoteka na kojim su se ti zalozi bazirali bili ispod 417,000 tisuća dolara, što je bilo ograničenje za kredite koji su mogli biti dio Fannijevog i Freddiejevog portfelja.¹⁵¹

Fannie i Freddiejevo zajedničko izlaganje tržištu nekretnina bilo je ogromno. Krajem 2007., ukupni iznos obveza i hipotekarnih vrijednosnih papira koje su jamčili i izdali bio je izjednačen s američkim javnim dugom. Za svakih 100 dolara koje su jamčili ili posudili preko zaloga, imali su samo 1,20 dolara kapitala u pasivi vlasničkog kapitala.¹⁵² U kolovozu 2008, Fannie i Freddie su posjedovali kredite vrijednosti smeća i vrijednosne papire bazirane na kreditima vrijednosti smeća u iznosu jedne milijarde dolara – više od jedne petine njihovog cijelog hipotekarnog portfelja.¹⁵³ Prema riječima Nassim Nicholas Taleba, autora knjige Crni labud, o tome kako su ljudi podcijenili rizike niske vjerojatnosti te su sjedili na bačvama baruta. Njihova vojska analitičara je, međutim, tvrdila kako su rizici bili mali. Imali su sofisticirane modele upravljanja i predviđanja rizika. Odnosno sve rizike, osim jednog – pad cijena nekretnina.¹⁵⁴

Kada se bviši predsjednik uprave Freddie Mac Richard Syron osvrnuo na što je pošlo krivo, svalio je krivnju za loše hipotekarne kredite na političare koji su podupirali širenje vlasništva nad nekretninama čak i u kućanstva koja si nisu mogla priuštiti vlastiti dom. To je bila cijena koja su državna poduzeća morala platiti za svoje privilegije. Ali 15 godina ranije bilo je vrijeme Syronove uprave kad je Fed započeo sa sustavnim olabavlivanjem zahtjeva za kreditnom sposobnošću, te je u njegovo vrijeme Freddie Mac vodio veliku ekspanziju tržišta drugorazrednih kredita. Kada ga je nedavno New York Times pitao da nije bilo ničega što je mogao učiniti drugačije, odgovorio je: " Da sam imao bolju mogućnost predviđanja, možda bih mogao malo poboljšati stvari, ali iskreno, da sam imao savršenu moć predviđanja, nikada ne bih preuzeo taj posao."¹⁵⁵

ODJELJAK IV

Siromaštvo i država blagostanja

SIROMAŠTVO, MORAL I SLOBODA

Tom G. Palmer

Razumijevanje siromaštva i adekvatna rješenja za isto je evoluiralo kroz stoljeća. Ovaj esej se temelji na filozofiji morala, ekonomiji, povijesti i ostalim disciplinama kako bi pružio prikaz prirode i izvora siromaštva i bogatstva, kako iste vide klasični liberali, te kako bi izložio njihov pogled na pravu ulogu samopomoći, uzajamne pomoći, milosrđa i državnu prisilu u ublažavanju siromaštva. Dulja verzija ovog eseja je prvi puta izdana u knjizi Siromaštvo i moral: religijske i sekularne perspektive (Cambridge: Cambridge university press, 2010), koju su uredili Peter Hoffenberg i William A. Galston.

„Klasičnim liberalizmom“ i „libertarijanizmom“ smatraju se one tradicije etičke, političke, pravne i ekonomske misli koje stavljaju individualnu slobodu u središte političkog interesa i koja vidi tu slobodu kao, rječnikom Johna Lockea, uživanje svakog čovjeka u „Slobodi raspolaganja i zahtijevanja, kako on navodi, njegove Osobe, Radnji, Posjeda i cjelokupnog Vlasništva, unutar Dopuštenja Zakona pod kojima se on nalazi; i da unutar toga ne bude predmetom arbitrarne Volje drugog, već da slobodno slijedi svoju [volju, op.p.]“¹⁵⁶

Klasični liberali, unatoč snažnom međusobnom neslaganju oko temelja slobode i pravih granica državne vlasti, u načelu se slažu o tezi presumpcije slobode; to znači, da uplitanje u slobodu drugih mora imati opravdanje, a ne sama slobodna volja. Uporaba moći traži opravdanje; uporaba slobode to ne traži.¹⁵⁷ Tri općeprihvaćena glavna elementa klasično liberalne misli su:

1. Uvjerenje, izraženo na mnoge načine, da „pojedinci imaju prava i da postoje neke stvari koje niti jedan pojedinac niti skupina ne smije dirati (bez da krši njihova prava)“;¹⁵⁸
2. Poštivanje mogućnosti spontanog nastanka društvenog reda i harmonije, bez ičijeg svjesnog upravljanja ili nametanja bilo kojeg plana, kao nenamjeravane posljedice slobodne interakcije ljudi na temelju prava (vlasništva) koja su jasno definirana, branjiva i strukturirana pravnim propisima koja olakšavaju ispunjenje ugovora;

3. Ustrajanje k ustavno ograničenoj vlasti koja je ovlaštena provoditi pravila pravičnosti, ali je strogo ograničena u svojim ovlastima.

Tako se tradicionalno klasično liberalno razmišljanje temelji primarno na tri discipline – filozofiji morala, društvenim znanostima i političkoj (ili pravnoj) znanosti, koje nadopunjuju pomoćne znanstvene discipline poput psihologije, povijesti i sociologije. Svaki od tri elementa potiče ostale u stvaranju koherentne teorije o međuodnosu slobode, prava, vlasti i poretka.

Adam Smith, doajen klasično liberalne tradicije i onaj koji je pridonio svim navedenim primarnim disciplinama – filozofiji morala (*Teorija moralnih osjećaja*), društvenoj znanosti (*Istraživanje prirode i uzroka bogatstva naroda*) i političkoj i pravnoj znanosti (*Lekcije iz jurisprudencije*) –povezivao je sva tri stupnja u poznatoj izjavi:

Nema pretpostavke da se država dovede do najvišeg stupnja blagostanja od najniže točke barbarstva, osim mira, jednostavnih poreza i prihvatljive primjene pravde; sve ostalo dolazi prirodnim tijekom stvari. Sve vlasti koje maknu ovaj prirodni tijek, koje sile stvari drugim tokom ili koje nastoje zakočiti razvitak društva u nekoj određenoj točki, su neprirodne, a kako bi same sebe održavale, moraju biti opresivne i tiranske.¹⁵⁹

Definicije

Klasični liberalizam ima dugu povijest odnosa s pitanjem siromaštva, dijelom zbog svoje bliske povezanosti sa ekonomskom znanostu i proučavanja spontanih oblika društvenog reda i općenito napretka. Klasični liberali su inzistirali da pitanje „bogatstva naroda“ logično dolazi prije „siromaštva naroda“. Siromaštvo ima smisla samo u usporedbi sa bogatstvom, a bogatstvo mora biti stvoreno. Siromaštvo je prirodna baza prema kojoj se mjeri bogatstvo; ukoliko se bogatstvo ne stvara, imate siromaštvo. Klasično liberalni ekonomist Peter Bauer iz Londonske škole ekonomije je slavno uzvratio Johnu Kennethu Galbraithu u diskusiji o „uzrocima siromaštva“: „Siromaštvo nema uzroka. Bogatstvo ima uzroke.“ Kako su povjesničari Nathan Rosenberg i L.E.Birdzell Jr. izložili: „Ako gledamo unazad kroz ljudsku povijest i prosuđujemo ekonomske živote naših predaka po modernim standardima, tada je to priča o gotovo konstantnoj bijedi.“¹⁶⁰

Rasprostranjeno siromaštvo je povijesni standard; eksplozija bogatstva u zadnja dva stoljeća je odstupanje koje traži objašnjenje.

Prosperitet, kako je shvaćen danas, je jedinstveno suvremen fenomen. Iskustvo velikog dijela ljudske rase tijekom većeg dijela njezinog postojanja bila je rana smrt, bolest, neznanje, gotovo stalan fizički napor i nesiguran pristup dovoljnoj količini hrane kako bi se moglo održati na životu. Slika koju često prenose mnogi intelektualci je duboko obmanjujuća, jer se gotovo u potpunosti crpi od pisanja drugih intelektualaca, odnosno, one sićušne manjine koja je bila dovoljno sretna da uživa blagodat pisanja o svojim životima. Takvi zapisi teško da su reprezentativni za veliku većinu ljudske rase. Značajna je razlika između materijalnih životnih uvjeta koji karakteriziraju većinu ljudske povijesti i onih sada. Riječima klasično liberalnog ekonomskog povjesničara Deirdrea McCloskeya:

Srce stvari je broj dvanaest. Dvanaest je faktor kojim prihod po glavi danas nadmašuje onaj iz 1780., u Britaniji, i u drugim državama koje su iskusile suvremeni ekonomski rast.

...Najstrože računato, prosječni čovjek ima oko dvanaest puta više kruha, knjiga, prijevoza i nevine zabave nego prosječan čovjek od prije dva stoljeća. Ne postoji ni približno prethodna epizoda bogaćenja poput moderne – niti Kina niti Egipat na svojim vrhuncima, niti slava Grčke ili grandioznost Rima.¹⁶¹

Tablica 1

Razine BDP-a po glavi stanovnika u europskim kolonijalnim silama i bivšim kolonijama 1500-1998 (1990 međunarodnih dolara)

	1500	1700	1820	1913	1950	1998
Britanija	762	1,405	2,212	5,150	6,907	18,714
Francuska	727	986	1,230	3,485	5,270	19,556
Italija	1,100	1,100	1,117	2,564	3,502	17,759
Nizozemska	754	2,110	1,821	4,049	5,996	20,224
Portugal	632	854	963	1,244	2,069	12,929
Španjolska	698	900	1,063	2,255	2,397	14,227
Kina	600	600	600	552	439	3,117
Indija	550	550	533	673	619	1,746
Indonezija	565	580	612	904	840	3,070
Brazil	400	460	646	811	1,672	5,459
Meksiko	425	568	759	1,732	2,365	6,655
Sjedinjene Države	400	527	1,257	5,301	9,561	27,331
Irska	526	715	880	2,736	3,446	18,183

Izvor: A. Maddison, *Svijet ekonomije*, svezak 1: *Milenijska perspektiva*, i svezak 2: *Povijesne statistike* (Pariz: OECD, 2006), 92.

Tek smo u posljednjih nekoliko stotina godina svjedočili eksploziji produktivne energije, kako je prikazano u ogromnim promjenama u dohotku po glavi između 1500. i 1998. godine (Tablica 1.). Podatci tim više zapanjuju kada se pogleda grafički prikaz od godine 1 do danas (vidi sliku 1).

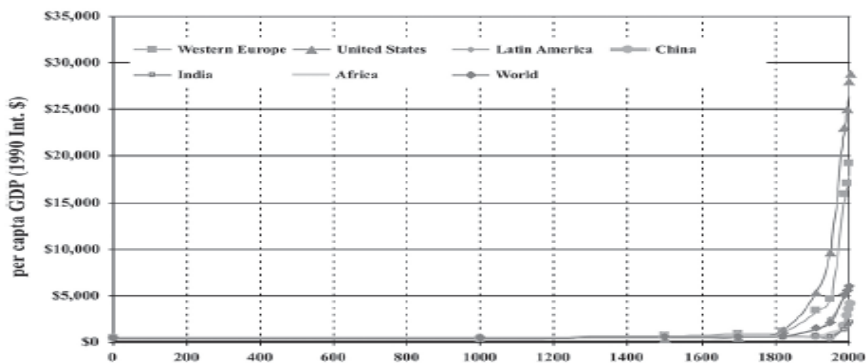
Nagli i održiv rast dohotka od početnog razdoblja oko sredine osamnaestog stoljeća (za Zapadnu Europu i Sjevernu Ameriku; stoljeće kasnije za ostale) je neprikosnoven u cijeloj ljudskoj povijesti. Upravo je iznenadna promjena od gotovo horizontalne linije do gotovo vertikalne ona koja traži objašnjenje.

Uvjeti većine prethodnih generacija ljudi – ako se prosuđuje po današnjim standardima – su bili ništa manje od strahovitih. Fokus klasično liberalnog povijesnog, ekonomskog i pravnog istraživanja je bio u objašnjavanju uzroka te velike promjene i načelni konsenzus je da

je ključna promjena bila u rastu institucija pogodnih za proizvodnju bogatstva.

Klasični liberali inzistiraju da je objašnjenje proizvodnje bogatstva – što je omogućilo iznenadni trend prema gore na Slici 1 – primarno ne samo zbog iznenadnosti promjene, već i zbog jasnog koncepta. Siromaštvo je rezultat ako se ne stvara bogatstvo, dok bogatstva nema ako nema proizvodnje prilikom siromaštva.

Slika 1

Source: Maddison (2005a); GGDC (2005).

Slika 1 Globalni ekonomski razvoj. Iz Indur M. Goklany, *Poboljšano stanje svijeta* (Washington, DC: Cato Institut, 2007), 43.

Iznenadnost eksplozije blagostanja prikazana na Slici 1 je razlog zbog kojeg je dominantna struja u klasično liberalnoj tradiciji ta kako je prosperitet definiran nasuprot normi raširenog siromaštva, a ne u smislu prosječne dobrobiti.

Klasični liberali su nastojali objasniti *prisutnost blagostanja*, umjesto da njegovu odsutnost uzimaju kao fundamentalni sastojak. Ideju „zlog kruga siromaštva“ kao objašnjenje odsutnosti blagostanja je kritizirao razvojni ekonomisti P.T.Bauer:

Posjedovanje novca je posljedica ekonomskog postignuća, a ne njegova pretpostavka. To je toliko očito iz samog postojanja razvijenih država, a koje su sve u početku morale biti nerazvijene i opet su uspjele napredovati bez izvanjske pomoći. Svijet nije stvoren u

dva dijela, jedan sa već pripremljenom infrastrukturom i kapitalom, a drugi bez takvih institucija. Štoviše, mnogo je siromašnih država napredovalo rapidno u stotinu godina prije pojave moderne razvojne ekonomije i drmanja tog zlog kruga. Uistinu, da je stav o zlom krugu siromaštva točan, čovječanstvo bi još uvijek živjelo u Starom kamenom dobu.¹⁶²

Gotovo svi ljudi su odmakli od Kamenog doba. U onih zemljama koje su svjedočile povećanju dohotka po glavi, učinak je bio posebno značajan za siromašne, čiji se status pa i sama definicija dramatično promijenila. Kako je Carlo Cipolla primijetio u svezi učinka „Industrijske revolucije“, nesporno je da je jedna od glavnih karakteristika predindustrijske Europe, kao i svakih drugih poljoprivrednih zajednica, snažni kontrast između potpune mizerije mase i prekomjernog izobilja ograničenog broja vrlo bogatih.¹⁶³ „Siromašnima“ se smatralo ljudima koji su bili na rubu gladi:

Mnogi ljudi su živjeli na razini opstanka. Nisu imali ušteđevine, niti socijalnog osiguranja koji bi im pomogli u slučaju nevolje. Ako bi ostali bez posla, jedina nada za preživljavanje su bili milodari. Uzalud gledamo u rječnik toga vremena za riječju nezaposlen. Nezaposleni su bili brkani sa siromašnima, siromah je bio identificiran sa prosjakom, a brkanje pojmova je odražavalo mračnu stvarnost tih vremena. U godini loše žetve ili ekonomske stagnacije, broj siromašnih je uočljivo rastao... Ljudi predindustrijskih vremena su bili naviknuti na drastične fluktuacije u broju prosjaka. Broj siromašnih je posebno rastao u gradovima u godinama gladi jer su gladni seljaci bježali iz potrošenih imanja i preplavljivali urbana središta, gdje je milodar bilo lakše pribaviti, a postojala je mogućnost da bogati imaju uskladištenu hranu. Dr. Tadino je rekao da je u Milanu (Italija) tijekom gladi 1629. u svega nekoliko mjeseci broj prosjaka narastao sa 3,554 na 8,715. Gascon je utvrdio da su u Lyonu (Francuska) „u normalnim godinama siromasi predstavljali 6 do 8% populacije; u godinama gladi njihov broj bi narastao na 15–20%“.

*Fundamentalna karakteristika siromašnih je bila da nisu imali neovisan izvor prihoda. Ako su uspjeli preživjeti, to je bilo zato što je prihod došao do njih putem dobrovoljnog milosrđa.*¹⁶⁴

Veliki rast industrije je omogućio siromašnima – u smislu velikog broja radnika u gradovima – da postanu vidljivi učenim građanima na način na koji to nikad nisu bili. Ali nisu više bili mase izgladnelih seljaka koji preplavljaju gradove u nadi za pomoći. Njihov je status bio bitno drugačiji. Povećanje stanovništva koje je omogućila industrijalizacija nije proizišao iz većeg nataliteta, već pada smrtnosti, najviše u smislu preuranjenih smrti. „Ako pitamo,“, napisao je F.A: Hayek, „što ljudi najviše duguju moralnim vrijednostima onih koje zovu kapitalistima odgovor je: njihove vlastite živote. Zapisi socijalista koji pripisuju postojanje proletarijata zbog eksploatacije grupa koje su se prethodno mogle same održavati su u potpunosti fikcionalne. Većina ljudi koji sada čine proletarijat nisu uopće mogli opstati prije no što su im drugi dali sredstva za preživljavanje.“¹⁶⁵

Klasični liberali su ustrajno radili na demistificiranju krive slike prošlosti – koja je zajednička i socijalistima i konzervativcima, u kojem su sretni seljaci skakutali po zelenim selima, život je bio miran i bez stresa, i svaka seoska obitelj je uživala u svojem udobnoj kućici.¹⁶⁶ Čežnju za prethodnim „zlatnim dobom“, čežnju koja je još uvijek sa nama („Ah, za 1950.-e, kada su svi...“), je opisao i otklonio klasično liberalni filozof Thomas Babington Macaulay sredinom devetnaestog stoljeća:

Pomodarski je kao Zlatno doba Engleske uzimati vremena kada je plemićima nedostajalo blagodati, oskudica čega bi bila nezamisliva modernom sluzi, kada su farmeri i vlasnici trgovina doručkovali štruce kruha na čiji bi sami pogled došlo do pobune u suvremenoj radionici, kada je posjedovanje čiste majice jednom tjedno bila privilegija za više slojeve društva.

Način života Macaulayeve generacije bi danas bio smatran nesnošljivim čak i među najsiromašnijima od nas, kako je Macaulay predvidio:

I mi ćemo također biti nadmašeni, ali i će nam zavidjeti. Može biti da u dvadesetom stoljeću...brojne

blagodati i luksuzi koji su sada nepoznati ili dostupni nekolicini, biti u dosegu svakog savjesnog i štedljivog radnika. I opet tada može biti način razmišljanja da je povećanje bogatstva i napretka znanosti koristilo nekolicini nauštrb većine.¹⁶⁷

Kako je Macaulay shvaćao, ne postoji prirodno vidljiva međa između „siromaštva“ i „bogatstva“. Siromašni danas uživaju pogodnosti nedostupne bogatima u prošlosti, čak i u relativno bliskoj prošlosti. (Ukoliko itko sumnja u to, trebao bi usporediti iskustvo stomatologije među superbogatima od prije pedeset godina sa siromašnima u razvijenim zemljama danas; tko može sumnjati u to da bogati iz prošlih vremena ne bi dali svoje prednje zube, takoreći, samo da bi uživali blagodati anestezije i modernih dentalnih tehnika koje su dostupne čak i najsiromašnjima u industrijskim zemljama danas?)

Komparativni pristupi nisu bili lišeni klasično liberalne tradicije. Abbe de Condillac, u utjecajnom djelu izdanom iste godine kada i Adam Smithova *Bogatstva nacija*, je razlikovao između nedostatka bogatstva i siromaštva, jer „postoji siromaštvo ako nužne potrebe nisu zadovoljene, ali nije siromaštvo ako nedostaje tip blagodati za koji se nije stvorila potreba, i za koju se uopće niti ne zna da postoji.“¹⁶⁸ Napredak umjetnosti i znanosti i stalno stvaranje bogatstva stvara nove potrebe, čije zadovoljenje povlači nove oblike potrošnje.

Adam Smith je tome pridodao novi element. Siromaštvo se ne sastoji samo od svijesti da potrebe nisu zadovoljene, već i u usporedbi sa statusom drugog na način koji uzrokuje stid. Stid je definirajuće obilježje „potrebe“, odnosno, nešto bez čega bi netko bio označen siromašnim:

Po potrebama shvaćam, ne samo stvari koje su neophodno potrebne za život, već štogod običaj neke zemlje smatra nedoličnim da prosječni ljudi, čak i najniži sloj, nemaju. Majica, na primjer, strogo govoreći, nije životna potreba. Grci i Rimljani su, pretpostavljam, živjeli vrlo udobno iako nisu imali lanene tkanine. Ali u današnjim vremenima, u većini Europe, prosječnom radniku bi bila sramota pojaviti se u javnosti bez majice, manjak čega bi ukazivao na sramotni stupanj siromaštva, a u što, pretpostavlja se, nitko ne može pasti bez izrazito lošeg vladanja... Pod

*potrebama stoga smatram ne samo one stvari koje je priroda odredila potrebnima i za najniži sloj ljudi, već one stvari koje su ustanovljena pravila pristojnosti istakla potrebnima. Sve ostale stvari zovem luksuzom;...Priroda ih ne čini potrebnima za život; a nema kulture koji ne smatra nedoličnim život bez njih.*¹⁶⁹

I pod apsolutnim i komparativnim konceptima, bogatstvo i siromaštvo su standardi koji se mijenjaju. Akumulacija dobara može nekoga označiti kao bogatog jedne godine, a u sljedećoj još bogatijoj godini, istog može označiti kao siromašnog, kao što bogati čovjek u jednom društvu, može biti siromašan u drugom.

Klasični liberali su, dosljedni u fokusu da se objasni bogatstvo kao fenomen, marljivo prionuli analizi zašto nekima ide bolje ili gore od drugih. Smithova poznata knjiga se naziva *Uvid u prirodu i uzroke bogatstva nacija*. Većina prethodnih pisaca su poistovjećivali bogatstvo naroda (njegovu prirodu) sa bogatstvom vladajuće elite. Zauzvrat, Smith je započeo svoje djelo identificirajući prirodu bogatstva države, ne vojnom moću ili zlatom i srebrom u kraljevu trezoru, već sa godišnjom proizvodnjom cjelokupne radne snage u državi, podijeljenom sa potrošačima, koncept koji se nalazi u modernom shvaćanju kao bruto domaćem proizvodu po glavi stanovnika.¹⁷⁰

Bogatstvo nacije se stoga treba mjeriti ne preko moći njegovih vladara ili poluga u državnoj riznici, već prema dostupnosti bogatstva bilo kojem nasumično odabranom građaninu: „Država u kojoj je lako doći do obilja, obilna je, ili u kojoj sa malo rada, pravično i pravno zaposleni, mogu stvoriti svakome izobilje svih životnih potreba i prigodnosti.“¹⁷¹ Primarni uzroci ili determinante bogatstva su institucije koje stvaraju poticaje za stvaranje bogatstva. Siromaštvo stoga, mjereno u odnosu na pozadinu bogatstva, predstavlja neuspjeh stvaranja (ili zadržavanja) bogatstva, a uzroci takvog neuspjeha su one institucije ili prakse koje stvaraju inicijative *suprotne onima* za stvaranje bogatstva i/ili inicijative za predatorske prijenose koji izravno osiromašuju jedne za blagodat drugih.

Ako su prilike, koje se shvaćaju kao slobode uključivanja u dobrovoljne aktivnosti kako bi se stvorilo bogatstvo, neravnomjerno raspoređene, lako je moguće da će to povlačiti za sobom neravnomjerno dijeljenje bogatstva, ne zato što je zbroj „socijalno stvorenog“ bogatstva nepravedno podijeljeno, već zato što su prilike stvaranja bogatstva skrivene od jednih, koji za posljedicu proizvode

manje. Klasični liberali su naglašavali da je svaki čin proizvodnje sam po sebi čin raspodjele. Ako je sloboda za proizvodnjom nejednaka, centri bogatstva će biti nejednaki. Na primjer, primatelji državnih jamstava za monopole mogu naplaćivati više cijene u odsustvu konkurencije i uzimati monopolističke prihode kao posljedicu, postupak (sada znan kao rentijerstvo) koji prebacuje bogatstvo s jedne strane na drugu i koji, u procesu, umanjuje ukupnost proizvedenog bogatstva, jer su resursi preusmjereni prema rentijerstvu, od proizvodnje novih vrijednosti, čineći cjelokupno društvo manje bogatim nego što bi bilo da nema rentijerskog ponašanja.¹⁷²

Ako neki imaju moć prisiliti druge da proizvode ne za svoju dobrobit, već za dobrobit moćnih, prebacivat će bogatstvo s onih nad kojima se vrši prisila, na one koji prisiljavaju, ponekad s velikim neto gubitkom u produktivnosti. Ropstvo, sužanjstvo, novačenje i drugi oblici prisilnog rada prebacuju bogatstvo sa jednih na druge. Krađa i drugi oblici nevoljnih transfera uzimaju od onih koji stvaraju, u pravilu za dobrobit onog koji silom prisvaja.¹⁷³ Restrikcije protiv natjecanja sa nekima stvaraju rente onima koji imaju monopolističke moći, nauštrb njihovih potrošača i potencijalnih natjecatelja. Društvo u kojem je nekima zabranjeno silom zakona imati vlasništvo zemlje, ulaziti u određene poslove ili kupovati određenu robu po slobodno ugovorenoj cijeni će ubrzo vidjeti razliku u dohotku po glavu između onih grupa koje su postale žrtve pravnih onemogućenja i onih koji nisu. Brojni su primjeri toga iz povijesti.¹⁷⁴

Ranjivost na siromaštvo

Klasični liberali vide ranjivost na siromaštvo kao bitno ovisnu o načinu na koji su institucije ustrojene. Kada se nagrađuje prisila i primjena političke moći i sile, nasilni i politički ambiciozni će profitirati grabeći vrijednosti koje su radišni stvorili, osiromašujući radišne i uklanjajući inicijative za dalju proizvodnju vrijednosti, razmjerno osiromašujući sve ostale. Povijest civilizacije je povijest ograničavanja moći i nasilja, što se postizalo na razne načine.¹⁷⁵

U pravnim porecima sa jasno definiranom, zakonski sigurnim i lako prenosivim pravima vlasništva, sa snažnim ograničenjima predatorskog ponašanja, siromaštvo se transformira od linije koja dijeli preživljavanje i izgladnjelost i postaje više pitanje prosječnog bogatstva, gdje je slabiji status siromašnijih u pravilu pitanje nesposobnosti ili nevoljkosti proizvoditi vrijednost ili štednju, a ne rasipanje onog što je proizvedeno. Tako da je „karakter“ (znan i kao

posjedovanje vrline)¹⁷⁶ faktor, jer marljivi i radišni u takvim pravnim porecima neće tek tako iskusiti siromaštvo kakvo se smatra i u apsolutnim i u relativnim pojmovima.

U relativno slobodnim i prosperitetnim društvima, najbolji predznaci relativnog siromaštva su razmjeri unutar kojih je netko primatelj socijalne skrbi, a koji, smatrali su, imaju tendenciju poticati poroke poput lijenosti i neodgovornosti. Školski su primjeri rad na „Zakonu za siromašne“ u relativno bogatoj Engleskoj, pogotovo „Speenhamlandski sustav“ „izvanjske pomoći“ koji je subvencionirao siromašne radnike.¹⁷⁷ Kako je Alexis de Tocqueville obrazlagao u svojim *Memoarima o pauperizmu*, napisanim nakon putovanja po Engleskoj, dostupnost „zakonskih milodara“ u bogatim državama poput Velike Britanije, prije reforme „Siromašnih zakona“, bilo je uzrok siromaštva, jer su, smatrao je, stvorili klasu stalnih prosjaka. Njegovo istraživanje je ciljalo na rješavanje očitog paradoksa: „Zemlje koje djeluju najsiromašnije su one koje zapravo prikazuju najmanje siromašnih, a među narodom koji je štovan zbog svojeg izobilja, jedan dio je primoran životariti na darovima drugih.“¹⁷⁸

Kako je Tocqueville zaključio svoje istraživanje, „Svaka mjera koja uspostavlja zakonske milodare na stalnoj bazi i daje joj upravljačku formu, stvara klasu tromih i lijenih, koja živi na račun radničke i produktivne klase.“¹⁷⁹ Uz stvaranje inicijativa za neke da postanu ovisni o drugima, zakoni za siromašne su stvorili i inicijativu za produktivne da pokušaju kontrolirati kretanje primatelja „izvanjske pomoći“, za slučaj da novopridošli postanu teret uplatiteljima. Prema Tocquevilleu,

Zakonski milodari utječu na slobodu siromaha jednako kao što utječu na njegov moral. To se može lako dokazati. Kada su lokalne vlasti strogo obvezane pomoći ubogima, nužno duguju pomoć samo onim siromašnima koji obitavaju unutar njihove nadležnosti. Ovo je jedini pošten način izjednačavanja javnog tereta koji rezultira zbog zakona i činjenja istog razmjernog onima koji snose taj teret. Obzirom da je pojedinačno darivanje gotovo nepoznato u zemlji organizirane javne pomoći, svatko čije su nedaće ili poroci doveli do stanja da nije u mogućnosti zarađivati, je osuđen, pod prijetnjom smrti, ostati u mjestu svojeg rođenja. Ako ode, ulazi u neprijateljski teritorij. Privatni interes unutar okruga, nemjerljivo aktivniji i moćniji no što najbolje organizirana javna politika može biti, uoči njegov

*dolazak, prati njegov svaki korak i, ako želi uspostaviti novo mjesto boravka, obavještava nadležno tijelo koja ga onda vraća na granicu. Svojim zakonima o siromašnima, Englezi su zakočili šestinu svojeg stanovništva. Prikovali su ih za zemlju poput srednjevjekovnih seljaka. Tada je čovjek bio prisiljen protiv svoje volje ostati na zemlji na kojoj je bio rođen. Zakonski milodari mu oduzimaju volju za bilo kakvim kretanjem.*¹⁸⁰

Slična dinamika kontrole koju uspostavlja etatizam blagostanja objašnjava duboko neliberalne restrikcije na slobodu kretanja preko međunarodnih granica, jer su imigranti često promatrani od strane stanovnika država blagostanja kao paraziti koji prijete uzeti bogatstvo domaćina, a ne kao stvaratelje vrijednosti koji dolaze za uzajamno dobro.¹⁸¹

Institucionalizacija političkih i ekonomskih mjera za pribavu bogatstva

Veliki, zapravo najvažniji, faktor proizvodnje je institucionalni okvir koji potiče slobodnu suradnju za uzajamno dobro. Stvaranje vrijednosti je rezultat institucionalnih promjena koje stvaraju inicijative za produktivnost i uzajamnu dobit koja nastaje od trgovine. Kako Benjamin Friedman primjećuje, „Ovaj smioni novi koncept ima snažnu moralnu crtu. Po prvi puta su ljudi uvidjeli mogućnost za stjecanjem vrijednosti na način koji nije morao biti inherentno izrabljivački. Na individualnoj razini, ideja dobrovoljne razmjene je bila da u svakoj transakciji obje strane očekuju izvjesnu dobit. Ali se isti princip začuđujuće primijenio i na cijelo društvo. Put do državnog bogatstva nije bilo osvajanje, već trgovina.”¹⁸² Slijedeći tu misao, klasični liberali su razlučili dva načina stjecanja vrijednosti: „ekonomskim načinom“ proizvodnjom i razmjenom i „politički načinom“, primjenom sile.¹⁸³ Herbert Spencer je razlikovao dva idealna tipa društva, „militantno“ i „industrijsko“: prethodno karakterizira zapovjedništvo i hijerarhija, a potonje suradnja i ugovori.”¹⁸⁴

Kao što će posebne privilegije u pravu generirati razlike u bogatstvu i prihodima, klasični liberali su nastojali identificirati i eliminirati te posebne privilegije koje su štetele jednima za korist drugih.¹⁸⁵ Stoga su klasični liberali vodili žestoku kampanju protiv cehovskih povlastica koje su ograničavale pristup poslovima;

(kampanju op.p.) protiv rasnih, etničkih, religijskih i spolnih prepreka stjecanju prava vlasništva i ulasku u poslove; protiv protekcionističkih barijera za jeftini uvoz koje dižu cijene potrošačima u korist manjine domaćih proizvođača; protiv širokog spektra prepreka nastojanjima ljudi da si poboljšaju svoje živote. Pravna jednakost, sloboda trgovine i karijere otvorene talentu su bile perjanice klasično liberalnih teoretičara društvenog napretka.¹⁸⁶

Klasični liberali su se ponosili rezultatima svojeg rada. Kako je klasično liberalni novinar E.L. Godkin napisao na stranicama *Nationa* 1900, „Ogroman materijalni napredak doba velikim dijelom duguje principima i uputama liberalizma. Lišen napornog uplitanja vlasti, muškarci su prionuli svojem prirodnom zadatku, poboljšanju njihovih uvjeta, sa prekrasnim rezultatima koji nas okružuju.“¹⁸⁷

Bogatstvo i nejednakost

Baš kao što klasični liberali ne vide siromaštvo kao „uzrok“ siromaštva (u argumentu „zlog krugu siromaštva“ kojeg je kritizirao P.T.Bauer), ne vide niti postojanje bogatstva kao uzrok siromaštva, kao što to vide neki socijalisti koji smatraju da ne davanje dobara siromašnome je „uzrok“ siromaštva tog čovjeka.¹⁸⁸ Voljno stečeno bogatstvo je, zapravo, uzrok bogatstva drugih, a ne njihovog siromaštva. „Sayev zakon“, prema kojemu „proizvodnja stvara potražnju za proizvodima“, postavio je da je bogatstvo jednog čovjeka, skupine ili nacije na dobrobit onih koji su poslovali s njima.¹⁸⁹

Što bi aktivni proizvođač ili inteligentni trgovac mogao učiniti u malenom, napuštenom, napola barbarskom gradu u zabiti Poljske ili Vestfalije? Iako bez straha od konkurencije, mogao bi prodavati malo, jer se malo toga proizvodi; dok bi u Parizu, Amsterdamu, Londonu, unatoč konkurenciji stotina poslovnih ljudi u vlastitoj branši, mogao poslovati na najvišoj razini. Razlog je očit: okružen je ljudima koji proizvode naveliko, na beskonačno mnogo načina, koji kupuju, svaki sa svojim proizvodima, odnosno, novcem koji dolazi od prodaje onog što su proizveli.¹⁹⁰

Institucije stvaraju inicijative, a inicijative oblikuju ponašanje. Kako je Douglass North naveo, „Institucije daju strukturu inicijative

ekonomiji; kako struktura evoluirala, tako oblikuju smjerove ekonomske promjene prema rastu, stagnaciji ili padu.¹⁹¹

Ishodi u pravilu nisu predmetom izbora; u najboljem slučaju, netko može odabrati jedan proces, ali ne određeni učinak. Ono što može izgledati kao izbor ishoda (npr. više nadnice) je, zapravo, izbor procesa (zabranjujući sklapanje ili izvršavanje radno-pravnih ugovora ispod određenog minimalca). Procesi ne stvaraju uvijek ishode kakvima su se nadali oni koji su ih izabrali. Daniel Shapiro primjećuje da „institucije ne mogu biti prikladno ocjenjivane prema njihovim ciljevima.“¹⁹² Tako su klasični liberali kritizirali veliki broj intervencija u slobodnu razmjenu temeljem toga da one ne stvaraju ishode kakvi su obećavani. Zakoni o minimalnoj plaći, primjerice, ne podižu plaće – povećanje granične produktivnosti rada diže plaće, a to nije nešto što zakonodavne odredbe mogu kontrolirati, jer takvi zakoni povećavaju nezaposlenost i tjeraju ljude sa slobodnog tržišta na crno tržište, zabranjujući onima koji nude proizvod niske vrijednosti (tipično one sa nižim kvalifikacijama, neobrazovane i mlade) da ponude svoje usluge po cijenama koje bi određivali kupci.¹⁹³

Društva koja karakteriziraju jednaka prava i slobode će i dalje prikazivati nejednakosti u prohodima, baš kao i neslobodna društva. (Niti jedan društveni poredak ne može eliminirati razlike u prihodima; obično prikrivaju nejednakosti, kako je Mancur Olson smatrao u svojem eseju „Teorija autokracija sovjetskog tipa“)¹⁹⁴ Što razlikuje slobodna društva je opća cirkulacija elita – umjetničke, kulturne, političke i ekonomske. U svojem općem pregledu „cirkulacije elita“ među različitim tipovima društvenih poredaka, Vilfredo Pareto je primijetio da, poput militantnih društava, liberalna, industrijska društva također karakterizira cirkulacija elita, ali temeljena na posve drugom procesu. U militarističkim („ratobornom“) društvu, rat stvara poriv za „običnog vojnika da postane general“, ali u „komercijalnim i industrijskim društvima“ da bi najsiromašniji stekao bogatstvo treba i slobodu i „dovoljan stupanj razvoja trgovine i industrije kako bi to učinio mogućim za dovoljan broj građana“.¹⁹⁵ Komercijalni odnosi temeljeni na proizvodnji i slobodnoj razmjeni imaju naviku stvaranja sustava dinamičke neravnoteže, a ne rigidni sustav nejednakosti; to jest, osobe i obitelji se uzdižu i padaju u relativnom stupnju bogatstva, dok ukupno bogatstvo cijelog društva raste.¹⁹⁶

Ključna razlika koji su klasično liberalni sociolozi i ekonomisti postavili analizirajući uvijek promjenjivu „distribuciju bogatstva“ u slobodnom društvu, je između „vlasništva“, kao pravnog koncepta i „bogatstva“ kao ekonomskog koncepta. Slobodna razmjena

podrazumijeva realokaciju ne samo vlasničkih prava, već i bogatstva, i to ne samo među onima koji su stranke ugovora. Kada je Henry Ford kupio čelik, gumu i staklo od prodavača i zaposlio radnike kako bi proizvodio automobile, ne samo da je promijenio vlasništvo između onih koji su bili izravno uključeni u razmjenu, već je podigao cijenu tih resursa, uzrokujući pad vrijednosti resursa korištenih za izradu konjskih sedala te dižući vrijednost rada povećanjem marginalne vrijednosti proizvoda. Vrijednost bogatstava uključenih je bio daleko veći od same vrijednosti stvari koje su promijenile vlasnike u transakcijama. Promjene u određivanju vrijednosti određuju koliko je dobro vrijedno, to jest, koliko vrijednost ono predstavlja njegovu vlasniku, a vrijednosti se stalno mijenjaju kako dolaze novi proizvodni procesi, kako se mijenjaju ukusi itd., što dovodi do rasta vrijednosti nekih stvari do pada vrijednosti drugih.

Tržišno gospodarstvo se vidi kao proces poravnavanja. U tržišnom gospodarstvu postupak raspodjele bogatstva se stalno odvija, nasuprot onih jedva sličnih procesa koje moderni političari imaju naviku postavljati, koji blijede u svojoj nebitnosti, ako ni iz kojeg drugog razloga, a onda zato što tržište daje bogatstvo onima koji su ga sposobni zadržati, dok ga političari daju svojim podanicima koji, u pravilu, to ne mogu.¹⁹⁷

Klasični liberali su odbacili teoriju „prirodnog“ bogatstva u zamjenu za industrijski pristup. Bogatstvo nije ono što nađemo, već što proizvedemo. Tako je utjecajni klasično liberalni ekonomist Jean-Baptiste Say razlikovao „postojeće materijale“ (koji se danas mogu zvati „prirodnim resursima“) od „bogatstva“: „Sve što čovjek može raditi je reproducirati postojeće materijale pod novim oblikom, koji mu mogu dati korist kakvu prije nije imao ili jednostavno uvećati onu koju je imao prije. Tako da, ustvari, postoji proizvodnja, ne materije, već koristi; a to ja smatram stvaranjem vrijednosti.“¹⁹⁸

Postoje društva koja su okružena obiljem prirodnih resursa, ali čije su populacije daleko, daleko siromašnije od društava sa puno manje resursa, ali koje vode institucije koje potiču stvaranje vrijednosti. To je svakidašnje razvojnim ekonomijama, koje datiraju stotinama godina, da obilatost resursa nije odlučna determinanta bogatstva.¹⁹⁹ Klasični liberalizam karakterizira vjera da se proizvodnja vrijednosti njeguje, a apsolutno siromaštvo eliminira, pravnim

institucijama jasno definiranih i pravno sigurnih prava koja se mogu slobodno izmjenjivati na temelju sustava ugovora i pravila, ili po Adam Smithovoj „mirom, jednostavni porezima i prihvatljivom primjenom pravde“.²⁰⁰ Štoviše, sloboda proizvodnje i razmjene potkapa hijerarhije, kaste i ostale stroge oblike nejednakosti.

Međutim, stvaranje bogatstva putem slobodnog tržišta nikad nije bilo jedini klasično liberalni odgovor na siromaštvo. Takve razmjene su tek jedan element u širokom rasponu kooperativnih aktivnosti kojima se bori protiv siromaštva.

Samopomoć, uzajamna pomoć, milosrđe i javna pomoć

Jednakost pred zakonom je definirajući element klasično liberalne tradicije i klasični liberali su bili pioniri u širenju ideja jednakosti za oba spola, za sve rase, nacije i društvene skupine. Zagovaranje jednakih prava ženama da participiraju na radnim mjestima, bez diskriminatornih zakona na osnovi spola, zagovaranje stjecanja, imanja i raspolaganja vlasništvom na neovisan način, se promoviralo ne samo iz razloga moralne dosljednosti, već da bi se unaprijedio status žena i eliminirala njihova ovisnost o muškarcima. Kako je klasično liberalna abolicionistica i feministica Sarah Grimke u 19. stoljeću uočila, „Malo je toga tolika prepreka unapređenju i uzdizanju žene k njezinoj prikladnoj sferi dužnosti i korisnosti, od zakona koji su doneseni kako bi uništili njezinu neovisnost i suzbili njezinu individualnost; zakoni koji, iako uokvireni za njezinu vlast, ona nije imala glasa u donošenju i koji joj otimaju neka *esencijalna prava*“.²⁰¹

Sloboda iskazivanja talenata je dovela do poboljšanja života potlačenih, onih koji nemaju, nemoćnijih, siromašnih. Samopomoć je promovirana eliminacijom njenih prepreka i aktivnim prihvaćanjem osobne odgovornosti.

Međutim, i drugi načini su bili dostupni. Prvi, koji je naširoko povezan s klasičnim liberalizmom, je zagovaranje milosrđa kao način poboljšanja života siromašnih. Milosrđe pomaže onima koji su nisu bili dobre sreće ili koji trebaju pomoć drugih, što se najbolje nudi kroz slobodna udruženja. Za klasične liberale je ključ bio izbjeći uvjete trajne ovisnosti. Tako je Bernard Bosanquet, pouzdanik Društvene organizacije milosrđa Velike Britanije, bio duboko kritičan prema institucionalizaciji siromaštva, smatrajući „instituciju 'siromašnih' kao sloj, koji predstavlja, kao etičku ideju modernome umu, trajni objekt suosjećanja i samo-žrtvovanja. 'Siromaštvo', rečeno je, 'je postalo status'. 'Slabiji' su postali društveni sloj, sa pasivnom društvenom

funkcijom stimuliranja dobrote ostalih.“²⁰² Svrha milosrđa nije bila pojačati ovisnost, već njegovati mogućnost primatelja milosrđa da se brinu sami za sebe i svoje obitelji. Bosanquet je držao da će ekonomski socijalizam, temeljen na naredbama i centralnom planiranju, stvoriti sebičnost, dok će voljna suradnja stvoriti poštovanje za druge i suosjećanje. Životno iskustvo pod stvarnim socijalizmom je proizašlo iz tog predviđanja.²⁰³ Čak i u slučaju modernih država blagostanja, kako Norman Barry primjećuje, „Suvremeno iskustvo indicira da su, umjesto poticanja zajedništva i socijalno odgovornog 'sebe', institucije države blagostanja jednostavno reproducirale tradicionalnog *homo economicusa* u drugačijem kontekstu.“²⁰⁴

Nakon samopomoći, koja je bila promovirana prvenstveno micanjem prepreka slobodnom korištenju vlastitih mogućnosti, klasični liberali su aktivno promovirali i sudjelovali u raznim „prijateljskim društvima“, „bratskim zajednicama“ i „zajednicama uzajamne pomoći“ koji su izvirali iz nastojanja i rizika na koje su nailazili ljudi ograničenih mogućnosti. Na svojem vrhuncu, prijateljska društva su aktivno uključivala milijune ljudi u takvim društvenim pokretima koji su nadilazili, sada puno poznatije, sindikalne pokrete tog vremena. Iako neki od njih imaju korijene koji datiraju čak i do pogrebnih društava drevnog Rima, cvjetali su kao nikad prije u osamnaestom, devetnaestom i u prvoj polovici dvadesetog stoljeća. Kako je Otto von Gierke govorio 1868. o „zakonima družina“: „U naše doba, inicijative i kreativna moć su došle u ruke ljudi: slobodne osobne družine, nikad u potpunosti ugašene, su se razvile u velikom broju u različitim granama i dali oblik sposoban uklopiti se u brojne funkcije.“²⁰⁵

Takve družine su ne samo davale osiguranje protiv bolesti, nesreće, smrti i ostalih katastrofa, već su također promovirali dobre osobine i takve vrline kao što su građanstvo, poštovanje prema ženama (muški članovi koji su tukli svoje žene su, normalno, bili izbacivani iz društava), trezvenost i milosrđe. Kroz slobodno udruživanje, išli su dalje od osobne odgovornosti često povezanom sa klasičnim liberalizmom i svojevoljno prihvaćali razne oblike kolektivne odgovornosti, oblike interakcije koji su generalno smatrani podcijenjenim dijelovima klasično liberalnog razumijevanja slobode i društvenog poretka. David Schmitz je govorio da „unutrašnja ustrojena odgovornost (a ne individualna odgovornost *per se*) čini bolje ljudima. Institucije koje navode ljude da preuzmu odgovornost za sebe kao grupu, također pomažu ustrojiti odgovornost, iako u kolektivnom obliku. I one također mogu činiti dobro ljudima.“²⁰⁶ Uzajamna pomoć je povijesno ključan element u klasično liberalnom pristupu društvenog

reda i napretka. Poput braka, klasični liberali vide takva udruženja ne kao ograničavanje slobode, već njeno izvršavanje.

Prijateljska društva predstavljaju vjerojatno najslabije dokumentirani oblik društvenih pokreta ikad. (Vidjeti eseje Davida Greena i Davida Bieta u ovoj knjizi.) Cvjetali su u mnogo zemalja kako su prepreke građanskim udruženjima bivale snižavane ili micane i blijedjele su kada su se tvrtke koje traže profit natjecale sa njima nudeći aktuarski kvalitetne police osiguranja (zapravo, prijateljska društva sama po sebi su se pretvorila u osiguravajuće tvrtke, poput Modern Woodmen of America, Prudential Insurance i Metropolitan Life)²⁰⁷ i kako su ih države blagostanja maknule.²⁰⁸

Sami ljudi radničke klase su radili razliku između onih koji su potrebiti i onih koji nisu. Umjesto priznavanja bezuvjetnog prava na pomoć, grupe siromašnih koji su crpili svoje resurse iz uzajamne pomoći su razlikovali među sobom one koji su zaslužili pomoć i onih koji nisu, bilo zbog njihove nevoljkosti u pomaganju drugima kada bi trebali ili zato što su se voljno doveli u takvu situaciju.

Klasično liberalni mislioci, kao i vođe voljnih organizacija, koncentrirali su se na njegovanje karakternih osobina podobnih za uspjeh u građanskom društvu. Greenovim riječima, članovi prijateljskih društava „su bili ujedinjeni ne svojom fizičkom bliskošću, već zajedničkim idealima. Središte svrhe društava je bilo poticanje dobrog karaktera, smatranje koje je od velike važnosti klasično liberalnoj misli, čiji su neki zagovornici navikli uzimati dobro ponašanje i želju za boljim životom zdravo za gotovo.“²⁰⁹ Pomoć od prijateljskih društava je uistinu bila stvar prava, ali ne nezasažuenog ili bezuvjetnog.

Uzajamna pomoć je omogućila siromašnima da pobjegnu očinsku ugodu koja je dolazila uz milosrđe, a što se u pravilu povezivalo sa slučajevima teškog očaja. Biti potrebit je stanje koje bilo tko nastoji izbjeći, a ne prigrliti.

Milosrđe ostaje blisko povezano sa klasično liberalnom misli, ali je u pravilu treće na listi načina pomaganja siromašnima, nakon samopomoći i uzajamne pomoći. Prebacivanje novca od poreznih obveznika je smatrano kao najmanje poželjna mjera, biti zaposlen samo kada su ostali načini poboljšanja mnoštva siromašnih bili nedostupni ili nedovoljni. Kako je John Stuart Mill, u svojem eseju „Potraživanja rada“, primijetio:

Dati novac u milodar nikad nije bila, bilo u ovoj ili većini zemalja, rijetka vrlina. Milosrdnih institucija i prijava za pomoć potrebitima je uvijek bilo; i ako novi

*oblici patnje ili slojeva ljudi koji pate su, a koji prethodno bili zanemareni, primijećeni, ništa nije bilo prirodnije nego napraviti njima ono što je već činjeno drugima.*²¹⁰

Davanje milodara je dugo vremena bilo povezivano sa svetim obvezama i, ne iznenađuje, često su ga organizirale vjerske ustanove. Davanje milodara potrebitima se u pravilu smatralo u klasično liberalnoj tradiciji kao izraz vrline velikodušnosti i suosjećanja.²¹¹ Tako su klasični liberali prepoznavali moralnu obavezu pomaganja unesrećenima i promovirali širok spektar slobodnog djelovanja kako bi se ta pomoć pružila. I dok je slobodna pomoć bila pohvalna i čestita, prisila nije bila. Ogljedno mišljenje se nalazi u Adam Smithovoj *Teoriji moralnih sentimentata*. Iako je osjećaj dobronamjernosti bio nužan element u čestitoj aktivnosti („Niti jedna radnja se ne može nazvati čestitom ako nije spojena sa osjećajem samopotvrde“)²¹², dobronamjernost i milosrđe su bili naglašeni uzimanjem u obzir pravde: uvidio je da „se osjećamo kao da smo pod strožom obvezom djelovanja kako pravda nalaže, nego svojevorno pod prijateljstvom, milosrđem ili velikodušnošću: da se izvršavanje ovih posljednje nabrojanih vrlina ostavlja nama na izbor, ali na ovaj ili onaj način, se osjećamo na jedan poseban način vezani i obvezani na način gledanja pravde.“²¹³ Prema Smithu, u dijelu koji predstavlja jedan od središnjih moralnih temelja kasnijih klasičnih liberala, „Moramo, međutim, uvijek pažljivo razlikovati ono na što ćemo svaliti krivnju, ili pravi objekt neodobravanja od sile koja može biti primijenjena kako bi se isto ili kaznilo ili spriječilo.“²¹⁴

Kasniji utilitarni argument da bi raspodjela dobara od bogatijih siromašnijima značila uzimanje onog što je manje vrijedno prethodnima i bilo vrednije potonjima je čvrsto odbijen od strane klasičnih liberala koji su u ideji vidjeli prijetnju općim pravilima na kojima počivaju slobodna i prosperitetna društva.²¹⁵ Tako, Smithovim riječima, „Pojedinač ne smije nikad voljeti sebe toliko više od drugog da bi ga išao povrijediti ili ozlijediti kako bi zadovoljio sebe, iako bi njegov probitak bio puno veći od povrede ili ozljede drugog. Siromah ne smije niti varati, niti krasti od bogatih iako bi tako stečeno bilo puno vrednije njemu, nego što bi to vrijedalo drugog (bogatog).“ Učiniti to bi bilo kršenje „jednog od svetih pravila, o čijem pažljivom promatranju ovisi čitava sigurnost i mir ljudskog društva.“²¹⁶

Bertrand de Jouvenel se izravno očitovao na utilitarističke argumente raspodjele: izjednačavanje dohotka ili bogatstva kako bi se

uvećalo blagostanje (tako da su malena smanjenja blagostanja bogatih tek ogranak velikih poboljšanja u blagostanju siromašnih) bi u konačnici eliminiralo troškove više kulture koja se povezuje sa bogatstvom, a na koje se zagovaratelji raspodjele beziznimno pozivaju, tražeći oporezivanje kako bi preusmjerili resurse na pomoć kulturnim ustanovama. Kako je Jouvenel napisao, „Svi zagovornici krajnjih raspodjela uparuju iste sa velikodušnim mjerama državne pomoći za cijeli nadsustav kulturnih aktivnosti.“²¹⁷ Optužio ih je za nedosljednost jer utilitaristički argument za raspodjelu bogatstva je potkopan preusmjeravanjem bogatstva državi naklonjenim kulturnim institucijama: „U tome slučaju je to nedosljednost i to vrlo površna, petljati se sa državnom pomoći za takve kulturne aktivnost koje ne nalaze tržište. Oni koji spontano ispravljaju svoje planove raspodjele planovima za takvu pomoć ustvari poriču da je idealna alokacija resursa i aktivnosti ono što povećava ukupnost zadovoljenih potreba.“²¹⁸

J.S.Mill je primijetio da nametanje „moralne i zakonske obaveze na više slojeve da budu odgovorni za dobrobit nižih“ je karakteristična ne za društvo koje je slobodno, već ono koje nije slobodno. Kako je postavljao, „idealno stanje društva kojeg novi filantropi (zagovaratelji prisilne pomoći) pokušavaju doseći“ je ono „ruskih seljaka“. Nastavio je, „Postoje radnici, ne samo kopači zemlje, već radnici u velikim sustavima, koji sudjeluju u radu tvornica, za koje su zakoni naše vlastite zemlje, čak i u naše doba, primoravali njihove poslodavce da im pronađu hranu, te dovoljno odjeće i mjesto življenja. Tko su oni? Robovi na imanjima Zapada.“²¹⁹

Prisilna pomoć su klasični liberali povezivali ne samo sa prinudom, već sa sustavima paternalističke kontrole i gubitka neovisnosti i slobode. Iskustvo zakona o siromašnima i povezani oblici kontrole ponašanja su još uvijek bila jasna sjećanja liberalima devetnaestog i dvadesetog stoljeća. Kako je Mill rekao, „Postoje države u Europi koje na fizičku dobrobit i ugodu ljudi gledaju kao na svoju dužnost...Ali sa očinskom brigom dolazi i očinski autoritet. U tim državama nailazimo na stroge prepreke braku. Nikome se ne dozvoljava oženiti, ukoliko ne zadovolji vlasti da je on racionalan i sposoban uzdržavati obitelj.“²²⁰

Strah ili barem nelagoda, od takvih kontrola je motivirao mnoge u klasično liberalnoj oporbi na sustave „reforme blagostanja“ koje traže rad za državu kao preduvjet primanja pomoći.

Najveći spor oko prinudne raspodjele koja je bila glavna kritika zakona o siromašnima i nastavlja se do danas u debatama oko

politike blagostanja i „izvanjske pomoći“ je ta poboljšavaju li takve državne mjere uistinu dobrobit siromašnih ili samo čine to da se njihovi zagovaratelji osjećaju dobro radi sebe, kao da su otpustili kakvu moralnu obavezu, ne pomažući drugima, već zagovarajući politike.²²¹ Tako je pitanje predstavlja li državna pomoć temeljena na prisili poboljšanje siromašnih uvijek bilo središnja briga klasičnih liberala u svezi planova raspodjele.

Dajući popis redoslijeda preferencija među klasičnim liberalima, Wilhelm Röpke je rekao da „naše pravilo, načelo i naš veselo prihvaćen ideal treba biti sigurnost kroz pojedinačni rad i odgovornost, nadodan uzajamnom pomoći.“²²² Röpke se razlikovao od nekih klasičnih liberala u prihvaćanju državnog pravila o minimalnoj pomoći:

*Ne možemo danas bez određenog minimuma prinudnih državnih institucija i socijalne sigurnosti. Javne mirovine, zdravstveno osiguranje, osiguranje od nesreća, pomoć za udovice, naknada za nezaposlenost – prirodno mora biti prostora za sve to u našem poimanju dobrog sustava socijalnog osiguranja u slobodnome društvu, bez obzira koliko malo entuzijazma osjećamo za to. Nije načelo ono što je upitno, već doseg, organizacija i duh.*²²³

Mnogi klasični liberali su stoga prihvatili neki oblik državne pomoći, ali nevoljko i kao najmanje prihvatljivu metodu pomoći siromašnima. Milton Friedman je, primjerice, nudio dva načina za prihvaćanje ograničenog stupnja državne prisile za svrhe pomaganja siromašnima. Prvi je primjena pravne prisile kako bi se natjeralo ljude da kupuju godišnje anuitete za svoju staru dob, jer „bezbrižan neće osjetiti posljedice svojih djela, ali će nametnuti troškove ostalima. Nećemo, rečeno je, htjeti vidjeti siromašnog starog kako pati u teškom siromaštvu. Pomagat ćemo im privatnim i javnim milodarom. Tako će čovjek koji ne zarađuje za svoju staru dob biti na javni trošak. Tjerajući ga da kupuje rentu je opravdano ne samo za njegovo dobro, već za dobro svih nas.“²²⁴ (Kako je brzo primijetio, „Težina ovog argumenta očito ovisi o činjenicama.“) Drugi je bio primjena pravne prisile kako bi se natjeralo porezne obveznike kao sloj da pomažu onima koji su potrebiti, temeljeći to da je državna prisila za pružanjem kolektivnog (ili javnog) dobra, prihvatljiva liberalnim načelima: „Može se reći da je privatno milosrđe nedovoljno jer njegove povlastice pripadaju ljudima različitim od onih koji daruju...Užasavam se na pogled siromaštva;

imam koristi od ovog ublažavanja; ali imam jednaku korist bez obzira platio ja ili netko drugi za to ublažavanje; koristi milosrđa drugih tako dijelom dolaze i meni.“ Takve brige bi, prema Friedmanu „postavile temelj životnog standarda svakog čovjeka u zajednici.“²²⁵

F.A.Hayek, iako nije bio entuzijastičan za državom blagostanja je smatrao, na temelju pružanja javnih usluga, da određeno ograničeno pružanje blagostanja je u skladu sa načelima klasičnog liberalizma: „Sve moderne vlasti su donijele odredbe za tegotne, nesretne i nesposobne i brinuli su se sa pitanjem zdravlja i širenjem znanja. Nema razloga zašto se opseg tih čistih usluga ne bi povećao ako dođe do povećanja bogatstva. Postoje određene zajedničke potrebe koje se mogu zadovoljiti samo kolektivnim radnjama i koje mogu biti pružene bez ograničavanja individualne slobode.“²²⁶

Robert Nozick je odbacio Friedmanov i Hayekov argument za javne usluge, i ponudio dosljedniju protuetatističku interpretaciju klasičnog liberalizma. Nakon rasprave o ekonomiji i etici javnih usluga, Nozick je zaključio „S obzirom da bi tjerati ljude koji imaju pravo na svoje stvari da doprinose protiv svoje volje, predstavljalo kršenje moralnih postulata, zagovornici takve prisile bi trebali nagovoriti ljude da ignoriraju mali broj onih koji se ne slažu sa slobodnim doprinosima. Ili je relativno *veći* broj onih koje treba prisiliti da doprinose, iako ne bi tako odabrali, od onih koji se ne žele osjećati kao 'pjavice'?“²²⁷

Debate među klasičnim liberalima o tim pitanjima bile su žestoke i fokusirale su se na njih nekoliko, poput one koliko su kompetentne i koliko se može vjerovati državnim institucijama – čak i kad su pod nadzorom vlastite države, je li bilo koji oblik prisile u skladu sa načelima liberalizma i bi li državne odredbe čak i o „sigurnoj mreži“ pokrenule postupak njegovanja zavisnosti i micanja mreže zajednica uzajamne pomoći što je toliko usko povezano sa klasičnim liberalizmom.

Pravni teoretičar A.V. Dicey je izrazio strah od državnih naredbi koji je bio prisutan kod klasičnih liberala:

Efekt koristi od državnog uplitanja, posebno u obliku legislative je izravna, nastupa odmah i, takoreći, vidljiva, dok su zli učinci postupni, neizravni i leže izvan pogleda...malo je onih koji uviđaju nedvojbenu istinu da državna pomoć ubija samopomoć. Tako većina čovječanstva mora gotovo iz nužde na državnu intervenciju gledati kao bezuvjetnu uslugu. Ovaj prirodni bias može imati protutežu samo putem

*postojanja, u određenom društvu, kao što je Engleska između 1830. i 1860., presumpcije ili predrasude u korist individualne slobode, odnosno, laissez faire-a. Puki pad, dakle, vjere u samopomoć, a sigurno je da je takav pad vjere već nastupio, je sam po sebi dovoljan za postizanje rasta legislative koja naginje ka socijalizmu.*²²⁸

Herbert Spencer, pred kraj svojeg života, vidio je rast usluga koje država pruža i mjera za mijenjanje prisile za slobodnu volju, kao „Novi Torijanizam“ i „Nadolazeće ropstvo“.²²⁹ Poput ostalih klasičnih liberala pred kraj devetnaestog stoljeća, povezivao je rast nacionalizma, imperijalizma, rasizma, socijalizma i države blagostanja kao rast čiji je zajednički korijen kolektivizam.²³⁰

Strah od državnih regulacija nije bio ograničen na Anglosaksonce, već je, i ostaje danas, obilježje klasično liberalne misli. Kako je Francois Guizot rekao, „Ništa nije očitije i svetije od dužnosti vlada da pomognu slojevima koje sudbina nije mazila, da ublaže njihovu bijedu i pomognu im u njihovim nastojanjima da se uzdignu prema blagoslovima civilizacije. Ali održavati tezu da sva mizerija tolikog broja ljudi nastaje kroz nedostatke društvenih organizacija i stavljati na vlast zadatak jamstva i jednake raspodjele svih životnih bogatstava bi značilo apsolutno ignoriranje ljudske prirode, ukidanje odgovornosti inherentne ljudskoj slobodi i poticanje loših strasti kroz lažne nade.“²³¹ Wilhelm von Humboldt je prezirao Zakone o siromašnima zbog ubijanja milosrđa i otvrdnuća srca: „Ima li išta što uistinu toliko efikasno ubija i uništava istinsku simpatiju – molbu svu skromnu, ali punu nade – svu vjeru u čovjeka, od čovjeka? Zar nitko ne prezire prosjaka, kojem je zgodnije da se za njega brinu u ubožnici nego, nakon što se suoči sa potrebom, da pronađe, ne puku ruku koja mu baca bijedu, nego srca koje zaista suosjeća?“²³²

Ostaju pitanja doseg moralnih obaveza siromašnima. Ona nisu lako odgovorljiva unutar klasično liberalne tradicije, iz jednostavnog razloga što klasično liberalna misao razlikuje, za razliku od mnogih drugih koje tako ne razlikuju, između onih dužnosti i obaveza koje se mogu prisilno izvršavati i onih koje to ne mogu. Klasični liberal može prihvatiti obavezu davanja desetine ili *zakata*, ali će inzistirati da ta obaveza ne bude prisilna; to je izraz nečije moralne ili vjerske, ali ne pravne obveze. Univerzalističke tendencije klasičnog liberalizma su u pravilu promovirale bavljenje ljudima *per se*, a ne putem religije ili nacionalizma. Odgovornost da se ne povrijede drugi je primjenjiva na sve, bez obzira bili oni bliski članovi zajednice ili potpuni stranci koji

žive u nekoj dalekoj zemlji. Kako je Adam Smith primijetio, „Puka pravda je, u većini slučajeva, negativna vrlina i samo nas sprečava od povrede našeg susjeda. Čovjek koji se jedva suzdržava od povređivanja drugog čovjeka, ili stvari ili reputacije svojih susjeda, sigurno ima malo pozitivnih vrlina. Ispunjava, međutim, sve kriterije onog što se zove pravda, i može činiti bilo što, kao što i svi ostali mogu njega natjerati da učini ili, sve ono za što ga mogu kazniti, da ne učini. Možemo često ispuniti sva pravila pravde sjedeći i ne čineći ništa.“²³³ Pozitivne obaveze, po klasično liberalnom viđenju, su normalno stečene temeljem nečijih radnji (više su sporedne nego urođene)²³⁴; stoga, nitko nije rođen sa obvezom, niti mu je ista zadana, prema određenoj skupini ljudi temeljem njihova relativnog siromaštva. Zato što su se koncentrirali na uklanjanje neprave koju jedni čine drugima, klasični liberali su vodili međunarodne pokrete da se ukine prinudni rad i ropstvo²³⁵, a koji pokreti su promicali slobodu i dobrobit onih kojima je najgore i koji su najviše maltretirani članovi čovječanstva. Slično, moralna hitnost klasično liberalne težnje za slobodom razmjene je usmjeravala znatnu količinu pažnje na smanjene mogućnosti ljudi siromašnih nacija za višim standardom, a koje je protekcionistička politika žrtvovala u korist bogatih. Oslobođanje siromašnih od prisilnih kontrola njihova ponašanja koristi siromašnima, baš kao i svima koji ulaze u razmjenu; klasični liberali vide korist od trgovine kao uzajamnu. Dozvola ne znači micanje restrikcija mogućnosti drugom da slobodno kupuje. Kako je njemački klasično liberalni ekonomist i parlamentarac John Prince Smith rekao, „Uklanjanje carina je ekonomska dozvola koju dugujemo sebi samima, a ne stranim državama.“²³⁶

Ista logika je primjenjiva na imigrante jer su klasični liberali u načelu promicali slobodu kretanja jednako kao slobodu trgovine.²³⁷ Tako su klasični liberali bili snažni promicatelji „globalizacije“ kroz slobodu govora, trgovine i kretanja.²³⁸ Ironično je da su socijalisti i etatisti često prikazivani kao prvaci siromašnih, dok istovremeno revno brane restrikcije na imigraciju, korištenjem bodljikave žice, naoružanim patrolama i ostalim vrstama sile kako bi držali očajno siromašne ljude od bogatih država gdje bi imali priliku poboljšati svoju sreću. Klasični liberali su se u načelu protivili takvim ograničenjima u zamjenu za slobodu trgovine, putovanja, useljavanja, a što su smatrali nadmoćnima alternativni državnih programa raspodjele koji, što su u pravilu govorili, su bezuspješni u izdizanju ljudi iz siromaštva do bogatstva.

Klasično liberalni mislioci, unatoč često jakim nesuglasticama među osobom, slagali su se da je stvaranje još više vrijednosti rješenje ka ublažavanju siromaštva i da, obzirom da rezultati nisu sami po sebi

nešto što možemo birati, pravedne i učinkovite institucije su ključ povećanju bogatstva i uklanjaju siromaštva. Štoviše, iako mnogi ostavljaju prostora državnoj pomoći siromašnima i nemoćnima, svi se slažu da postoji hijerarhija načina uklanjanja siromaštva, koja se širi od osobne odgovornosti i samopomoći, preko uzajamne pomoći, milosrđa, do najmanje željene mogućnosti, državne prisile.

MALO DODATNOG ČITANJA ZA ZABAVU I RAZUMIJEVANJE (I BOLJE SEMINARSKE RADOVE)

Poput kancerogenih tumora, država blagostanja nastavlja metastazirati, rasti i prijetiti zdravlju društava od kojih uzima hranjive tvari. Poput svake prijeteće društvu, zaslužuje dodatno proučavanje. U ovom se dijelu citira mnogo dodatnih knjiga i članaka u bilješkama i oni koji proučavaju državu blagostanja će htjeti proučiti neke od njih. Postoji mnogo literature koja brani državu blagostanja i oni koji proučavaju državu blagostanja bi trebali proučiti problem sa više gledišta. Prva knjiga koja je niže navedena, Welfare, prof. Normana Barrya, nudi dobar pregled problema i vodič je za literaturu na svim stranama. Ostale navedene knjige se fokusiraju na nuđenje kritike i alternativa državi blagostanja.

Tom G. Palmer

Welfare (Blagostanje), Normana Barrya (Buckingham, UK: Open University Press 1990). Ova kratka knjiga nudi nepristrani pregled povijesti, funkcioniranja i opravdanja i kritike države blagostanja.

From Mutual Aid to the Welfare State: Fraternal societies and Social Services (Od uzajamne pomoći do države blagostanja: bratstva i socijalne usluge) 1890-1967, David Bieto (Chapel Hill, NC: University of North Carolina, 2000.). Povjesničar David Bieto dokumentira i opisuje povijest uzajamne pomoći u SAD-u koji su pružali solidarnost, blagostanje i pomoć milijunima ljudi, ali su bili sustavno micani od strane politika države blagostanja kroz dvadeseto stoljeće.

Ponovno izumijavanje civilnog društva: Ponovno otkrivanje blagostanja bez politike, David Green (London: Civitas 1993). Povjesničar i politolog David Green je pionir studije „prijateljskih društava“ u britanskom i australskom društvu. Ne samo da Green dokumentira povijest i objašnjava vrline prijateljskih društava, već ih stavlja u kontekst klasičnog liberalnog razumijevanja civilnog društva (Ova knjiga se može skinuti sa www.civitas.org.uk/pdf/cw17.pdf.)

Etika preraspodjele, Bertranda de Jouvenel (Indianapolis: Liberty Fund, 1990.). Ova kratka knjiga je temeljena na predavanjima poznatog

francuskog politologa koja je držao na Cambridgeu. (Knjiga) Nudi moćnu kritičku prouku argumenata za preraspodjelu dohotka.

Život pojedinca: individualna prava i država blagostanja, Davida Kelleya (Washington, DC: Institut Cato, 1998.) Moralni filozof proučava filozofske temelje države blagostanja i podređuje ih kritici sa liberalne perspektive.

Ostvarujući slobodu: libertarijanska teorija, povijest i praksa, Toma G. Palmera (Washington, DC: Institut Cato, 2009.). Ova zbirka eseja urednika *Nakon države blagostanja* sadrži nekoliko kritika teorije „blagodatnih prava“, uključujući esej „Teorija prava na ušteđevinu od njezinih prijatelja“ (izvorno izdana u *Ponovno razmotrena individualna prava* koja je uredio Tibor Machan [Stanford: Hoover Institution Press, 2001.]).

Ponovna ocjena švedskog modela: Bogatstvo unatoč državi blagostanja, Nima Sanandaji (Helsinki: Libera Institut, 2011.). Ova kratka studija švedske države blagostanja nudi komparativan uvid u izvore prosperiteta u Švedskoj i utjecaj na tamošnju državu blagostanja. (dostupna online na www.libera.fi/wp-content/uploads/2011/10/Libera-The-Swedish-model.pdf.)

Je li država blagostanja opravdana?, Daniel Shapiro (Cambridge: Cambridge University Press, 2007). Ova knjiga opisuje učestalo isticana opravdanja institucija i navika, promatra dokaze kako institucije država blagostanja zapravo funkcioniraju i potom postavlja pitanje jesu li institucije države blagostanja opravdane sukladno najčešćim neovisnim gledištima pravde. Ova knjiga je akademsko djelo moralne filozofije koja je unatoč tome čitljiva i pristupačna.

Urednikova riječ: oni koji su doprinijeli ovom djelu daju nekoliko ponešto različitih brojki za trenutnu vrijednost državnih proračunskih neuravnoteženosti. Različitosti se očituju u različitim procjenama budućnih uvjeta, različitim kategorija programa i različitih vremenskih okvira unutar kojih su brojke računane. Bez obzira na te razlike, svi izračuni dolaze do nestabilnih zbrojeva koji nadvisuju priznati javni dug. Nepokrivene odgovornosti modernih država blagostanja su ogromne i predstavljaju vrlo ozbiljnu opasnost za dobrobit onih koji su danas mladi. Prikazuju stravičnu neodgovornost njihovih predaka koji su dozvolili da se takvo što dogodi.

Dr. Tom G. Palmer je izvršni dopredsjednik međunarodnih programa za Atlas Network. Nadzire rad timova diljem svijet radi unapređivanja načela klasičnog liberalizma i surađuje sa globalnom mrežom think-tankova i istraživačkih centara. Dr. Palmer je stariji član Cato Instituta, gdje je bio dopredsjednik međunarodnih programa i direktor Centra za promociju ljudskih prava. Bio je član H.B. Earhart na Hertfor koledžu, Sveučilište Oxford i dopredsjednik Instituta za humanistička istraživanja pri Sveučilištu George Mason. Član je savjetodavnog odbora za Students for Liberty. Izdao je članke i recenzije o politici i moralu u sveučilišnim novinama poput *Harvard Journal of Law and Public Policy*, *Ethics*, *Critical Review*, i *Constitutional Political Economy*, kao i u publikacijama poput *Slate*, *Wall Street Journal*, *New York Times*, *Die Welt*, *Al Hayst*, *Caixing*, *Washington Post* i u londonskom *The Spectator*. Primio je B.A. u liberalnim studijama St. Johns koledža u Annapolisu, Maryland; M.A. iz filozofije od Katoličkog Sveučilišta Amerike, Washington, DC; i doktorat iz političkih znanosti od Oxforda. Njegova djela su izdavana u knjigama od Princeton University Pressa, Cambridge University Pressa, Routledge i drugih akademskih izdavača i autor je knjige *Realizirajući slobodu: libertarijanska teorija, povijest i praksa* izdane 2009., te je urednik *Morala kapitalizma*, izdanog 2011.

BILJEŠKE

1. "Zemlja bez vlasnika koja se formalno naziva javnim dobrom se koristi bez razmišljanja o posljedicama. Oni koji se nalaze u položaju da ubiru plodove dobivene radom – drvo i šumska divljač, ribe u vodi i zemljina ruda – ne brinu se za posljedice koje ta eksploatacija donosi. Za njih, erozija tla, korištenje potrošnih resursa i drugi problemi budućeg iskorištavanja se smatraju vanjskim troškovima koji ne ulaze u njihove izračune inputa i outputa. Ruše drveća bez imalo obzira za novo pošumljavanje. Pri lovu i ribolovu se ne ustručavaju koristiti metode koje onemogućuju repopulaciju lovišta." Ludwig von Mises, *Human Action: A Treatise on Economics*, u četiri sveska, uredila Bettina Bien Greaves (Indianapolis: Liberty Fund, 2007). 2. svezak, 6. poglavlje: *The Limits of Property Rights and the Problems of External Costs and External Economies*. Dostupno na oll.libertyfund.org/title/1894/110599 iz 2012-03-05.
2. Frédéric Bastiat, *Selected Essays on Political Economy*, preveo Seymour Cain, uredio George B. de Huszar, uvod napisao F.A. Hayek (Irvington-on-Hudson: Foundation for Economic Education, 1995). 5. poglavlje: *The State* 1. dostupno na oll.libertyfund.org/title/956/35453 iz 2012-04-02
3. "Social Security trust fund sits in West Virginia file cabinet," *USA Today*, 28. veljače 2005., www.usatoday.com/news/washington/2005-02-28-trust-fund_x.htm.
4. Ayn Rand, *Atlas Shrugged* (New York: Signet, 1985), str. 381-82.
5. Mnoge tvrdnje o imigrantima činjenično su netočne, barem vezano za imigrante u SAD-u, jer se, u pravilu, uplaćuje više u socijalne programe kroz poreze, nego što dobivaju kroz pogodnosti te su u prošlosti, kroz otvaranje novih radnih mjesta, značajno doprinijeli gospodarskoj raznolikosti i napretku društva u koje su emigrirali. Problematika je predstavljena u trećem poglavlju, v. Jason L. Riley, *Let Them In: The Case for Open Borders* (New York: Gotham Books, 2008), str. 91-125.
6. Međunarodni doseg socijalne države također je imao loše posljedice koje su bile dokumentirane u nekoliko studija, vidi Dambis Moyo, *Dead Aid: Why Aid is Not Working and How There Is Another Way for Africa* (London: Allen Lane, 2009); Graham Hancock, *Lords of Poverty: The Power, Prestige, and Corruption of the International Aid Business* (New York: Atlantic Monthly Press, 1989); i Michael Maren, *The Road to Hell: The Devastating Effects of Foreign Aid and International Charity* (New York: The Free Press, 1997), uz ostala značajna djela. Za najznačajniju studiju o efektima potpora vidi P.T. Bauera, *Dissent on Development* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1976).
7. Pogledati raspravu o odgovornosti i državnoj moći v. David Schidtz i Robert E. Goodin, *Social Welfare and Individual Responsibility: For and Against* (Cambridge: Cambridge University Press, 1998).

8. Gretchen Morgenson i Joshua Rosner, *Reckless Endangerment: How Outsized Ambition, Greed, and Corruption Led to Economic Armageddon* (New York: Times Books, Henry Holt & Co., 2011), str. 2-3.
9. Lew Sichelman, „Bush to Offer Zero Down FHA Loan“, *Really Times*, 20. siječnja 2004, http://realtimes.com/rt-pages/20040120_zerodown.htm.
10. Gretchen Morgenson i Joshua Rosner, *Reckless Endangerment*, str. 38.
11. "Bilo koja hipoteka, pri svom stvaranju, koju bi GSE [Government Sponsored Enterprise] sekuritizirala je bila profitabilna za američke banke unutar Baselovih pravila [globalna regulativa prihvaćena od vlada] – ujedno im je bila profitabilna da ih nanovo kupe kao dio osiguranja:" Jeffrey Friedman, „A Crisis of Politics, Not Economics: Complexity, Ignorance, and Policy Failure,“ *Critical Review*, 21. svezak, Nos. 2-3 (2009), str. 127-183, str. 144.
12. Za više detalja o kombinaciji politika sniženih kamatnih stopa Federalnih rezervi, državno podupiranih "sekuritizacija" hipoteka te međunarodnih finansijskih regulatora koji su ocjenili državni dug i hipotekarne kredite kao "niskorizične", vidi Johan Norberg, *Financial Fiasco: How America's Infatuation with Home Ownership and Easy Money Created the Economic Crisis* (Washington, DC: Cato Institute, 2009). Također vidi *Critical Review*, "Special Issue: Causes of the Crisis", uređeno od Jeffrey Friedmana, 21. svezak, Nos. 2-3 (2009), te Jeffrey Friedman and Wladimir Kraus, *Engineering the Financial Crisis: Systemic Risk and the Failure of Regulation* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2011).
13. Jagadeesh Gokhlae i Kent Smetters, "Do the Markets Care About the \$2.4 Trillion U.S. Deficit?" *Financial Analysts Journal*, 63. svezak, broj 3., 2007.
14. Osobni razgovor s autorom, 26. ožujka 2012.
15. Daniel Shapiro, *Is the Welfare State Justified?* (Cambridge: Cambridge University press, 2007), str. 5. Shapirova knjiga nudi vjerodostojnu usporedbu opravdavajućih razloga postojanja socijalne države sa prikazima učinkovitosti djelovanja socijalne države.

16. Primjer nalazimo u inzistiranju velikog promotora socijalne države Jamesa P. Sterba za prijetnje umorstvom produktivnih građana izgladnjivanjem kao primjerenog načina poiticanja proizvodnje kako bi država mogla zaplijeniti i raspodijeliti još veće rezultate njihova rada, Sterba smatra kako je pravo na blagostanje "negativno pravo", dosljedno je sa sveopćom slobodom, te predlaže, prema vlastitoj intuiciji, kako bi potaknuo produktivne građane na proizvodnju još više resursa za državnu raspodjelu, prijetnjom zapljene "velikog djela resursa" produktivnih članova društva, npr., ne samo višak od onog što je nužno za preživljavanje, nego i hranu potrebnu za fizičko preživljavanje. Taj profesor filozofije vjeruje kako je dosljedno sa poštovanjem slobode produktivnih članova društva prijetnja prisilnim gladovanjem jer „proizvođač može odgovoriti na prijetnje prestankom proizvodnje. Siromašni [u praksi, naravno, država navodno djeluje u ime siromašnih - TGP] onda mogu prisvojiti resurse proizvođača te tada proizvođač, nedostatkom dodatne proizvodnje, jednostavno uništava samog sebe jer više nije voljan biti produktivan.“ „Potrošio samog sebe“ je Sterbin eufemizam za katabolizu, edemu, otkazivanje organa i druge simptome smrti gladovanjem. James P. Sterba, „Jednakost je kompatibilna i potrebna u slobodi“, u Jan Narvesonovoj i James P. Sterbijnom, *Are Liberty and Equality Compatible?: For and Against* (Cambridge University Press, 2010), str. 23. Za zastrašujuće prizore kako se Sterbin prijedlog koristio u praksi, vidi Timothy Snyder, *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin* (New York: Basic Books, 2010), i Frank Dikötter, *Mao's Great Famine: The History of China's Most Devastating Catastrophe, 1958-1962* (New York: Walker Publishing Co., 2010). Općeniti prijedlozi koji se isključivo temelje na intuiciji o moralnosti i pravdi dok nisu testirani ekonomski, sociološkim ili povijesnim znanjem obično vode u katastrofu te su, najmanje rečeno, moralno neodgovorni.
17. Postoji široka literatura o moralnosti socijalne države koja najčešće počinje i završava sa namjerama. Pisao sam nešto o toj literaturi u svom eseju „Saving Right Theory from Its Friends,“ koji su izvorno pojavio u *Individual Rights Reconsidered*, uredio Tibor Machan (Standford: Hoover Institution Press, 2001). Verzija se može skinuti sa <http://tomgpalmer.com/wp-content/uploads/papers/palmer-individualrightsreconsidered-chapter2.pdf>. Prepisano je u Tom G. Palmer, *Realizing Freedom: Libertarian Theory, History and Practice* (Washington, DC: Cato Institute, 2009), str. 41-83.
18. Također su stvorili veliku količinu „moralnih zakona“ kako bi usmjerili ponašanje prema onom što političke elite smatraju ispravnim. Mjere su uključivale zabranu prostitucije, sterilizaciju „moralnih degenerika“, zabranu intoksikacije (uključujući alkohol, marihuanu, opijate, itd.), zabranu međurasnog braka, progone i kriminalizaciju manjinskih skupina, zabranu individualno riskantnog ponašanja i generalno suzbijanje supstanci te ponašanja koja su se smatrala neusklađenim sa ljudskim blagostanjem. Nedavnih godina, kako su se narodni običaji promijenili, socijalne su se države ponekad mijenjale sa njima, ali povijest takvih „progresivnih“ država je povijest cenzure i moralističke represije.

19. Daniel Shapiro argumentira kako „državne podjele idu na korist dobro obrazovanih, povezanih i motiviranih članova srednje klase.“ Daniel Shapiro, *Is the Welfare State Justified?*, str. 149.
20. Citirano iz Brink Lindsey, *Against the Dead Hand: The Uncertain Struggle for Global Capitalism* (New York: John Wiley & Sons, 2002), str. 33.
21. A.J.P. Taylor, *Bismarck: The Man and the Statesman* (1955; New York: Sutton Publishing, 2003), str. 204. Taylor naglašava kako je dio Bismarkova plana bio odbijen u Reichstagu; želio je da se dio „doprinosa“ financira direktno iz državnog budžeta. Umjesto toga, Reichstag je samo uveo da doprinos bude uplaćen direktno od zaposlenika, zr navodno, da drugi dio bude uplaćen od „poslodavca“. Ipak, kao što je ekonomistima poznato, sto postotno opterećenje za oba „udjela“ palo je na pleća zaposlenika, zato što proizlazi iz novca koji je inače bio dio plaće; poslodavci će uplatiti vrijednost izvršenog rada, ne više, te su ujedno i ravnodušni o količini gotovine koju radnik dobiva. Bismarck je gradio ideju države oblikovane od „korporativnih udruženja“, koja su većinom predstavljala interese određenih skupina, nego interese građana sa osobnim pravima. Kao što Taylor navodi, „Ideja je, sve više, naglašavala interese posebnih skupina umjesto općeg dobra. U dvadesetom će stoljeću takve termine i načine djelovanja pokupiti fašisti. (str. 204) Gomilanjem dodatnih poreza na rad u obliku „udjela poslodavaca“ doprinosa socijalnog osiguranja pridonijelo je raspadu parlamentarne vlasti u Vajmarskoj republici., kao što Jürgen von Kruedener, „Die Überforderungen der Weimarer Republik als Sozialstaat,“ *Geschichte und Gesellschaft*, 11, br. 3 (1985), str. 358-76, navodi kako je pad „bio posljedica pretjeranih državnih socijalnih programa, gdje su velikim djelom plaće i nameti na plaće bili glavni razlog propasti.“ (str. 376)
22. Citirano iz A. J. P. Taylor, *Bismarck: The Man and the Statesman*, str. 203.
23. Govor 18. svibnja 1889, citirano David Kelley, *A Life of One's Own: Individual Rights and the Welfare State* (Washington, DC: Cato Institute, 1998), str. 39.
24. A. J. P. Taylor, *Bismarck: The Man and the Statesman*, str. 203. Taylor navodi kako je Bismarck stvorio širok broj shema za socijalnu državu i „na kraju je govorio o „pravu na rad“ i razmišljao o osiguranju protiv nezaposlenosti – posljednjem koraku prema socijalnoj državi dvadesetog stoljeća.“ (str. 204)
25. Jürgen von Kruedener, „Die Überforderungen der Weimarer Republik als Sozialstaat,“ točno prikazuje rezultate Bismarkovih mjera: teret radničkih naknada na tako zvanom „poslodavčevom udjelu“ „socijalnog osiguranja“ se dramatično povećao za vrijeme Vajmarske republike. Kruedener zaključuje, „sudbonosna opasnost, uistinu državna tragedija,, bila je u neodrživoj socijalnoj državi.“ (str. 376)

26. Götz Aly, *Hitler's Beneficiaries: Plunder, Racial War, and the Nazi Welfare State* (new Yrok: Henry Holt & Co., 2006), p. 13. Aly opisuje pljačke provdene nad Židovima prije pljačkanja ostatka Europe: „U kasnoj 1937. godini, službenici Ministarstva financija više nisu mogli povećavati zaduženje. Bili su prisiljeni pronalaziti sve kreativnije načine kako bi se mogao financirati rastući dug te su okrenuli pažnju prema imovini njemačkih Židova koja je uskoro konfiscirana i uvrštena u *Volksvermögen*, ili tzv. kolektivnu imovinu njemačkog naroda. Ideološki obojeni koncept kolektivne imovine, koji nije bio jedinstven samo za njemačko društvo, implicirao je mogućnost lišenja imovine onih koji su smatrani „tuđincima“ (*Volksfremden*) ili „neprijateljima“ (*Volksfeinden*) etničkoj većini.“ (str. 41) Prisilni rad, daleko od potpore velikim privatnim tvrtkama, predstavljao je preraspodjelu porobljenih Židova, Poljaka, Ukrajinaca i drugih prema državi kao cjelini. Nakon izračuna državno ubranih poreza na „plaće“ isplaćene od tvrtki prema regrutiranom radništvu („60 do 70 posto plaća plaćenih od tih tvrtki“), Aly zaključuje kako je to od 1941 do 1945 predstavljalo 13 milijardi maraka (oko 150 milijardi dolara danas): „Veličina te brojke kontrira tradicionalnoj povijesnoj pretpostavki kako su tvrtke najviše profitirale od prisilnog rada. Umjesto toga, izrabljivanje je bilo obavljeno na daleko većoj razini od strane cijelog društva. Milijarde u državnim prihodima od prisilnog rada bile su veliko olakšanje za prosječnog njemačkog poreznog obveznika. To je bila samo jedna od mnogih prednosti koju su „etnički drugari“ uživali pri prihvaćanju vladine politike vođenja rata protiv različitih i oduzimanja svega što su imali.“ (str. 162-63)
27. Ibid., str. 303.
28. Friedrich Engels, „Outlines of a Critique of Political Economy,“ Lawrence S. Stepelevich, uredio, *The Young Hedelians: An Anthology* (Amherst, N.Y.: Humanity Books, 1999), str. 278-302, str. 283.
29. Ibid., str. 289.
30. Ibid., str. 293.
31. Vidi Jerry Z. Muller, „The Long Shadow of Usury: Capitalism and the Jews in Modern European Thought,“ u njegovom *Capitalism and the Jews* (Princeton: Princeton University Press, 2010), str. 15-71.
32. Sheri Berman, *The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), str. 13-14.
33. Ibid., str. 16-17.
34. 94 US 126 (1877), citirano iz Douglass C. North, Terry L. Anderson i Peter J. Hill, *Growth & Welfare in the American Past: A New Economic History* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall, 1983), str. 146.

35. Herbert Hoover, "Address Accepting the Republican Presidential Nomination," 11. kolovoz 1932, www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=23198&st=&st1=#axzz1rUPyJ5Fw. Vidi također Murray N. Rothbard, "Herbert Hoover and the Myth of Laissez-Faire," u Ronald Radosh i Murray N. Rothbard, urednik, *A New History of Leviathan* (New York: E.P. Dutton & Co., 1972) str. 111-145.
36. Franklin D. Roosevelt, "Campaign Address on Agriculture and Tariffs," *Javne objave i adresari Franklina D. Roosevelta. 1. svezak, The genesis of the New Deal, 1928-1932* (New York: Random House, 1938), str. 742.
37. Vidi Amity Shlaes, *The Forgotten Man: A New History of the Great Depression* (New York: Harper, 2007), Douglas A. Irwin, *Peddling Protectionism: Smoot-Hawley and the Great Depression* (Princeton: Princeton University Press, 2011), i Gene Smiley, *Rethinking the Great Depression* (Chicago: Ivan R. Dee, 2002).
38. Za proučavanje sličnosti (uključujući također ponovljenih iskaza o različitosti) vidi John A. Garraty, "The New Deal, National Socialism, and the Great Depression," *The American Historical Review*, 78. svezak, br. 4 (listopad, 1973), str. 907-94, i Wolfgang Schivelbusch, *Three New Deals: Reflections on Roosevelt's America, Mussolini's Italy, and Hitler's Germany, 1933-1939* (New York: Henry Holt & Co., 2006). Mussolini je, u stvari, na New Deal gledao veoma odobravajuće: "Američki eksperiment trebamo pratiti vrlo pažljivo. U Sjedinjenim Američkim Državama vlada direktno posreduje u gospodarstvo; ponekad je njena riječ konačna. Propisi nisu ništa drugo nego kolektivni ugovori čiji poštivanje Predsjednik prisilnom podvrgava obje stranke. kojima Moramo pričekati prije nego što donesemo zaključak o tom eksperimentu" Benito Mussolini, "Speech in the Senate on the Bill Establishing the Corporations," 13. prosinca 1934, u Benitovoj Mussolinjevoj, *The Doctrine of Fascism* (Rome: Ardita, 1935; objavljeno u New York: Howard Fertig, 2006), str. 69.
39. Iz Hanes Waltonove, *Invisible Politics: Black Political Behavior* (Albany: State University of New York Press, 1985), str. 123.
40. Frances Fox Piven, "The Great Society as Political Strategy," u Richard A. Clowardovoj i Frances Fox Pivenovoj, *The Politics of Turmoil: Poverty, Race, and the Urban Crisis* (New York: Vintage Books, 1975), str. 271-83, str. 271-72.
41. Ibid., str. 276-77.
42. Ibid., str. 283.
43. <http://bls.gov/news.release/youth.t01.htm>.
44. Walter E. Williams, *Race and Economics: How Much Can Be Blamed on Discrimination?* (Stanford: Hoover Institution Press, 2011), str. 41-43.

45. Charles Murray, *Losing Ground: American Social Policy, 1950–1980* (New York: Basic Books, 1984), introduction to 1994 anniversary edition, str. xviii.
46. Daniel P. Moynihan, *The Politics of a Guaranteed Income* (New York: Vintage Books, 1973), str. 54. Ekonomist Walter E. Williams napisao je u 1980. godini, "Čini se kada bi uračunali sve federalne, države i lokalne godišnje troškove, koji su opravdani na osnovi borbe protiv siromaštva, otkrili bi kako je na te programe potrošeno više od 250 milijardi dolara. Kada bi jednostavno dali taj novac siromašnima, svaka bi siromašna četveročlana obitelj dobila 40,000 dolara godišnje. Ne dobivaju taj novac. Većina tih sredstava ide ljudima koji nisu siromašni, nego birokratima i profesionalcima koji su namješteni za brigu o siromašnima. To je kao kada bi hranili vrapce preko konja." Walter E. Williams, "The Poor as First Victims of the Welfare State," *Imprimis*, 9. svezak, br. 7 (srpnja 1980), str. 6. Williamsova knjiga *The State Against Blacks* (New York: McGraw-Hill, 1982) predstavila je uvjerljivu i dobro potvrđenu optužbu cijelog intervencionističkog sustava kao štetnog prema onima kojima socijalna država navodno pomaže. Neki su podaci bili dodatno ažurirani u njegovoj knjizi *Race and Economics: How Much Can Be Blamed on Discrimination?*
47. Richard A. Cloward and Frances Fox Piven, *The Politics of Turmoil*, str. 4.
48. Walter E. Williams, *Black America and Organized Labor: A Fair Deal?* (Washington, DC: Lincoln Institute for Research and Education, 1980), str. 25.
49. Edward Tuft, *Political Control of the Economy* (Princeton: Princeton University Press, 1978), str. 143.
50. Navedeno u Testimony of Cato Institute Senior Fellow Jagadeesh Gokhale za Committee on Homeland Security and Government Affairs, Subcommittee on Federal Financial Management, Government Information, and International Security, 109th Cong., 1. sjednica, 22. rujna, 2005, www.hsgac.senate.gov/download/092205gokhale. Vidi također Dallas Federal Reserve CEO Richard Fisher, "Storms on the Horizon: Remarks before the Commonwealth Club of California," www.dallasfed.org/news/speeches/fisher/2008/fs080528.cfm.
51. "President's Health 'Reform' Grows Unfunded Obligations By \$17 Trillion," <http://budget.senate.gov/republican/public/index.cfm/2012/3/president-s-health-reform-grows-unfunded-obligations-by-17-trillion>
52. Richard Fisher, "Storms on the Horizon."
53. Analiza popularnosti objašnjena je u Charles Murrayovom, *What It Means to Be a Libertarian: A Personal Interpretation* (New York: Broadway Books, 1997), str. 47–56.54 Simon Cordery, *British Friendly Societies, 1750–1914* (New York: Palgrave Macmillan, 2003), str. 1.

54. Simon Cordery, *British Friendly Societies, 1750–1914*(New York: Palgrave Macmillan, 2003), str. 1
55. Vidi David Beito, *From Mutual Aid to the Welfare State: Fraternal Societies and Social Services, 1890–1967*(Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2000); David Green, *Working Class Patients and the Medical Establishment*(New York: St. Martin's Press, 1985); Nicolas Marques, "Le monopole de la sécurité sociale face à l'histoire des premières protections sociales." *Journal des Économistes et des Études Humaines*, vol. X n° 2, Sept-Oct. 2000, www.euro92.com/acrob/marques%20mutu-elles.pdf; David G. Green and Lawrence Cromwell, *Mutual Aid or Welfare State: Australia's Friendly Societies*(Sydney: Allen & Unwin, 1984); David Green, *Reinventing Civil Society: The Rediscovery of Welfare Without Politics* (London: Institute of Economic Affairs, 2000); Anton Howes, "Friendly Societies, the State and the Medical Profession in Great Britain 1900–1939," neobjavljena teza, King's College, London, 2012.
56. E. P. Hennock, *The Origin of the Welfare State in England and Germany, 1850–1914*(Cambridge: Cambridge University Press, 2007), str. 176. Izgleda kako Hennock nije razumio (kao što mnogi nisu u njegovo vrijeme) da takozvani „doprinosi poslodavca“ dolazi isključivo iz djela plaće radnika i ne predstavlja prijenos od poslodavca prema zaposlenom, nego samo smanjenje djela plaće koja ostaje radniku.
57. *Ibid.*, str. 92.
58. Citirano iz James Bartholomewove, *The Welfare State We're In* (London: Politico's, 2004), str. 153. Bartholomeweva knjiga pohvalno prikazuje kako su socijalnoj državi bili pripisani napredcikoi su se dogodili zbog drugih razloga i potvrđuje negativne efekte socijalne države, kao što su pad uljudnosti i povećanje zavisnosti, kriminaliteta i drugih patologija suvremenog društva. West je u svojim knjigama razvio ideju nedržavnog obrazovanja. Kratki esej na tu tematiku, "The Spread of Education Before Compulsion: Britain and America in the Nineteenth Century," može se pronaći *The Freeman*, 46. svezak, 7. izdanje (srpanj 1996), www.thefreemanonline.org/featured/the-spread-of-education-before-compulsion-britain-and-america-in-the-nineteenth-century/. Za pregled problematike, pogledaj James Tooleyev, *Education Without the State*(London: Institute of Economic Affairs, 1998), posebno 3. poglavlje, "The Secret History of Education Without the State." www.iea.org.uk/sites/default/files/publications/files/upldbook56pdf.pdf.
59. James Tooley, *The Beautiful Tree: A Personal Journal into How the World's Poorest Are Educating Themselves* (Washington, DC: Cato Institute, 2009).
60. *Oddfellows' Magazine*, br. 414 (lipanj 1909), navedeno u Simon Corderyvom, *British Friendly Societies, 1750–1914*, str. 155.

61. Herbert Spencer, "The New Toryism" [1884], u Herbert Spencerovoj, *Political Writings*, uredio John Offer (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), str. 69.
62. Također pogledaj Mark Penningtona, *Robust Political Economy: Classical Liberalism and the Future of Public Policy*(Cheltenham: Edward Elgar, 2011) za širenje općenite teze kako su procesi, više od samog rezultata, prosječna tema političkog izbora.
63. Benjamin Constant, "The Liberty of the Ancients Compared with that of the Moderns" [1819], in Benjamin Constant, *Political Writings*, uredio Biancamaria Fontana (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), str. 326.
64. Za usporedbu sa australskim društvima prijateljstva pogledaj David G. Greenov i Lawrence Cromwellovu, *Mutual Aid or Welfare State*.
65. P. H. J. H. Gosden, *The Friendly Societies in England 1815–1875*(Manchester: Manchester University Press, 1961), str. 4–5.
66. P. H. J. H. Gosden, *Self-Help* (London: Batsford, 1973), str. 91; William (Lord) Beveridge, *Voluntary Action*(London: Allen &Unwin, 1948), str. 328.
67. P. H. J. H. Gosden, *The Friendly Societies in England*, str. 18.
68. Drevni red šumara, *General Laws*, Observations on the Advantages of Forestry, 1857.
69. Josef Maria Baernreither, *English Associations of Working Men*(London: Swan Sonnenschein, 1893), p. 380; G. D. Langridge,,*A Lecture on the Origin, Rise and Progress of the Manchester Unity Independent Order of Odd Fellows*(Melbourne: Manchester Unity, 1867), str. 20–21.
70. Sidney i Beatrice Webb, *Industrial Democracy*(London: The Authors, 1913), str. 36, 1. bilješka.
71. Ancient Order of Foresters, 1. predavanje, 1879, str. 41–42.
72. Ancient Order of Foresters, Court *Robert Gordon*, Rules 53 and 55, 1877.
73. Ancient Order of Foresters, *Formularies*, 1879, str. 12.
74. Ancient Order of Foresters, *General Laws*, 1857, Rule 82.
75. Independent Order of Oddfellows, Manchester Unity, *Lodge Ritual and Lecture Book with Procedure*, 1976, str. 9–10.
76. William (Lord) Beveridge, *Voluntary Action*, 20. tablica.
77. *Ibid.*, 22 tablica.

78. Procjene članstva u bratstvima možemo naći u Report of the President's Research Committee on Social Trends, *Recent Social Trends in the United States*, 2. svezak (New York: McGraw-Hill, 1933), str. 935. Broj Amerikanaca iznad dvadeset godina nalazi se u US Department of Commerce, *Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970*, I dio (Washington, DC: US Government Printing Office, 1975), str. 15–20. Bratstva su činila oko 10,000,000 članova tog članstva, dok su tajna društva činila ostatak. Brojke iz *Recent Social Trends* – Nedavnih društvenih trendova su pouzdana procjena veličine članstva. Ipak treba biti oprezan, budući da se ove brojke ne umanjuju zbog onih članova koji su učlanjeni u više od jednog bratstva te tako su brojke preuveličavaju članstvo u bratstvima. Sa druge strane, podcjenjuju broj članstva jer ne uključuju članove brojnih drugih društava (mnoga upravljana od strane Afroamerikanca i imigranata) i društva lokalne pomoći organizirana na razini četvrti. Dok su društva lokalne pomoći dijelila dobrotvornu pomoć, ona nisu imala značajke bratstava poput loža i rituala. Za više o društvima lokalne pomoći vidi Charles Richmond Henderson, *Industrial Insurance in the United States* (Chicago: University of Chicago Press, 1908), str. 63–83.
79. Najbolje razmatranje funkcionalne uloge rituala ostaje Noel P. Gistovov, "Secret Societies: A Cultural History of Fraternalism," *University of Missouri Studies* 15 (1. listopad, 1940). Also, pogledaj Marc C. Carnes, *Secret Ritual and Manhood in Victorian America* (New Haven, Yale University Press, 1989).
80. Walter Basye, *History and Operation of Fraternal Insurance* (Rochester: the Fraternal Monitor, 1919), str. 35–36; Lynn Dumenil, *Freemasonry and American Culture, 1880–1930* (Princeton: Princeton University Press, 1984), str. 225, 22.
81. Lynn Dumenil, *Freemasonry and American Culture, 1880–1930*, str. 21.
82. US Department of Labor, Bureau of Labor Statistics, *Care of Aged Persons in the United States* (Washington, DC: US Government Printing Office, 1929), str. 162, 15, 163; i Lynn Dumenil, *Freemasonry and American Culture, 1880–1930*, str. 20. U 1929. godini, zavod je identificirao 112 bratskih staračkih domova u Sjedinjenim Američkim Državama, većinom su bila otvorena zbog siromašnih članova bratstva u kojima je stanovalo preko 7,000 članova. Nekoliko osiguravajućih bratskih društava također su gradili domove, ali su se općenito više oslanjali na osiguranje kako bi pomogli starijim osobama. O bratskim sirotištima pogledaj C. W. Aresonov i H. W. Hopkirkov, "Child Welfare Programs of Churches and Fraternal Orders," *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 121 (rujan 1925), str. 85–95.
83. Harris Dickson i Isidore P. Mantz, "Will the Widow Get Her Money? The Weakness in Fraternal Life Insurance and How It May Be Cured," *Everybody's Magazine* 22 (lipanj 1910), str. 776.

84. Este Erwood Buffum, *Modern Woodmen of America: A History*, 2. svezak (Modern Woodmen of America, 1935), str. 5; i Peter Roberts, *Anthracite Coal Communities: A Study of the Demography, the Social, Educational and Moral Life of the Anthracite Regions*(New York: Macmillan, 1904), str. 309.
85. Walter Basye, *History and Operation of Fraternal Insurance*, str. 15–16: i US Department of Commerce, *Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970, 1 dio*, str. 168.
86. Illinois Health Insurance Commission, *Report of the Illinois Health Insurance Commission of the State of Illinois*(1919), 224–25.
87. US Department of Labor, *Care of Aged Persons*, 158: and New York Commission on Old-Age Security, *Report of the New York State Commission* (Albany: J. B. Lyons, 1930), str. 312–13. Navedeno u Carolyn L. Weaverovu, *The Crisis in Social Security: Economic and Political Origins*(Durham: Duke University Press, 1982), str. 41–42. Do 1928. godine, oko 14 posto radne snage bilo je upisano u privatne mirovinske planove. Sveukupan broj privatnih mirovinskih planova se, u stvari, povećao za vrijeme ranih i najtežih godina Depresije. Širom raširena javna percepcija pokazala se mitom, prije i poslije stvaranja socijalnog osiguranja, kako su starije osobe bile sve ovisnije o milostinjii. Manje od 1 posto starijih osoba živjelo je u domovima za siromašne 1923. godine, gotovo jednaki postotak kao 1880. godine. Carolyn N. Weaver, *The Crisis in Social Security*, str. 48, 63.
88. US Department of Labor, Children's Bureau, Mothers' Aid, 1931(Washington, DC: US Government Printing Office, 1933), str. 8, 17; i Michael B. Katz, *In the Shadow of the Poorhouse: A Social History of Welfare in America* (New York: Basic Books, 1980), str.xii. Za valjan sažetak nedavne literature o učestalosti članstva radničke klase u izvornim bjelačkim bratskim društvima, kao što su Odd Fellows – Čudni drugovi, Knights of Pythias – Vitezovi Pythije i Ancient Order of the United Workmen – Drevni red ujedinjenih radnika, vidi Mary Ann Clawsonovu, *Constructing Brotherhood: Class, Gender, and Fraternalism* (Princeton: Princeton University Press, 1989), 87–110.
89. *Report of the Social Insurance Commission of the State of California* (Sacramento: California State Printing Office, 1917), str. 81, 89; and *Report of the Illinois Health Insurance Commission of the State of Illinois*, str. 464. Godine 1919., Komisija zdravstvenog osiguranja države Illinois (Illinois Health Insurance Commission) procijenila je kako je 25,8 posto radnika u Chicagu osigurano (najčešće unutar bratstava) od bolesti, dok je još 23,7 posto osigurano od invalidnosti. Mnoga društva koja nisu nudila osiguranje, imala su neslužbene, najčešće ad hoc metode kako bi pomagali u zdravstvenim problemima svojih članova. *Report of the Illinois Health Insurance Commission of the State of Illinois*, str. 216, 218, 221.

90. *Report of the Social Insurance Commission*, 82, 89, 302: *Report of the Illinois Health Insurance Commission of the State of Illinois*, str. 123, 474; i Peter Roberts, *Anthracite Coal Communities*, str. 309–10. Godine 1929., oko 9 posto radnika zaposlenih u inđustrijskom sektoru u Sjedinjenim Ameriĉkim DrŹavama izgubilo je osam ili viŹe radnih dana zbog bolesti. US Public Health Service, *Public Health Reports* 47 (15 sijeĉanj, 1932), str. 136.
91. Za prikazivanje moguĉih prednosti bratskog osiguranja u rjeŹavanju problema zloupotrebe osiguranja, zaduŹila me Jennifer Robachu. Pogledaj njen “Social Insurance in Ethnically Diverse Societies,” Center for Study of Public Choice, George Mason University, October 1989. Za viŹe o ranim eksperimentima pruŹanja zdravstvenog osiguranja od strane poslovnih kompanija i naknadnim problemima zloupotrebe sa kojim su se susreli, vidi Frederick L. Hoffman, *History of Prudential Insurance Company of America, 1875–1900* (Prudential Press, 1900), str. 6–62. Godine 1909., istaknuti direktor osiguravajuĉe trtve John F. Dryden, koji nije bio naklonjen bratstvima, tvrdio je kako „uvjerenje o ugovorenoj koliĉini sredstava za vrijeme bolesti moglo je biti sa sigurnoŹu provedeno samo u ograniĉenom broju sluĉaja kada bi bratstva imala potpuno znanje i nadzor nad pojedinim ĉlanovima.“ John F. Dryden, *Addresses and Papers on Life Insurance and Other Subjects* (Newark: The Prudential Insurance Company of America, 1909), str. 32.
92. *Report of the Social Insurance Commission of the State of California*, str. 110, i Jennifer Roback, “Social Insurance in Ethnically Diverse Societies,” str. 10.
93. James G. Burrow, *Organized Medicine in the Progressive Era: The Move Toward Monopoly* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1977), str. 121–23.
94. Samuel Silverberg citiran u George Rosenovoj, “Contract or Lodge Practice and its Influence on Medical Attitudes to Health Insurance,” *American Journal of Public Health* 67 (travanj 1977), str. 374–75.
95. H. T. Partree, “Contract Practice: Its Ethical Bearings and Relations to the Lodge and Industrial Insurance,” *Bulletin of the American Academy of Medicine* 10 (prosinac 1909), str. 596; i James G. Burrow, *Organized Medicine in the Progressive Era*, str. 126.
96. George Rosen, “Contract or Lodge Practice and its Influence on Medical Attitudes to Health Insurance,” str. 378; i James G. Burrow, *Organized Medicine in the Progressive Era*, str. 128, 131.
97. Samuel P. Hays, *The Response to Industrialization: 1885–1914* (Chicago: University of Chicago Press, 1957), str. 95.

98. Citirano iz Hace Sorel Tishlerovg, *Self-Reliance and Social Security, 1870–1917*(Port Washington: National University Publications, 1971), str. 95. Za više o bratskim (i srodnoj uzajamnoj pomoći) društvima određenih imigrantskih skupina, vidi David M. Emmons, *The Butte Irish: Class and Ethnicity in an American Mining Town, 1875–1925*(Urbana: University of Illinois Press, 1989), str. 94–132; Michael R. Weisser, *A Brotherhood of Memory: Jewish Landsmanshaftn in the New World*(New York: Basic Books, 1985); William I. Thomas, *The Polish Peasant in Europe and America, 2. svezak*(New York: Dover Publications, 1958), str. 1578–1643; i Humbert S. Nelli, *Italians in Chicago, 1880–1930: A Study in Ethnic Mobility* (New York: Oxford University Press, 1970), str. 156–99.
99. Howard W. Odum, *Social and Mental Traits of the Negro: Research into the Conditions of the Negro Race in Southern Towns*(New York: Columbia University Press, 1910), str. 102–3, 109, 99.
100. William A. Muraskin, *Middle-class Blacks in a White Society: Prince Hall Freemasonry in America*(Berkeley: University of California Press, 1975), str. 118, 133–59, 54–56.
101. Booker T. Washington, *The Story of the Negro, The Rise of the Race from Slavery*, 2. svezak (New York: Negro Universities Press, 1969), str. 148–70; W. E. B. Du Bois, *Economic Cooperation Among Negro Americans* (Atlanta: Atlanta University Press, 1907), str. 109, 115, 122; i W. E. B. Du Bois, *The Philadelphia Negro: A Social Study*(New York: Schocken Books, 1967), str. 185–86, 221–27. Latinoamerikanci su također stvarali vlastite verzije „bijelih“ društava kao što su Masoni i Woodmen of the World – Šumari svijeta. Međutim većina latinoameričkih bratskih društava (mutualistas) nisu bile direktne kopije bjelačkih verzija. Jose Amaro Hernandez, *Mutual Aid for Survival: The Case of the Mexican American* (Malabar, Florida: Robert E. Krieger Publishing Co., 1983), str. 65–66.
102. *Report of the Illinois Health Insurance Commission of the State of Illinois*, str. 222.
103. Sadie Tanner Mossell, “The Standard of Living Among One Hundred Negro Migrant Families in Philadelphia,” *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 98 (November 1921), str. 200; Margaret F. Byington, *Homestead: The Households of a Mill Town*(New York: Charities Publication Committee, 1910), str. 91; i Hace Sorel Tishler, *Self-Reliance and Social Security, 1870–1917*, str. 96. Tako široki opseg afroameričkog zadržavanja polica osiguranja ustrajao je i kasno u 1960-tim godinama. 1967. je Istraživački centar Sveučilišta u Michiganu (Survey Research Center at the University of Michigan) otkrio je kako Afroamerikanci svih dohodovnih skupina imaju veći broj polica životnog osiguranja od bijelaca. Približno 80,33 posto Afroameričkih obitelji imalo je neko životno osiguranje u usporedbi sa 77,5 posto bjelačkih obitelji. S obzirom na ubrzano širenje socijalne države od 1967. godine, teže je doći do novijih procjena, ali bi bilo intrigantno saznati o promijenama razine afroameričkih i bjelačkih osiguranja. Citirano iz Roland W. Baileyeve,

- uredio., *Black Business Enterprise: Historical and Contemporary Perspectives* (New York; Basic Books, 1971), str. 167.
104. US Department of Labor, Bureau of Labor Statistics, *Monthly Labor Review* 28 (ožujak 1929), str. 421, 424; Charles W. Ferguson, *Fifty Million Brothers: A Panorama of American Lodges and Clubs* (New York: Farrar and Rinehart, 1937), str. 144; and *Report of the Pennsylvania Commission on Old Age Pensions* (Harrisburg, 1919), str. 67.
 105. Hibernijanci su naravno bili Amerikanci porijeklom iz Irske. Pogledaj Michael F. Funchion. uredio, *Irish American Voluntary Organizations*(Westport: Greenwood Press, 1938), str. 51–61.
 106. *Fraternal Monitor* 22 (1. prosinca 1911), str. 16; and *Fraternal Monitor* 19 (21. siječnja 1908): str. 10–11.
 107. Peter Roberts, *Anthracite Coal Communities*, str. 263–64.
 108. Michael B. Katz, *In the Shadow of the Poorhouse*, str. 291; i Katz, *The Undeserving Poor: From the War on Poverty to the War on Welfare* (New York: Pantheon, 1989), str. 179–80, 184, 239.
 109. Mary E. Richmond, *Friendly Visiting among the Poor: A Handbook for Charity Workers*(Montclair, NJ: Patterson Smith 1969), str. 11–12.
 110. O istražnoj praksi dobrotvornih organizacija za vrijeme ranog dvadesetog stoljeća pogledaj Walter I. Trattner, *From Poor Law to Welfare State: A History of Social Welfare in America* (New York: Free Press, 1989), str. 89–92.
 111. Michael B. Katz, *The Undeserving Poor*, str. 184; and William A. Muraskin, *Middle Class Blacks in a White Society*, str. 46. Bratska društva imala su slična ograničenja među slobodnim Afroamerikancima na Sjeveru prije Građanskog rata. 1832. skupina Afroamerikanca isticala je kako su u Philadelphiji “članovi tih društava obvezani pravilima i ograničenjima koja služe za promicanje radišnosti i moralnosti. Svako nepoštivanje ili povreda pravila, od strane člana. te bilo kakva neumjerenost i nemoralnost dovodila je do suspendiranja ili izbacivanja. Leonard P. Curry, *The Free Black in Urban America, 1800–1850: The Shadow of the Dream*(Chicago: University of Chicago Press, 1981), str. 203–4.
 112. William A. Muraskin, *Middle Class Blacks in a White Society*, str. 84–85; and Alan Derickson, *Workers' Health, Workers' Democracy: The Western Miners' Struggle, 1891–1925* (Ithaca: Cornell University Press, 1988), str. 66.
 113. Veliki sam dužnik Jeffreyu Friedmanu koji mi je ukazao na razliku, zasnovanu na suparničkim odnosima, između pomoći i ograničenja kod dobrotvornih ustanova i onih kod bratskih društava koja su se temeljila na uzajamnosti.

114. Walter Basye, *History and Operation of Fraternal Insurance*, str. 20; i Michael B. Katz, *The Undeserving Poor*, str.179. Prema Terence O'Donnellu "osjećaj ponosa i odanosti među bratskim društvima je jedna od njihovih najvećih prednosti te je daleko ispred tezama o 'dobroj volji' koje postavljaju konvencionalne poslovne kompanije." Terence O'Donnell, *History of Life Insurance in its Formative Years* (Chicago: American Conservation Company, 1936).
115. *History and Manual of the Colored Knights of Pythias* (Nashville: National Baptist Publishing Board, 1917), str. 448-49; i Jose Amaro Hernandez, *Mutual Aid for Survival*, str. 93.
116. Za dubinski pogled posljedica pada uzajamne pomoći, vidi Charles Murray, *In Pursuit of Happiness and Good Government*(New York: Simon and Shuster, 1988).
117. William Julius Wilson, *The Truly Disadvantaged: The Inner City, The Underclass, and Public Policy*(Chicago: University of Chicago Press, 1987), str. 3.
118. James Borchert, *Alley Life in Washington: Family, Community, Religion, and Folklore in the City, 1850-1970* (Urbana: University of Illinois Press, 1980), str. 98, 215-17.
119. Posudio sam naslov teme za navedeni odjeljak od - David G. Green and Lawrence Cromwell, *Mutual Aid or Welfare State: Australia's Friendly Societies*. Drugarska društva bila je australska (ujedno i britanske) verzija američkog bratskog društva.
120. *Statistics of Fraternal Benefit Societies* (1906-86). O padu vodećih tajnih društava, vidi Noel P. Gist, "Secret Societies: A Cultural History of Fraternalism," str. 42-43; Lynn Dumenil, *Freemasonry and American Culture, 1880-1930*, str. 225; i Alvin J. Schmidt and Nicholas Babchuk, "Formal Voluntary Organizations and Change Over Time: A Study of American Fraternal Organizations," *Journal of Action Research* 1 (siječanj1972), str. 49.
121. Gunnar Myrdal, *An American Dilemma: The Negro Problem and Modern Democracy* (New York: Harper and Brothers Publishers, 1944), str. 953; Edward Nelson Palmer, "Negro Secret Societies," *Social Forces*23 (December 1944), str. 211; i William A. Muraskin, *Middle-class Blacks in a White Society*, str. 29.
122. Guy B. Johnson, "Some Factors in the Development of Negro Social Institutions in the United States," *American Journal of Sociology* 40 (studeni 1934), str. 336; i Gunnar Myrdal, *An American Dilemma: The Negro Problem and Modern Democracy*, str. 952. U zadnjih trideset godina također je nekoliko istraživanja o dobrovoljnim udruživanjima zabilježilo postotke članstva u bratstvima. U središnjem Long Beachu, Kaliforniji, anketa iz 1966. godine otkrila je kako 14.6 posto bijelaca pripada bratskim grupacijama usporedno sa 27.5 posto Afroamerikanca.

- S. John Dackawich, "Voluntary Associations of Central Area Negroes," *Pacific Sociological Review* 9 (jesen 1966), str. 77. U Tampi, Floridi, 1967. godine 8 posto je Afroamerikanca pripadalo ložama „uzajamne pomoći“ dok je 11 posto pripadalo „regularnim“ ložama. Nema podataka o ložama bjelačkih društava Jack C. Ross i Raymond H. Wheeler, *Black Belonging: A Study of the Social Correlates of Work Relations Among Negroes*(Westport: Greenwood Publishing Company, 1971), str. 106–8. U Austinu, Teksasu, 1969-70 godine, broj članova u bratstvima među Afroamerikancima bio je 16,9 posto za muškarce i 13,3 posto za žene, nasuprot tome 10.3 posto za bijele muškarce i 2 posto za bijele žene. J. Allen Williams, et al., "Voluntary Associations and Minority Status: A Comparative Analysis of Anglo, Black, and Mexican Americans," *American Sociological Review* 38 (listopad 1973), str. 644. U gradu New Yorku 1972. godine, zastupljenost Afroamerikanca bila je 7 posto za muškarce i 2 posto za žene, usporedno sa 12 posto za bijele muškarce i 3 posto za bijele žene. Steven Martin Cohen i Robert E. Kapsis, "Participation of Blacks, 161 Puerto Ricans, and Whites in Voluntary Associations: A Test of Current Theories," *Social Forces* 56 (lipanj 1978), str. 1063.
- 123 Ne slažu se svi naučnici sa Myrdalovom interpretacijom afroameričkih bratskih društava kao imitatorskih društava. Posebno pogledaj Betty M. Kuyk, "The African Derivations of Black Fraternal Orders in the United States," *Comparative Studies in Society and History* 25 (listopad 1983), str. 559–92. Kuyk navodi dokaze koji pokazuju kako su afroamerička društva u velikoj mjeri mjeri posuđivala rituale i organizacijske oblike od afroameričkih predaka.
- 124 John Chodes, "Friendly Societies: Voluntary Social Security and More," *The Freeman* 40(ožujak 1990), str. 98; and Walter Basye, *History and Operation of Fraternal Insurance*, str. 113–22.
- 125 Richard De Raismes Kip, *Fraternal Life Insurance in America* (Philadelphia: College Offset Press, 1953), str. 182–83; and J. Owen Stalson, *Marketing Life Insurance: Its History in America*(Bryn Mawr: McCahan Foundation, 1969), str. 460–61. Dobro mjesto za pronalazak oglašavanja raznih društava je bilo koje izdanje *Fraternal Monitora*.
- 126 O padu ugovornih postupaka za vrijeme 1920-tih godina vidi John Duffy, *The Healers: The Rise of the Medical Establishment* (New York: McGraw, 1976), str. 198–99.
- 127 Roger L. Ransom and Richard Sutch, "Tontine Insurance and the Armstrong Investigation: A Case of Stifled Innovation, 1868–1905," *Journal of Economic History* 47(lipanj 1987), str. 390.
- 128 Walter I. Trattner, *From Poor Law to Welfare State*, str. 202–5.

- 129 Za prigušne posljedice radničke kompenzacije za nezgode i invalidska osiguranja od strane društava uzajamne pomoći, vidi US Department of Labor, Bureau of Labor Statistics, *Monthly Labor Review* 25 (srpanj 1927), str. 20; *Monthly Labor Review* 28 (siječanj 1929), str. 74; and Pierce Williams, *The Purchase of Medical Care Through Fixed Periodic Payment* (New York: National Bureau of Economic Research, 1932), str. 278–79.
- 130 Michael B. Katz, *The Undeserving Poor*, str.190 – 91.
- 131 Herbert G. Gutman, *The Black Family in Slavery and Freedom, 1750 – 1925*(New York: Pantheon, 1976); Daniel Patrick Moynihan, *The Negro Family: The Case for National Action*(Washington, D.C.: Office of Policy Planning and Research, US Department of Labor, 1965); and William Julius Wilson, *162The Truly Disadvantaged*, str. 65. U posljednjem desetljeću, drugi su povjesničari uz Gutmana pronašli dokaze koji potvrđuju rasprostranjenost afroameričkog kućanstva sa dva dritelja na Sjeveru i Jugu za vrijeme kasnog devetnaestog i ranog dvadesetog stoljeća. Za sažetu literaturu o toj tematici, vidi James Borchert, *Alley Life in Washington*, str. 57–99; i William Julius Wilson i Kathryn N. Neckerman, “Poverty and Family Structure: The Widening Gap between Evidence and Public Policy Issues,” za Sheldon H. Danziger i Daniel H. Weinberg, urednici, *Fighting Poverty: What Works and What Doesn't* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1986), str. 232–59.
- 132 US Department of Commerce, *Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970, dio 1*,str. 15; US Department of Labor, Mothers' Aid, 1931, str. 3; *Social Security Bulletin* 53 (kolovoz 1990), str. 37; and Nathan Glazer, *The Limits of Social Policy*(Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1988), str. 43. Antropolog Carol Stack daje izuzetno koristan okvir preporuka za mjerenje „stabilnosti i kolektivne moći obiteljskog života.“ Stack (čija je perspektiva slična onoj u *Regulating the Poor – Reguliranju siromašnih*) određuje obitelj „kao najmanju organizaciju, dugotrajnu mrežu srodnika, i ne srodnika, koji međusobno djeluju na dnevnoj razini te se brinu za potrebe djece koja omogućuju njihovo daljnje preživljavanje.“ Carol B. Stack, *All Our Kin: Strategies for Survival in a Black Community*(New York: Harper and Row, 1974), str. 31, 90.
- 133 Piven i Coward ne samo da opisuju, nego i hvale, spremnost današnje sirotinje na ovisnost o državnoj pomoći prije nego što bi se pokušali osloniti na vlastite resurse ili dostupne mogućnosti za posao. Frances Fox Piven, Richard A. Cloward, Barbara Ehrenreich, and Fred Block, *The Mean Season*, str. 21–22. Tadašnji stavovi (barem povezani sa Pivenom i Clowardom) su veoma drugačiji od onih koje ima James Borchert (pogledaj gore) u svojem opisu stanovništva afroameričkih i bjelačkih sirotinjskih četvrti u razdoblju prije socijalne države i njihovoj velikoj nesklonosti prema dobročinstvu i ovisnosti o pomoći. Zamjena uzajamnog sa ovisničkim odnosom rezultirala je sa padom čuvene „radne etike“. Bivša hegemonija vrijednosti radne etike među siromašnima i srednjom klasom zabilježena je kod različitih povjesničara. Posebno

- pogledaj Daniel T. Rodgers, *The Work Ethic in Industrial America, 1850–1920*(Chicago: University of Chicago Press, 1978), str. 168–70. U većini slučajeva velik je trend porasta ovisničkih odnosa kojeg slijede sve razine društva (poljoprivrednici, direktori, itd.).163
- 134 Jo Becker, Sherly Gay Stolberg, and Stephen Labaton, “White House Philosophy Stoked Mortgage Bonfire,” *New York Times*, 21. prosinca, 2008.
- 135 G. W. Bush, “President Calls for Expanding Opportunities to Home Ownership: Remarks by the president on homeownership,” June 17, 2002, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/06/20020617-2.html136>
- 136 Jo Becker, Sherly Gay Stolberg, and Stephen Labaton, “White House Philosophy Stoked Mortgage Bonfire,” *New York Times*, 21. prosinca, 2008.
- 137 Office of Federal Housing Enterprise Oversight, “Report to Congress,” Washington, DC, June 2003, str. 38. OFHEO se koristio istom retorikom o Fannie Maeu na str. 36.
- 138 Binyamin Appelbaum, Carol D. Leonnig, i David S. Hilzenrath, “How Washington Failed to Rein in Fannie, Freddie,” *Washington Post*, September 14, 2008.
- 139 Peter J. Wallison and Charles Calomiris, “The Last Trillion-Dollar Commitment: The Destruction of Fannie Mae and Freddie Mac,” *American Enterprise Financial Services Outlook*, September 2008.
- 140 Lisa Lerer, “Fannie, Freddie Spent \$200M to Buy Influence,” *Politico.com*, 16. srpnja, 2008.
- 141 Charles Duhigg, “Pressured to Take More Risk, Fannie Reached a Tipping Point,” *New York Times* 5. listopada, 2008.
- 142 Binyamin Appelbaum, Carol D. Leonnig, and David S. Hilzenrath, “How Washington Failed to Rein in Fannie, Freddie,” *Washington Post*, 14 rujna, 2008.
- 143 Ibid.
- 144 Charles Duhigg, “Pressured to Take More Risk, Fannie Reached a Tipping Point,” *New York Times* 5. listopada, 2008.
- 145 Charles Duhigg, “At Freddie Mac, Chief Discarded Warning Signs,” *New York Times*, 5. kolovoza, 2008.

- 146 Binyamin Appelbaum, Carol D. Leonnig , and David S. Hilzenrath, "How Washington Failed to Rein in Fannie, Freddie," *Washington Post*, 14. rujna, 2008.
- 147 Paul Krugman, "Fannie, Freddie and You," *New York Times*, 14. srpnja, 2008.
- 148 Seeking Alpha, "Countrywide Financial Q2 2007 Earnings Call Transcript, 24. srpnja, 2007," <http://seekingalpha.com/article/42171-countrywide-financial-q2-2007-earnings-call-transcript>.
- 149 Carol Leonnig, "How HUD Mortgage Policy Fed the Crisis," *Washington Post*, 10. lipnja 2008.
- 150 Peter J. Wallison and Charles Calomiris, "The Last Trillion-Dollar Commitment: The Destruction of Fannie Mae and Freddie Mac."
- 151 Jody Shenn, "Fannie, Freddie Subprime Spree," Bloomberg.com, 22. rujna 2008, www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601109&sid=a.6kKtOo072k&refer=home.
- 152 James Lockhart, "Reforming the Regulation of the Government Sponsored Enterprises," Statement before the US Senate Banking , Housing, and Urban Affairs Committee, 7. veljače 2008.
- 153 Peter J. Wallison and Charles Calomiris, "The Last Trillion-Dollar Commitment: The Destruction of Fannie Mae and Freddie Mac."
- 154 Nassim Nicholas Taleb, *The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable* (London: Penguin Books, 2008), str. 225–26.
- 155 Charles Duhigg, "Pressured to Take More Risk, Fannie Reached a Tipping Point," *New York Times*, 5. listopada 2008.
- 156 John Locke, *Two Treatises of Government*, uredio Peter Laslett (Cambridge: Cambridge University Press, 1988), Second Treatise, VI, str. 57, 306. Treba se uzeti u obzir kako za Lockeja pojam „imovine“ obuhvaća daleko više nego u suvremenom engleskom, u kojem je ograničeno na ono što Locke naziva „posjedom“. Za razliku, Locke navodi „živote, slobode i posjede koje ja zovem općim terminom - imovina.“ Ibid., Second Treatise, IX, str. 123, 350. Usporedi sa – James Madison, u njegovom eseju "On Property." "Ovaj pojam u svojoj specifičnoj primjeni znači 'vlast koju jedan čovjek potražuje i postavlja nad vanjskim objektima u svijetu, isključujući svakog drugog pojedinca'. U svojem širem i pravednijem značenju, pojam obuhvaća sve stvari kojima čovjek može postaviti vrijednost i na koje ima pravo te koje ostavlja svakom drugom na isto pravo. *National Gazette* , 29 ožujka 1792, <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/documents/V1ch16823.html>.165

- 157 See Anthony de Jasay, "Liberalism, Loose or Strict," *Independent Review* 9, br. 3 (Winter 2005), str. 427–32.
- 158 Robert Nozick, *Anarchy, State, and Utopia* (New York: Basic Books, 1974), str. ix.
- 159 Citirano od Duglada Stewarta iz izgubljenog rukopisa u Stewartovoj "Account of the Life and Writings of Adam Smith, LLD," iz Adam Smith, *Essays on Philosophical Subject*, uredio W. P. D. Wightman and J. C. Bryce, 3 svezak od Glasgow Edition of the Works and Correspondence of Adam Smith (Indianapolis: Liberty Fund, 1982), str. 322.
- 160 Nathan Rosenberg and L. E. Birdzell Jr., *How the West Grew Rich: The Economic Transformation of the Industrial World* (New York: Basic Books, 1986), str. 3.
- 161 Deirdre McCloskey, "1780–1860: A Survey," in *The Economic History of Britain 1700*, vol. I:1700–1860, uredio Roderick Floud and Deirdre McCloskey (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), str. 242.
- 162 Peter Bauer, *From Subsistence to Exchange* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2000), str. 6.
- 163 Carlo Cipolla, *Before the Industrial Revolution: European Society and Economy, 1000–1700* (New York: W. W. Norton, 1980), str. 9–10.
- 164 *Ibid.*, str. 18–19. Ekonomski povjesničar Robert William Fogel izrazito naglašava ulogu pristupa prehrani pri uklanjanju prosjačenja. „U Britaniji, za vrijeme druge polovice osamnaestog stoljeća, razvio se relativno velikodušni program borbe protiv siromaštva, koji je ogorčeno kritiziran od Malthusa i drugih, a ostavio je neopravdani utisak kako su vladini transferi igrali glavnu ulogu u dugoročnom padu siromaštva. Unatoč relativno velikodušnom engleskom programu pomoći siromašnima, između 1750 i 1834 godina, prosjačenje i beskućništvo kretalo se između 10 i 20 posto. Unatoč znatnom smanjenju omjera nacionalnog dohotka, koji je išao u programe za siromašne kao posljedica zakona o siromaštvu 1834. i kasnijih godina, beskućništvo je naglo padalo za vrijeme kasnog devetnaestog i ranog dvadesetog stoljeća. „Razlog zašto vladini transferi nisu bili u mogućnosti riješiti problem siromaštva za vrijeme osamnaestog i kroz dobar dio devetnaestog stoljeća se nalazio u problemu kronične pothranjenosti.“ Čak i za vrijeme visoko darežljive faze programa pomoći siromašnima, najsiromašnija petina engleskog stanovništva bila je toliko teško pothranjena da im je nedostajalo snage za odgovarajući rad. „Britanska poljoprivreda pri kraju osamnaestog stoljeća, čak i nadopunjena uvozom, nije bila dovoljno produktivna za opskrbljivanje više od 80 posto moguće radne snage sa dovoljno kalorija za održavanje redovitog fizičkog rada. Veliki porast engleske produktivnosti, za vrijeme kasnije polovice devetnaestog i ranog dvadesetog stoljeća, omogućio je prehranu siromašnih sa donekle visokim razinama kalorija. Prosjačenje i beskućništvo palo je na neizmjerljivo nisku razinu po normama

- devetnaestog stoljeća i to tek kad je najsiromašnija petina stanovništva imala dovoljno kalorija za uobičajen rad.“ Robert William Fogel, *The Escape from Hunger and Premature Death, 1700–2100: Europe, America, and the Third World*(Cambridge: Cambridge University Press, 2004), str. 41–42.
- 165 F. A. Hayek, *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism* (Chicago: University of Chicago Press, 1988), str. 130–31.
- 166 Klasično opovrgavanje nalazi se u – Thomas Babington Macaulay’s January 1830 osvrt Robert Southeya 1829 Tory attack on industrialism, Sir Thomas More; or, *Colloquies on the Progress and Prospects of Society*, in “Southey’s Colloquies,” in Macaulay, *Critical and Historical Essays*, 2. svezak (New York: Dutton, 1967), str. 187–224. Također pogledaj pregled T. S. Ashton, *The Industrial Revolution: 1760–1830* (Oxford: Oxford University Press, 1997).
- 167 Thomas Babington Macaulay, *The History of England from the Accession of James II* (Philadelphia: E. H. Butler, 1849), 291–92. Kao što je Macaulay napisao u svojem “Southey’s Colloquies,” “Ako ćemo proricati kako će 1930. godine stanovništvo od pedeset milijuna biti bolje nahranjeno, obučeno i udomljeno nego Englezi koji sada obitavaju na ovim otocima, to znači kako će Sussex i Huntingdonshire biti bogatiji od današnjih najbogatijih dijelova West Ridinga Yorkshirea, takva će kultura, bogata poput one cvjetnog vrta biti prenesena sve do samog vrha Ben Nevisa i Helvellyna. Znači kako će svaka kuća imati strojeve stvorene sa još nepoznatim principima, znači da neće biti cesta, nego tračnica te da neće biti dugih putovanja, osim pomoću pare, te da će naš dug, koji se sada čini velikim, biti tek neznatni teret koji će se lako otplaćivati u godinu ili dvije. Zbog svega navedenog, ljudi bi nas smatrali ludacima. (str. 223)
- 168 Étienne Bonnot, Abbé de Condillac, *Commerce and Government Considered in Their Mutual Relationship*, preveo Shelagh Eltis (Cheltenham: Edward Elgar, 1997), str. 103.
- 169 Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, 2. svezak, uredio R. H. Campbell i A. S. Skinner (Indianapolis: Liberty Fund, 1981), str. 869–70.
- 170 “Prema tome, kao plod ili što je kupljeno sa njim nosi veći ili manji dio proporcionalan broju onih koji ga upotrebljavaju, narod će biti bolje ili lošije opskrbljen sa svim potrepštinama za koje ima mogućnosti.“ Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, I svezak, uredio R. H. Campbell i A. S. Skinner (Indianapolis: Liberty Fund, 1981), str. 10.
- 171 Adam Smith, *Lectures On Jurisprudence*, uredio R. L. Meek, D. D. Raphael i P. G. Stein (Indianapolis: Liberty Fund, 1982), str. 567.

- 172 Pogledaj Gordon Tullock, "The Welfare Costs of Tariffs, Monopolies, and Theft," *Western Economic Journal* 5, br. 3 (lipanj 1967), str. 224–32, i Anne Krueger, "The Political Economy of the Rent-Seeking Society," *American Economic Review* 64, br. 3 (lipanj 1974), str. 291–303.
- 173 Za detaljan opis velikih nečuvenih primjera dvadesetog stoljeća pogledaj Götz Aly, *Hitler's Beneficiaries: Plunder, Racial War, and the Nazi Welfare State*
- 174 Porijeklo i djelovanje apartheidskog sustava kao primjer je objašnjen od klasičnog liberala – W. H. Hutt-a, *The Economics of the Colour Bar* (London: Andre Deutsch, 1964). Bjelački kontrolirani sindikati uspjevali su u uvođenju ograničenja na mogućnosti bogaćenja crnaca te su ih tako suparnički uklonili i preuzeli sve pogodnosti. (str. 58–81). Vidi također Ralph Horwitz, *The Political Economy of South Africa* (New York: Frederick A. Praeger Publishers, 1967).
- 175 Kroćenje nasilja kao načini stvaranja poticaja za štednju, ulaganja i produktivnost je tematika Robert H. Batesova *Prosperity and Violence: The Political Economy of Development* (New York: W. H. Norton, 2001).
- 176 O pročišćavanju vrlina liberalizma, vidi Deirdre N. McCloskey, *The Bourgeois Virtues: Ethics for an Age of Commerce* (Chicago: University of Chicago Press, 2006). Također pogledaj Thomas L. Haskell, "Capitalism and the Origins of the Humanitarian Sensibility," I i II dio, *American Historical Review* 90, br. 2 (travanj 1985), str. 339–61 i br. 3 (lipanj 1985), str. 547–66.
- 177 "Nakon 1795. godine, mnoge su južnjačke župe počele davati vanjsku pomoć po količini temeljenoj na cijeni kruha i veličini obitelji, te su slijedile politiku sustava speenhamlandskih sudaca. Nije bilo ničega za prigovor tome: samo je bilo razumno i humano vidjeti kako razina prihoda siromašnih ne pada ispod razine preživljavanja. Mnogi na vlasti nisu razumjeli razliku između problema plaćenog radnika sa prosjakom te su preuzeli na sebe određivanje iznosa kojim su plaće radnika pale ispod standarda. Odobrenje olakšica koje su varirale obrnuto od plaća bio je najgori oblik potpore jer je rušio potrebu radnika da zahtijevaju veće plaće ili da ih poslodavci nude." T. S. Ashton, *The Industrial Revolution*, str. 89.
- 178 Alexis de Tocqueville, *Memoir on Pauperism* (Chicago: Ivan R. Prosinac 1997), str. 37.

- 179 Ibid., str. 58. Tocqueville jasno razlikuje „dobrovoljno milosrđe“ od „zakonskog milosrđa“ te podržava prijašnje kao etabliranu „moralnu vezu“ „između one dvije klase čiji su interesi često suprotstavljeni i iako odvojeni okolnostima, svojevoljno se mire. To nije slučaj sa zakonskim milosrđem. Potonji omogućuje milostinju, ali je odvaja od moralnosti. Država zakonski oduzima čovjeku bogatstvo, bez da se sa njim dogovori te onda taj čovjek vidi siromaha samo kao pohlepnoг stranca koji je pozvan, od strane zakonodavca, na uživanje u podjeli vlastitog bogatstva.“ (str. 60)
- 180 Ibid., str. 62–63.
- 181 Vidi na primjer, postupak u Jason L. Riley, *Let Them In: The Case for Open Borders*, posebno 91–125. Riley zaključuje, “Ako su konzervativci zabrinuti zbog previše novih ustiju koja se trebaju hraniti – i ako su imalo zainteresirani, u bilo kojem obliku, za ideološku dosljednost – trebali bi raditi na ograničenju socijalnih davanja, a ne imigranta.” (str. 125)
- 182 Benjamin M. Friedman, *The Moral Consequences of Economic Growth* (New York: Alfred A. Knopf, 2005), str. 39.
- 183 Vidi, na primjer, Franz Oppenheimer, *The State* (Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1914). “Postoje dva fundamentalno različita načina prema kojim čovjek traži životne potreštine kako bi zadovoljio svoje želje. To su rad i pljačka. Jedno je vlastiti rad, a drugo je nasilno prisvajanje rezultata rada druge osobe.” (str. 24) Oppenheimer je nazvao prethodni rad „ekonomski načini“, a kasniji „politički načini“. Vidi također Vilfredo Pareto, *Sociological Writings*, uredio S. E. Finer (Totowa, NJ: Rowman and Littlefield, 1976), posebno raspravu o „pljačkanju“.
- 184 Vidi, na primjer Herbert Spencer, *Structure, Function and Evolution*, uredio Stanislav Andreski (New York: Charles Scribner’s Sons, 1971), str. 153–65.
- 185 Vidi u kontekstu državno nametnutih nepogodnosti na rasnoj osnovi – Walter Williams, *The State against the Blacks*
- 186 Henry Summer Maine je opisao „pokret progresivnih društava“ od nasljednih odnosa na osnovi članstva u obitelji sve do osobnih sloboda i građanskog društva kao „pokret iz Statusa prema ugovoru“ Henry Summer Maine, *Ancient Law* (New Brunswick, NJ: Transaction, 2003), str. 170.
- 187 E. L. Godkin, “The Eclipse of Liberalism,” *The Nation*, 9. kolovoz 1900. Nastavlja veoma pesimistično, „Ali sada se čini kako je materijalna udobnost zasljepila oči sadašnje generacije prema uzroku koji im je to sve omogućio. U svjetskoj politici, liberalizam propada, gotovo da je mrtav.“

- 188 Pogledaj G. A. Cohen, "Incentives, Inequality, and Community," iz *The Tanner Lectures on Human Values*, 13. svezak, uredio B. Peterson (Salt Lake City: University of Utah Press, 1992), str. 263–329, and Phillipp Green, *The Pursuit of Inequality* (New York: Pantheon Books, 1981).
- 189 Jean-Baptiste Say, *A Treatise on Political Economy* (New York: Augustus M. Kelley, 1971), str. 133.
- 190 Ibid., 137. Također pogledaj Jean-Baptiste Say, *Letters to Mr. Malthus* (London: Sherwood, Neely, and Jones, 1821), str. 3–4: "Pogledajmo samo unazad dvjesto godina i pretpostavimo kako je trgovac prenosio bogati teret na mjesto gdje su sada New York i Philadelphia, da li je mogao to prodati? Pretpostavimo čak kako je uspio tamo pronaći poljoprivredu i proizvodnju, da li je mogao prodati i jedan artikl svojih proizvoda? Nedvojbeno nije. Morao ih je sam potrošiti. Zašto sada vidimo suprotno? Zašto je roba poslana ili napravljena u Philadelphiji ili New Yorku sigurna za prodaju po trenutnoj cijeni? Čini se, kako je očito, zbog kultivatora, trgovaca i sada čak proizvođača New Yorka, Philadelphije i povezanih provincija stvorila ili tamo poslala neku proizvodnju sa načinom po kojem su kupili ono što im je donijeto iz drugih četvrti." Implikacije klasično liberalne teorije međunarodnih odnosa su ozbiljno potkopale teze predstavnika protekcionizma kao i imperijalističkog merkantilizma.
- 191 Douglass C. North, "Institutions," *Journal of Economic Perspectives* 5, br. 1 (Winter 1991), str. 97. Također pogledaj Douglass C. North, *Structure and Change in Economic History* (New York: W. W. Norton, 1981), str. 201–2: "Institucije su skup pravila, usklađenih procedura i moralnih i etičkih normi ponašanja stvorenih kako bi ograničili ponašanje pojedinaca za interes maksimiziranja bogatstva ili uslužnih programa.
- 192 Daniel Shapiro, *Is the Welfare State Justified?* str. 5.
- 193 "Država može uvesti minimalnu plaću. Teško može prisiliti poslodavce da zaposle sve one koji su bili službeno zaposleni po plaćama nižim od minimalne." Milton Friedman, *Capitalism and Freedom* (Chicago: University of Chicago, 2002), str. 180.
- 194 Mancur Olson, *Power and Prosperity* (New York: Basic Books, 2000), str. 111–34.
- 195 Vilfredo Pareto, *Sociological Writings*, str. 162.
- 196 Za suvremeni dokaz, pogledaj W. Michael Cox and Richard Alm, *Myths of Rich and Poor* (New York: Basic Books, 1999), posebno raspravu o mobilnosti dohodka (str. 69–78).
- 197 Ludwig Lachmann, "The Market Economy and the Distribution of Wealth," in Lachmann, *Capital, Expectations, and the Market Process* (Kansas City: Sheed Andrews and McMeel, 1977), str. 313 .

- 198 Jean-Baptiste Say, *A Treatise on Political Economy*, str. 62.
- 199 Joyce Appleby bilježi u njenom poglavlju o "The Dutch as a Source of Evidence – Nizozemci kao izvorni dokaz", zašto su relativno „siromašni u resursima“ Nizozemci postigli visoke razine bogatstva po glavi stanovnika: „Nizozemci su njegovali kompleksnu društvenu organizaciju tržišta preko zaštite individualne inicijative pomoću koje su napredovali.“ 171 *Economic Thought and Ideology in Seventeenth-Century England*(Princeton, NJ: Princeton University Press, 1978), p. 96.
- 200 Adam Smith, *Essays on Philosophical Subjects*, str. 322.
- 201 Sarah Grimké, "Legal Disabilities of Women," in *Freedom, Feminism, and the State*, uredio Wendy McElroy (Oakland: Independent Institute, 1991), str. 107.
- 202 Bernard Bosanquet, "Institutions as Ethical Ideas," u *The Philosophical Theory of the State and Related Essays*, uredio Gerald F. Gaus i William Sweet (South Bend, IN: St. Augustine's Press, 2001), str. 280.
- 203 Kao klasični liberal, sovjetski disident Vladimir Bukovsky zabilježio je u svojim memoarima, „Hruščov nije bio daleko od istine kada je rekao u jednom svojem govoru: 'Kada bi ljudi u našoj zemlji prestali krasti na samo jedan dan, komunizam bi se izgradio mnogo ranije'. Ali ono što nije razumio je bilo da bez krađe sovjetski sustav ne bi mogao funkcionirati. Bez lažiranja i manipulacija brojkama, teško da bi bilo koji cilj bio postignut i bez takvih privatnih, dakle ilegalnih inicijativa ništa ne bi bilo proizvedeno u zemlji. Sve kolektivne državne farme koje su postale maskote sustava, bez milijunskog prometa nebi preživjele ni minutu da nisu bile upravljane od varalica. Vladimir Bukovsky, *To Build a Castle: My Life as a Dissenter*(London: Andre Deutsch, 1978), str. 150–51.
- 204 Norman Barry, *Welfare*(Buckingham: Open University Press, 1990), str. 120.
- 205 Otto von Gierke, *Community in Historical Perspective*, uredio Antony Black (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), str. 205. Vidi također Antony Black, *Guild and State*(New Brunswick, NJ: Transaction, 2003), posebno str. 167–83.
- 206 David Schmidtz, "Taking Responsibility," iz David Schmidtz i Robert E. Goodin, *Social Welfare and Individual Responsibility*, str. 95.
- 207 David Beito, *From Mutual Aid to the Welfare State: Fraternal Societies and Social Services, 1890–1967*, str. 24.

- 208 David Green zorno prikazuje utjecaj zdravstvene profesije u promociji National Insurance Acta 1911. godine, koji je zamijenio monopson stvoren od doktora i njihovih političkih saveznika za konkurentno tržište stvoreno od mnogobrojnih prijateljskih društava radnika. Pogledaj David Green, Working Class Patients and the Medical Establishment; rezultiralo je u zamjeni nenamjernih poreza sa dobrovoljnim pristojbama kao izvorom plaćanja kako Green sažeto navodi da „povećanje plaće bilo je lakše ostvariti nego na tržištu.“ (str. 115). Druga posljedica bila je pad prijateljskih društava, budući da su radnici morali plaćati dvostruko za isti pristup zdravstvenim uslugama – jedno prijateljskom društvu ili povezanoj zdravstvenoj instituciji, drugo državi.
- 209 David G. Green, Reinventing Civil Society, str. 46.
- 210 John Stuart Mill, “The Claims of Labour,” u The Collected Works of John Stuart Mill, 4. svezak: Essays on Economics and Society, I dio, uredio John Robson (Toronto: University of Toronto Press, 1967), str. 372.
- 211 Po riječima Bernarda Bosanqueta, “Moralnost se sastoji od društvene svrhe koja radi po vlastitoj sili na individualnu volju. Ekonomski socijalizam nije uređenje stvaranja društvene volje sa vlastitim nahodjenja, nego pomoću sile prisile ili sankcija koje su pod naredbama javnog autoriteta.” Bernard Bosanquet, “The Antithesis between Individualism and Socialism” (1890), u Bosanquet, The Philosophical Theory of the State and Related Essays, str. 329. Također pogledaj Tibor R. Machan, Generosity: Virtue in Civil Society (Washington, DC: Cato Institute: 1998).
- 212 Adam Smith, The Theory of Moral Sentiments (Indianapolis: Liberty Fund, 1982), str. 178.
- 213 Ibid., str. 80.
- 214 Ibid.
- 215 Vidi ibid, str. 163: “Bez tog svetog obzira prema općenitim pravilima nema čovjeka na čije se ponašanje možemo osloniti.”
- 216 Ibid., str. 138.
- 217 Bertrand De Jouvenel, The Ethics of Redistribution, str. 42.
- 218 Ibid., str. 44.
- 219 John Stuart Mill, “The Claims of Labour,” str. 374.

- 220 Ibid. Bernard Bosanquet zabilježio je neobećavajuću povijest socijalne države: "Često se navodi kako je za vrijeme tvorničkog razvoja, prije stotinu godina, bilo vrijeme homogenog ekonomskog individualizma, ali nije bilo tako; moguće je kako su se najveća zla toga vremena izravno uzdigla iz namjerno labavog ili 'socijalističkog' Poorova zakona. Javne su institucije većinom opsrkbljivale djecu koja su bila loše liječena." Bosanquet, "The Antithesis between Individualism and Socialism," str. 330
- 221 Vidi David Schmidtzov esej iz Schmidtz and Goodin, *Social Welfare and Individual Responsibility*, posebno dio o "Consequences Matter," str. 86–88.
- 222 Wilhelm Röpke, *A Humane Economy: The Social Framework of the Free Market* (Indianapolis: Liberty Fund, 1971), str. 177.
- 223 Ibid., str. 175.
- 224 Milton Friedman, *Capitalism and Freedom*, str. 188.
- 225 Ibid., str. 191.
- 226 F. A. Hayek, *The Constitution of Liberty* (Chicago: University of Chicago Press, 1960), str. 257.
- 227 Nozick, *Anarchy, State, and Utopia*, str. 268.
- 228 A. V. Dicey, *Lectures on the Relation between Law and Public Opinion in England during the Nineteenth Century* (Indianapolis: Liberty Fund, 2008), str. 182.
- 229 Herbert Spencer, *The Man vs. the State*, in *Political Writings*
- 230 Vidi Sheri Berman, *The Primacy of Politics: Social Democracy and the Making of Europe's Twentieth Century*, o zajedničkim intelektualnim korijenima marksizma, fašizma, nacional socijalizma i socijalne demokracije.
- 231 François Guizot, "Mémoires pour servir à l'histoire de mon temps," u *Western Liberalism: A History in Documents from Locke to Croce*, ed. E. K. Bramstead i K. J. Melhuish (London: Longman Group, 1978), str. 335–36.
- 232 Wilhelm von Humboldt, *The Limits of State Action* (Cambridge: Cambridge University Press, 1969), str. 40. Vidi također o suprostavljanju njemačkih liberala Bismarkovoj modernoj socijalnoj državi iz – Ralph Raico, "Der Aufstieg des modernen Wohlfahrtsstaates und die liberale Antwort," iz Raico, *Die Partei der Freiheit: Studien zur Geschichte des deutschen Liberalismus* (Stuttgart: Lucius & Lucius, 1999), str. 153–79.

- 233 Adam Smith, *The Theory of Moral Sentiments*, str. 82.
- 234 Usporedi Samuel Pufendorf o "urođenim" i "slučajnim" obvezama: "Sada se obveze mogu po porijeklu podijeliti na urođene i slučajne. Prve pripadaju svim ljudima odmah sa rođenjem preko činjenične vrline da su ljudi te se u potpunosti dokazive od kada to mogu biti, u skladu sa svojim godinama, kako bi razumjeli svoju silu i razumno upravljali svojim postupcima ... slučajne obveze su one koje se preuzimaju vlastitom voljom od onih koji su već rođeni ili onih koji uživaju zapovjednu superiornosti ili zakoski autoritet." *The Political Writings of Samuel Pufendorf*, uredio Craig L. Carr, preveo Michael J. Seidler (Oxford: Oxford University Press, 1994), str. 50.
- 235 Vidi na primjer, nastojanja Anne Robert Jacques Turgot da eliminiira prisilan seljački rad (*corvée*) u Francuskoj, opisano u *The Life and Writings of Turgot*, uredio W. Walker Stephens (New York: Burt Franklin, 1971), posebno str. 124–49.
- 236 John Prince Smith, "O značaju slobodne trgovine u svjetskoj politici," u *Bramstead and Melhuish, Western Liberalism*, str. 357. Inzistiranje klasičnih liberala za unilateralnu slobodnu trgovinu dobiva na značaju posljednjih godina; pogledaj Razeen Sally, *Trade Policy, New Century: The WTO, FTAs, i Asia Rising* (London: Institute of Economic Affairs, 2008).
- 237 Za novija djela pogledaj Phillipe Legrain, *Immigrants: Your Country Needs Them* (London: Little, Brown, 2006.) i Jason L. Riley, *Let Them In: The Case for Open Borders*.
- 238 Pojam "globalizacija" ima mnogo značenja. Na primjer, projekt Sovjetskog Saveza značio je globalnu uspostavu jednopartijske komunističke vladavine; koja je na neku ruku može definirati kao "globalizacije." Čak nacionalisti i antikomopolitske strane promoviraju neku vrstu "globalizacije," u obliku globalnog pokreta nacionalističkog nadmetanja, ideja koja u sebi nosi sjeme vječnog sukoba. Klasični liberali promoviraju određene univerzalne standarde miroljubive interakcije kroz dobrovoljnu trgovinu, turizam, putovanja, migraciju i razmjenu ideja. Rezultat je kompatibilan sa širokim spektrom različitih kulturoloških oblika, iako je neprijateljski nastrojen prema onim koji su nametnuti silom. O pogledima klasičnih liberala za navedene teme vidi Tom G. Palmer, *Globalization and Culture: Homogeneity, Diversity, Identity*, Liberty (Berlin: Liberales Institut, 2004), <http://tomgpalmer.com/wp-content/uploads/papers/liberales2.pdf>, i "Globalization, Cosmopolitanism, and Personal Identity," *Etica & Política*, br. 2 (2003), <http://tomgpalmer.com/wp-content/uploads/papers/palmer-globcosmoidentity.pdf>. Klasični liberali su bili omalovažavani od socijalističkih kritičara kao „neoliberali“, pojam koji praktično niti jedan klasični liberal nije prihvatio, djelom zato što pojam označuje ne samo slobodno tržište, putovanja i migraciju nego često i veoma neliberalne državno poticane programe promovirane od državno poduprtih organizacija, kao što su Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond i USAID, kojima su se klasični liberali tradicionalno protivili.